

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษานี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่จะสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางการพัฒนาพื้นที่ชนบทเพื่อการท่องเที่ยวทางน้ำที่เหมาะสม ประกอบด้วย

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางน้ำ
- 2.3 สภาพทางกายภาพของพื้นที่ชนบทปัจจุบัน
- 2.4 ลักษณะทางการท่องเที่ยวทางน้ำในพื้นที่กรุงเทพมหานคร
- 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

2.1.1 ความหมายของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า เป็นการเดินทางภายใต้เงื่อนไขที่กำหนดไว้เป็นสากล 3 ประการ คือ

- 1) เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว
- 2) เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ
- 3) เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ตาม ที่มีค่าใช้จ่ายเพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วท.) 2540 ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวเป็นการนันทนาการ (Recreation) รูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นระหว่างเวลาว่าง (Leisure time) ที่มีการเดินทาง (Travel) เข้ามาเกี่ยวข้อง โดยการเดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งที่มีจุดหมายถึง ที่อยู่อาศัยไปยังอีกที่หนึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม โดยมีแรงกระตุ้น (Motivator) จากความต้องการด้านสุขภาพ ด้านวัฒนธรรม ด้านการปฏิสัมพันธ์และด้านสถานะ

ในพจนานุกรม Webster's third International Dictionary (1968) ได้ให้ความหมายคำว่า tourism ไว้ว่า หมายถึง การเดินทาง การเดินทางเพื่อหาความสำราญ และการบริหารธุรกิจการท่องเที่ยว

ภราเดช พษ์มิเชียร (2543 : 5) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนไว้ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องพิจารณาทั้งมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ควบคู่กันไปด้วยไปโดยตลอด ในรูปแบบของการท่องเที่ยวนั้นเป็นการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ไม่ก่อให้เกิดความเสียหาย เสื่อมโทรมต่อทรัพยากร

จากการให้ความหมาย “การท่องเที่ยว” ของผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ สามารถเห็นถึงวิวัฒนาการของความหมายการท่องเที่ยวได้ว่ามีขอบเขตที่กว้างขึ้น และครอบคลุมสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในแง่ต่าง ๆ มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของเศรษฐกิจ สังคม หรือนโยบายการจัดการ รวมไปถึงการเชื่อมความหมายของการท่องเที่ยวกับแนวคิดต่าง ๆ เช่น การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นต้น ดังนั้น ในปัจจุบันเมื่อพูดถึงการท่องเที่ยวจึงต้องพิจารณาถึงแนวคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย และกำหนดประเภทหรือรูปแบบให้ชัดเจนว่าเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใด เพราะการท่องเที่ยว มิได้หมายถึงการเดินทางเพื่อหาความสำราญ หรือเป็นความสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวแต่เพียงเท่านั้น

2.1.2 วัตถุประสงค์การท่องเที่ยว

ชิป ศรีสกุลไชยรัก (2543 : 9) ได้ศึกษาเกี่ยวกับวัตถุประสงค์การท่องเที่ยวสามารถแบ่งได้ 7 ประเภท ดังนี้

1. การท่องเที่ยวเพื่อความสนุกสนานและความบันเทิง นักท่องเที่ยวเพื่อจะใช้เวลาหยุดงานหรือยามว่างเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศ เพื่อสนองความอยากรู้อยากเห็น เพื่อพบเห็นสิ่งใหม่ ๆ เพื่อชมทิวทัศน์ที่งดงาม เพื่อพบเห็นขนบธรรมเนียมประเพณีต่างถิ่น เพื่อสนุกสนานกับความอีกทีกครึกโครม กับความใหญ่โตของเมือง ศูนย์กลางการท่องเที่ยวและอื่น ๆ ซึ่งมีผลเพื่อความสนุกสนานและความบันเทิง

2. การท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อน นักท่องเที่ยวจำพวกนี้จะใช้วันหยุดเพื่อการพักผ่อน โดยไม่ทำอะไรเลย เพื่อขจัดความเมื่อยล้าทั้งหลายทั้งปวง ทั้งทางกายและจิตใจให้หมดสิ้นไป เพื่อพักผ่อนสมองและพร้อมที่จะกลับมาทำงานใหม่ หรือบางคนอาจจะไปพักผ่อนเนื่องจากอาการป่วยไข้ นักท่องเที่ยวประเภทนี้มักจะพัก ณ ที่ใดที่หนึ่งนานที่สุดเท่าที่จะทำได้ และมักจะเป็นสถานที่ที่ให้ความมั่นใจได้ว่าสงบจริง ๆ

3. การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวที่มีความปรารถนาที่จะเรียนรู้ศิลปวิทยาการที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ และเดินทางไปพื้นที่นั้น ๆ เพื่อศึกษาวิถีชีวิต การแต่งกาย รูปแบบความเป็นอยู่ วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เพื่อเข้าชมโบราณสถาน ศิลปกรรม

4. การท่องเที่ยวเพื่อการกีฬา วรรณ วลัยวิช ได้แบ่งเป็น 2 ประเภท ดังนี้

- การท่องเที่ยวเพื่อเข้าชมการแข่งขันกีฬาที่ตนสนใจหรือชื่นชอบ เช่น โอลิมปิก ฟุตบอลโลก เอเชียนเกมส์ ถึงแม้การแข่งขันกีฬาจะเปลี่ยนเจ้าภาพและประเทศที่จัดทุกครั้งแต่ผู้ชมก็จะติดตามไปชมอยู่เสมอ

- เป็นการท่องเที่ยวเพื่อเล่นกีฬาหรือออกกำลังกาย ซึ่งการท่องเที่ยวประเภทนี้ สถานที่และฤดูกาลจะเป็นตัวกำหนดและดึงดูดใจให้เกิดการท่องเที่ยว เช่น ในฤดูหนาวประเทศที่

มีหิมะตกมากก็จะมีนักท่องเที่ยวเดินทางเพื่อไปเล่นสกี ดันฤดูมรสุมก็เป็นเทศกาลเล่นเรือใบ ในฤดูร้อนก็เป็นฤดูปีนเขา ซึ่งนอกจากสถานที่และฤดูกาลจะมีผลต่อการท่องเที่ยวเพื่อการกีฬาแล้ว เศรษฐศาสตร์ก็มีผลต่อการท่องเที่ยวประเภทนี้เช่นกัน เช่น ชาวญี่ปุ่นมักนิยมเดินทางมาเล่นกอล์ฟที่ประเทศไทยเนื่องจากค่าเช่าสนามออกรอบ มีราคาถูกกว่าในประเทศญี่ปุ่นหลายเท่าและยังสามารถจับจ่ายสินค้าราคาถูกได้ในเวลาเดียวกัน

5. การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ โดยมากนักท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจมักจะจัดสรรเวลาว่างจากการปฏิบัติเพื่อธุรกิจไว้สำหรับการท่องเที่ยวด้วย ซึ่งอาจจะเป็นเวลาว่างจากการปฏิบัติธุรกิจประจำวัน หรือถือโอกาสอยู่ท่องเที่ยวต่อเมื่อเสร็จสิ้นภารกิจแล้ว แม้นักท่องเที่ยวประเภทนี้จะขาดคุณสมบัติที่การท่องเที่ยวต้องเป็นการกระทำโดยเสรี จึงไม่น่านับเป็นการท่องเที่ยวที่จริง แต่นักท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจก็นำเงินตราต่างประเทศเข้ามาในประเทศเจ้าบ้านมากพอๆ กับการท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ ซึ่งมีจำนวนนักท่องเที่ยวเพื่อทำธุรกิจเป็นอันดับ 3 รองจากการท่องเที่ยวเพื่อความสนุกสนานและพักผ่อน (ที่มา : ททท. ข้อมูลสถิติ จำนวนผู้มาเยือน จำแนกตามวัตถุประสงค์หลักในการท่องเที่ยว ปี 2541 กรุงเทพมหานคร) จึงน่าจะถือเป็นการท่องเที่ยวในรูปแบบหนึ่งได้เช่นกัน

6. การท่องเที่ยวเพื่อประชุม-สัมมนา เมืองใดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวอยู่แล้ว ก็มักจะได้รับเลือกให้เป็นที่พักประชุม สัมมนา ผู้ร่วมประชุมสัมมนาจึงกลายเป็นนักท่องเที่ยวโดยอัตโนมัติ เช่น พัทยา ภูเก็ต เชียงใหม่ และโรงแรมในเมืองนั้นก็จะมีการแข่งขันปรับปรุงและสร้างห้องประชุม สัมมนา ให้มีความสะดวกสบาย และมีขนาดที่เหมาะสมกับความต้องการไว้ต้อนรับการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้

7. การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา บุคคลที่เดินทางไปต่างประเทศเพื่อทำการวิจัย ศึกษาต่อ หรือเพื่อดูงาน และอยู่ในประเทศนั้น ๆ เป็นเวลานานนับเดือนหรือปี การท่องเที่ยวประเภทนี้รวมถึงการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาภายในประเทศด้วย จัดว่าเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ทำรายได้ให้แก่ประเทศอย่างหนึ่ง

ตารางที่ 2.1 จำนวนนักท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานครจำแนกตามวัตถุประสงค์ ปี พ.ศ. 2545

วัตถุประสงค์	ชาวไทย	ร้อยละ	ชาวต่างประเทศ	ร้อยละ
ท่องเที่ยว / พักผ่อน	4,073,464	39.22	7,959,927	87.28
ธุรกิจ	1,224,539	11.79	625,340	6.86
ปฏิบัติราชการ	348,333	3.35	199,755	2.19
ประชุม / สัมมนา	337,243	3.25	38,652	0.42
ทัศนศึกษา	508,189	4.89	38,259	0.42
อื่น ๆ	3,894,758	37.50	258,386	2.83
รวม	10,386,526	100.00	9,120,319	100.00

ที่มา : ศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร

จากการศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวที่ผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ ได้กำหนดไว้ สามารถตั้งข้อสังเกตและสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวในแต่ละครั้งนั้น นักท่องเที่ยวอาจจะมีวัตถุประสงค์และกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวได้หลายรูปแบบในเวลาเดียวกัน โดยอาจจะแยกเป็นวัตถุประสงค์หลัก/รอง ไม่จำเป็นที่จะท่องเที่ยวเพื่อวัตถุประสงค์เดียว เช่น การท่องเที่ยวในรูปแบบประชุมสัมมนา ก็จะมีการท่องเที่ยวเพื่อความสนุกสนานและจับจ่ายสินค้าไปพร้อม ๆ กัน หรือท่องเที่ยวเพื่อความสนุกสนานจับจ่ายสินค้าท้องถิ่น ศึกษาวัฒนธรรม และจาริกแสวงบุญในเวลาเดียวกันก็สามารถเป็นไปได้ เป็นต้น

2.1.3 องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย(วท.) 2540 ได้สรุปสาระสำคัญขององค์ประกอบของการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมและเศรษฐกิจของแต่ละองค์ประกอบย่อยๆ ที่มีความสัมพันธ์เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน ความแตกต่างของแต่ละรูปแบบการท่องเที่ยวย่อมแตกต่างกัน โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและสถาบันดำรงราชานุภาพ (2541 : 2-5) ได้สรุปว่า การท่องเที่ยวประกอบกันขึ้นจากองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ ซึ่งต่างมีความสัมพันธ์กัน ดังนี้

1) นักท่องเที่ยว สามารถแบ่งได้ 3 ประเภทดังนี้

1.1) แบ่งตามระยะเวลาการมาท่องเที่ยวของผู้มาเที่ยว สามารถแบ่งกลุ่มของผู้มาท่องเที่ยวเป็น 2 ประเภท คือ

- ผู้มาเที่ยวที่พักค้างคืน เรียกว่า นักท่องเที่ยว (Tourist)
- ผู้มาเที่ยวที่ไม่ได้พักค้างคืน เรียกว่า นักทัศนจร (Excursion)

1.2) แบ่งตามเชื้อชาติของผู้มาท่องเที่ยว สามารถแบ่งกลุ่มของผู้มาท่องเที่ยวเป็น 2 ประเภท คือ

- ผู้มาท่องเที่ยวชาวไทย ส่วนมากท่องเที่ยวเพื่อวัตถุประสงค์ในการพักผ่อนหย่อนใจมากกว่าอย่างอื่น มีความสนใจซื้อของที่ระลึกไม่สูงนัก และไม่ค่อยคาดหวังในเรื่องเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวมากนัก (สุนิสา โพธิ์เด็ย. 2535 : 10)

- ผู้มาท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ส่วนมากท่องเที่ยวเพื่อวัตถุประสงค์ในการให้ความสำคัญและความสนใจต่อศิลปวัฒนธรรมอย่างมาก มีความสนใจซื้อของที่ระลึกมีความคาดหวังเรื่องเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว (สุนิสา โพธิ์เด็ย. 2535 : 10)

1.3) แบ่งตามพฤติกรรมการมาท่องเที่ยวของผู้มาเที่ยว สามารถแบ่งกลุ่มของผู้มาท่องเที่ยวเป็น 2 ประเภท คือ

- ผู้มาท่องเที่ยวโดยลำพัง ได้แก่ ผู้มาท่องเที่ยวที่ไม่ได้ใช้บริการของบริษัทนำเที่ยว แต่มาด้วยตนเองซึ่งอาจได้รับคำแนะนำจากเอกสารการท่องเที่ยว

- ผู้มาท่องเที่ยวโดยหมู่คณะ ได้แก่ ผู้มาท่องเที่ยวที่ใช้บริการบริษัทนำเที่ยว มักต้องการการรวมกลุ่ม และได้รับการบอกเล่าเกี่ยวกับรายละเอียดการท่องเที่ยว

ตารางที่ 2.2 แสดงจำนวนนักท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ. 2545

จำนวนนักท่องเที่ยว	ชาวไทย	ร้อยละ	ชาวต่างชาติ	ร้อยละ
เพศ	10,386,526	100.00	9,120,319	100.00
ชาย	4,664,486	44.91	5,028,211	55.13
หญิง	5,722,040	55.09	4,092,108	44.87

ที่มา : ศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร

2) การตลาดท่องเที่ยว หมายถึง ความพยายามที่จะทำให้นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวของตน แล้วใช้สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวและบริการการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวนั้น โดยการตลาดท่องเที่ยวอาจทำได้ 2 วิธี คือ การให้บริการข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวและการโฆษณาประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว

3) การขนส่ง หมายถึง การจัดให้มีการเคลื่อนย้ายนักท่องเที่ยวด้านยานพาหนะประเภทต่างๆ จากภูมิลำเนาไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่ต้องการและกลับสู่ภูมิลำเนา โดยการขนส่งแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ การขนส่งทางบกได้แก่ รถยนต์ รถไฟ การขนส่งทางน้ำโดยเรือ แพ และการขนส่งทางอากาศโดยเครื่องบิน

4) ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เกิดการเดินทางไปเยือนหรือไปท่องเที่ยว โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้แบ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภท คือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์โบราณสถาน โบราณวัตถุและศาสนา และ ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม

วรรณ วลัยวิช (2539 : 58-61) ได้ให้ความหมายของทรัพยากรการท่องเที่ยว คือ สถานที่ท่องเที่ยวซึ่งรวมถึงสถานที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นที่มีลักษณะเด่นดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว อาจแบ่งได้ 2 ประเภท คือ

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural Attractions) หมายถึง สภาพทางกายภาพของธรรมชาติที่มีความสวยงามหรือความน่าสนใจต่อการเดินทางไปชม ได้แก่ ภูเขา ป่าไม้ น้ำตก ลำธาร ชายทะเล ภูมิทัศน์ และสภาพภูมิศาสตร์อื่นๆ นอกจากนั้นยังรวมถึงบริเวณที่มนุษย์ได้เข้าไปปรับปรุง ตกแต่งเพิ่มเติมจากธรรมชาติด้วย เช่น อ่างเก็บน้ำ เขื่อน เป็นต้น

2. ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น(Manufactured Attractions) สิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้น ตามวัตถุประสงค์และเพื่อประโยชน์ของมนุษย์เอง ซึ่งเป็นมรดกตกทอดมาตั้งแต่อดีต และยังคงปรากฏอยู่ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งจนถึงปัจจุบัน แต่มีผลดึงดูดใจต่อการท่องเที่ยว เช่น พระราชวัง ศาสนสถาน ปราสาทหิน อนุสรณ์สถาน และอาคารหรือกลุ่มอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ด้านใดด้านหนึ่ง

ยุพดี เสดบรรณ (2539 :189-191) ได้ให้ความหมายของทรัพยากรการท่องเที่ยว คือ สถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรม วัฒนธรรม ประเพณี ที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมของท้องถิ่น มีความเด่นเป็นเอกลักษณ์ที่สามารถดึงดูดความสนใจให้นักท่องเที่ยวมาเยือน แบ่งได้ 3 ประเภท คือ

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ เช่น ภูเขา ทะเล เกาะ น้ำพุร้อน เขตสงวนพันธุ์สัตว์ป่า อุทยานแห่งชาติ เขื่อน อ่างเก็บน้ำ ปะการังและธรรมชาติใต้ทะเล
2. ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศาสนา ได้แก่ วัด โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ ชุมชนโบราณ พิพิธภัณฑ์สถาน ศาสนสถาน กำแพงเมือง คูเมือง อนุสาวรีย์ อนุสรณ์สถาน
3. ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม เป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนในกลุ่มสังคมและการประพฤติปฏิบัติที่ยึดถือและสืบทอดต่อมาตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อการดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ได้แก่ งานประเพณี วิถีชีวิตชุมชน สวนสนุก สวนน้ำ ไร่ นา สวน แหล่งบันเทิง โรงละคร โรงภาพยนตร์ ศูนย์วัฒนธรรม

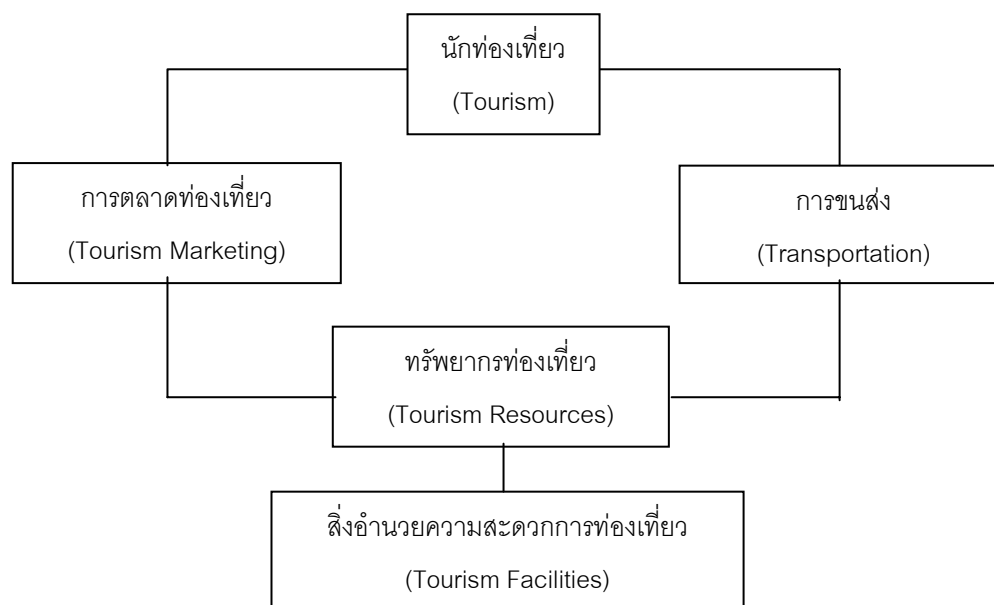
จากการสำรวจของศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สิงหาคม พ.ศ. 2546 พบว่ามีแหล่งท่องเที่ยว 10 แห่ง ที่ได้รับความนิยมของชาวต่างชาติสูงสุด

ตารางที่ 2.3 แหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมของชาวต่างชาติสูงสุดในกรุงเทพมหานคร 2545

ลำดับ	สถานที่	สัดส่วนความนิยม (%)
1	พระบรมมหาราชวัง	23.16
2	ตลาดน้ำ	16.1
3	ล่องแม่น้ำเจ้าพระยา	12.43
4	จตุจักร	11.02
5	วัดอรุณราชวราราม	9.6
6	ฟาร์มจระเข้	6.78
7	มวยไทย	6.5
8	ดิเอ็มโพวล์	4.52
9	โบสถ์ท้าวเวรี้	3.67
10	อื่นๆ	2.54

ที่มา : แผนแม่บทพัฒนาการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. 2546 : 8 -16

5) สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว เป็นสรรพสิ่งที่รองรับในการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว เพื่อให้การเดินทางท่องเที่ยวเป็นไปด้วยความสะดวกสบายและปลอดภัย เช่น เส้นทางเดินทางที่สะดวก เช่น ทางเดินเท้า เส้นทางจักรยาน ถนนและที่จอดรถ เช่น ถนนสายหลักและสายรอง ที่จอดรถตามจุดต่างๆ บริการห้องน้ำ-ส้วม ป้ายบอกสิ่งต่างๆ คู่มือเยี่ยมชมสถานที่ ข้อควรระวังต่างๆ รวมทั้งกฎระเบียบข้อห้ามต่างๆ เกี่ยวกับสถานที่ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมของพื้นที่ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการเข้าชมโบราณสถานส่วนใหญ่ในประเทศไทยจะสร้างเพื่อเป็นศาสนสถานของศาสนาพราหมณ์หรือไม่ก็ศาสนาพุทธ มีความสำคัญทางจิตและวิญญาณ การแกะสลักหิน ลายปูนปั้น ภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องราวทางศาสนานั้น ๆ

ภาพที่ 2.1 แผนภูมิแสดงองค์ประกอบของการท่องเที่ยว

ที่มา : โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและสถาบันดำรงราชานุภาพ. 2541

2.1.4 ผลกระทบอันเกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยว

จากความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว ถึงแม้การท่องเที่ยวจะสามารถทำรายได้อย่างมหาศาล แต่การท่องเที่ยวมิได้ส่งผลด้านบวกเสมอไปโดยเฉพาะทางด้านสังคม วัฒนธรรม ประเทศที่ยากจนสามารถนำทุกอย่างออกมาขายได้ ไม่ว่าจะเป็น วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต ของผู้คน สินค้าของที่ระลึก รวมถึงการสร้างภาพลักษณ์แห่งวิถีชีวิต ซึ่งในปัจจุบันไม่หลงเหลือความเป็นจริง (Authenticity) อีกแล้ว เพียงเพราะต้องการรายได้จากการท่องเที่ยว

ดังนั้นจึงเป็นการรวบรวมเฉพาะผลกระทบทางด้านลบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลเสียทางด้านสังคม วัฒนธรรมเพื่อจะได้นำผลเสียที่รวบรวมได้นั้น มาเป็นหัวข้อศึกษาหรือสิ่งที่ต้องคำนึงถึงในการอนุรักษ์ว่าจะต้องทำการอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยวในหัวข้อใดบ้าง

2.1.4.1 ผลกระทบทางด้านวัฒนธรรม

1) ปัญหาค่าครองชีพและแรงงานท้องถิ่น ในพื้นที่ที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวมักจะประสบปัญหาค่าครองชีพสูง ราคาของสินค้าอุปโภคและบริโภค การคมนาคมค่าบริการต่าง ๆ จะมีราคาแพงเนื่องจากประชาชนในพื้นที่ต่างคิดว่านักท่องเที่ยวทุกคนมีเงิน แต่เมื่อราคาของสินค้าต่าง ๆ สูงขึ้น ย่อมมีผลกระทบต่อคนในพื้นที่ หรือคนในประเทศเดียวกันซึ่งต่างก็ต้องซื้อสินค้าเหล่านั้นด้วยเช่นกัน และผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงก็คือคนในท้องถิ่นที่มีรายได้น้อยนั่นเอง มิใช่นักท่องเที่ยว รายได้ส่วนใหญ่จะตกอยู่ที่เจ้าของโรงแรมและบริษัท คนในพื้นที่กลับได้รับประโยชน์น้อยมาก และเมื่อเกิดปัญหาเช่นนี้ขึ้น ปัญหาที่ติดตามมากก็คือ การเข้ามาแทรกแซงหรือยึดครองพื้นที่โดยบุคคลภายนอกพื้นที่ และคนในพื้นที่อาจจะไม่มีงบประมาณเพียงพอต่อการต่อสู้ทางเศรษฐกิจ และเป็นสาเหตุให้สูญเสียแรงงานท้องถิ่นไป

2) การที่ท้องถิ่นพึ่งพาเศรษฐกิจจากท่องเที่ยวเพียงด้านเดียว เช่น การท่องเที่ยวบนเกาะบาห์ลี ในประเทศอินโดนีเซีย ผู้คนบนเกาะพึ่งพาเศรษฐกิจ และรายได้จากการท่องเที่ยวเป็นหลักเมื่อได้รับผลกระทบจากการสงครามติมอร์ (ในปี ค.ศ. 2000) ไม่มีนักท่องเที่ยวไปเยือนเนื่องจากกังวลเรื่องความปลอดภัย รายได้คนในพื้นที่กลับลดลงจนถึงขนาดลดราคาธุรกิจการท่องเที่ยวอย่างมาก เพื่อดึงนักท่องเที่ยวให้มาเยือนและจะได้รายได้จากการขายบริการให้นักท่องเที่ยวเป็นต้น ปัญหาดังกล่าวเกิดจากคนในพื้นที่ส่วนใหญ่ไม่ได้อาศัยรายได้จากการประกอบธุรกิจภายในท้องถิ่นเองเป็นหลัก หากแต่หวังพึ่งพารายได้จากการท่องเที่ยวมากเกินไปโดยมิได้คำนึงถึงผลกระทบจากปัจจัยภายนอกที่อาจจะเกิดขึ้น

3) จำนวนนักท่องเที่ยวกับการสูญเสียความเป็นส่วนตัวของคนในพื้นที่ การมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในฤดูกาลท่องเที่ยว ปริมาณนักท่องเที่ยวไม่สอดคล้องกับพื้นที่ท่องเที่ยว จึงทำให้เกิดผลกระทบต่อผู้คนในพื้นที่ เช่น การเดินเกะกะ ส่งเสียงดังรบกวนผู้อยู่อาศัย การละเมิดความเป็นส่วนตัว จนเกิดลักษณะวัฒนธรรมกรงสัตว์ หรือ Culture Zoo (ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. 2538 : 50) ดังเช่น การท่องเที่ยวที่ Tsumago เมือง Nagano ในประเทศญี่ปุ่น แม้จะประสบความสำเร็จมากด้านเศรษฐกิจการท่องเที่ยว แต่ทางด้านสังคมวัฒนธรรมนั้นกลับได้รับผลกระทบอย่างหนัก เนื่องจากพื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยวไม่สามารถรับจำนวนนักท่องเที่ยวได้ (Carrying capacity) บรรยากาศที่จอแจ ผู้คนเดินขวักไขว่ ย่อมเป็นผลเสียต่อคนในพื้นที่เอง และเป็นสาเหตุให้คนในท้องถิ่นขาดความรักและความหวงแหนในพื้นที่ ซึ่งคนรุ่นใหม่ที่ Tsumago มีแนวโน้มที่จะย้ายออกเป็นจำนวนมาก

4) การสูญเสียคุณค่าความเที่ยงแท้ของศิลปวัฒนธรรม เกิดจากการที่ต้องรับนักท่องเที่ยวจำนวนมากแบบ Mass Tourism และความเห็นแก่ได้ของผู้ผลิตและผู้จำหน่ายมาตรฐานของงานศิลปหัตถกรรมของที่ระลึก หรือแม้แต่การจัดการแสดง จึงมีมาตรฐานที่ลดลงเพื่อให้ได้กำไรมาก มีการลอกเลียนแบบงานศิลปหัตถกรรม ของที่ระลึก โดยไม่คำนึงถึงคุณภาพหรือคุณภาพสินค้า ทำให้คุณค่าของศิลปวัฒนธรรมลดลงจนหมดความนิยมไปในที่สุด

5) ปัญหาค่านิยมกับการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นการรับวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวและพยายามเปลี่ยนแปลง หรือลอกเลียนแบบนักท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นด้านภาษา การแต่งกาย ศาสนา หรือรูปแบบพฤติกรรม เกิดการบริโภคที่หรูหรา ฟุ่มเฟือยตามอย่างนักท่องเที่ยว

6) สร้างทัศนคติการรับใช้เยี่ยงทาส ในระดับลูกจ้างของธุรกิจการท่องเที่ยว โดยปราศจากความเคารพในวัฒนธรรมและศักดิ์ศรีของตนเอง เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของท้องถิ่นอย่างรวดเร็ววัฒนธรรมชุมชนถูกรุกราน (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. 2540 : 7)

7) ความขัดแย้งระหว่างคนในท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว การแสดงพฤติกรรมบางอย่างของนักท่องเที่ยวที่ขัดแย้งกับวัฒนธรรมท้องถิ่น พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่ขัดแย้งกับวัฒนธรรม เช่น การเปลือยกายอาบแดด การแต่งกายไม่สุภาพเข้าสถานที่สำคัญทางศาสนา หรือปูชนียสถาน การกอดจูบกินในที่สาธารณะ การกระทำที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ของนักท่องเที่ยวเหล่านี้มักก่อให้เกิดความขัดแย้งของคนในท้องถิ่น จนบางครั้งอาจจะเกิดการต่อต้านไม่ต้อนรับนักท่องเที่ยวอีกต่อไป

2.1.4.2 ผลกระทบทางด้านสังคม

เพื่อตอบสนองความของนักท่องเที่ยวบางกลุ่ม จึงเกิดปัญหาทางสังคมขึ้น ได้แก่ ปัญหาเสพยาเสพติด สิ่งมีเงินเมา และโสเภณี ซึ่งมีปัญหาทางสังคมที่ตามมาอีกมากมาย ปัญหาโรคเอดส์ ปัญหาการล่อลวงผู้หญิงมาค้าประเวณี การขายลูกเพื่อมาค้าประเวณี เช่น งาน Full moon Party ที่เกาะสมุย หรือที่เมืองพัทยาที่ได้รับความนิยมเป็นพิเศษจากกลุ่ม Sex tour ผลกระทบจากการพัฒนาการท่องเที่ยวต่อสภาพแวดล้อม

ผลกระทบของแหล่งท่องเที่ยวและโครงสร้างพื้นฐานที่จะส่งผลต่อสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ นั้น เมื่อแหล่งท่องเที่ยวได้รับความนิยม มีการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวในบริเวณนั้นมากขึ้น อาจเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้ (ธีระ เยี่ยงวิศวกูร. 2542 : 40-41) ดังนี้

1) Architectural Pollution เกิดจากความพยายามในการจัดสร้างแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ให้มีแหล่งบริการต่างๆ เช่น โรงแรมต่างๆ ที่ใหญ่โตโดดเด่นแตกต่างกัน รวมทั้งเกิดปัญหาที่บรรดาสาธารณูปโภคต่างๆ ไม่สอดคล้องกัน เพราะเกิดทัศนยะอุจาด (Visual Pollution) ความไม่งดงามสอดคล้องกันทางสถาปัตยกรรม

2) Ribbon Development and Sprawl การพัฒนาและขยายตัวในลักษณะเป็นเส้น เกิดความพยายามในการจัดสร้างแหล่งท่องเที่ยวให้ได้รับผลประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ให้มากที่สุด จะไม่เกิดการพัฒนาศูนย์พื้นที่ในอนาคต

3) Overloading of Infrastructures แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งไม่สามารถบริการ สาธารณูปโภคและสาธารณูปการแก่นักท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยวได้เพียงพอจะเกิดปัญหาหกลมภาวะใน สิ่งแวดล้อมและปัญหาสุขภาพผู้สูงอายุ

4) Segregation of Local Residents การแบ่งแยกของผู้ที่อยู่อาศัยดั้งเดิม ซึ่งอยู่ใน ท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว เพราะการเข้ามาใช้บริการในสถานบริการ หรือสาธารณูปโภคหรือ สาธารณูปการในเขตแหล่งท่องเที่ยว มักมีค่าใช้จ่ายสูงกว่าปกติเพื่อนักท่องเที่ยว ซึ่งไม่เหมาะกับ คนท้องถิ่น คนท้องถิ่นจึงเลือกสรรที่จะใช้บริการที่สะดวกและประหยัดค่าใช้จ่ายมากกว่า อีกทั้ง สภาพทางกายภาพของเขตท่องเที่ยวกับเขตที่อยู่อาศัยของคนในท้องถิ่นจะมีความแตกต่างกันอย่าง ชัดเจน จุดแบ่งแยกมักจะเป็นโรงแรมขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นการแบ่งแยกทางเศรษฐกิจ ผลทางอ้อมที่ ตามมาคือ จะเกิดการแบ่งแยกทางกายภาพด้วย

5) Traffic Congestion การจราจรติดขัด มักเกิดขึ้นเมื่อมีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก เดินทางมาใช้บริการจากแหล่งท่องเที่ยวด้วยเส้นทางเดียวกัน

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางน้ำ

2.2.1 ความหมายของการท่องเที่ยวทางน้ำ

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2533 : 4-6) ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวทางน้ำเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ใช้เส้นทางน้ำเป็นสื่อกลางการท่องเที่ยว ซึ่งอาจเป็นเส้นทางคมนาคม หรือเป็นการท่องเที่ยวแบบเพลิดเพลิน จัดให้มีกิจกรรมท่องเที่ยวนั้น เป็นความสนุกสนานเพลิดเพลินและพักผ่อนอยู่ในการเดินทางนั้น แหล่งท่องเที่ยวทางน้ำ คือ แหล่งท่องเที่ยวประเภทต่างๆ ซึ่งตั้งอยู่ในลำน้ำหรือบนสองฟากฝั่งของลำน้ำ หรือมองเห็นได้จากเรือ เช่น บ้าน วัด วัง เป็นต้น รูปแบบการท่องเที่ยวทางน้ำสามารถจำแนกออกตามเงื่อนไขต่างๆ ได้ ดังนี้

1. การท่องเที่ยวที่กำหนดตามคาบเวลาการท่องเที่ยว ได้แก่ การท่องเที่ยวตามคาบ เวลายาวและการท่องเที่ยวตามคาบเวลาสั้น และการท่องเที่ยวแบบไปเช้ากลับเย็น หรือที่เรียกว่า ทักซานเจอร์ การพักผ่อนอาจพักผ่อนเรือ แพ หรือแวนขึ้นบกระหว่างทาง

2. การท่องเที่ยวที่กำหนดตามลักษณะของการเดินทางน้ำซึ่งต่อเนื่องกับการเดินทาง โดยวิธีอื่นๆ

3. การท่องเที่ยวที่กำหนดตามลักษณะของพาหนะ ได้แก่ การเดินทางโดยเรือหางยาว เรือเร็ว เรือสำราญ แพลาก เป็นต้น ซึ่งลักษณะพาหนะแต่ละอย่างจะสนองวัตถุประสงค์ และให้บรรยากาศที่แตกต่างกันด้วย

2.2.2 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวทางน้ำ

กุลภัทร วณิกสัมบรรณ (2541 : 33-36) กล่าวถึง องค์ประกอบสำคัญของการท่องเที่ยว ประกอบด้วยอุปสงค์และอุปทานในด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวคือการพัฒนาอุปสงค์และอุปทาน

2.2.2.1 อุปสงค์การท่องเที่ยว

แนวคิดการพัฒนาโดยการชักจูง สร้างความดึงดูดใจ แรงจูงใจ ให้นักท่องเที่ยวพื้นที่นั้นในรูปของการสร้างจินตภาพการท่องเที่ยว (Tourism Image) ที่ดีของสถานที่นั้นจินตภาพการท่องเที่ยว (Tourism Image) ราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายว่า คือ ภาพที่นึกขึ้นโดยอาศัยประสบการณ์เป็นหลัก โดยผู้วิจัยประยุกต์ใช้แนวคิดของกุลภัทร วณิกสัมบรรณ (2541 : 33-36) ประกอบด้วย

1. จินตภาพทางกายภาพ ได้แก่ ลักษณะภูมิประเทศ
2. จินตภาพทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ได้แก่ ลักษณะทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน
3. จินตภาพทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ลักษณะฐานะทางเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพของคนในพื้นที่ที่เป็นเอกลักษณ์ทำให้เป็นที่รู้จักสถานที่นั้น
4. จินตภาพทางสถาปัตยกรรม ได้แก่ ลักษณะสิ่งก่อสร้างที่มีความสำคัญ อาจเป็นในแง่ความสวยงาม ความใหญ่โต หรือมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี อาจเป็นสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นด้านใดด้านหนึ่ง
5. จินตภาพทางพันธุ์พืชและสัตว์ ได้แก่ ลักษณะของพันธุ์พืช และสัตว์ที่เด่นทำให้เป็นที่รู้จักสถานที่นั้นด้วยความสะดวกสบายและปลอดภัย

2.2.2.2 อุปทานการท่องเที่ยว

แนวคิดการพัฒนาโดยการปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้สามารถรองรับและให้บริการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้อย่างเพียงพอ โดยการพัฒนาปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการท่องเที่ยว ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจ การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก การต้อนรับ

2.2.3 ปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวทางน้ำ

กุลภัทร วณิกสัมบรรณ(2541 : 26-28) กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวทางน้ำ มีรายละเอียดเป็นข้อๆดังนี้

1. สิ่งดึงดูดใจ (Attractions) ประเทศไทยนับได้ว่าเป็นประเทศหนึ่งที่มีสิ่งดึงดูดใจต่อนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ซึ่งหมายถึงสถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรม และวัฒนธรรมประเพณีที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมท้องถิ่นที่มีลักษณะเด่นอาจแยกตามประเภททรัพยากรการท่องเที่ยวได้ 3 ประเภท คือ

- สิ่งดึงดูดใจประเภทธรรมชาติ (Natural Attractions) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงามซึ่งเกิดขึ้นตามธรรมชาติที่มีความสวยงาม หรือความน่าสนใจต่อการเดินทางไปเที่ยวชม ได้แก่ ภูเขา ป่าไม้ หาดทราย-ชายทะเล เกาะแก่ง ภูมิทัศน์ และสภาพภูมิศาสตร์อื่น ๆ นอกจากนั้นยังรวมบริเวณที่มนุษย์เข้าไปปรับปรุง ตกแต่ง เพิ่มเติมในบางส่วนเสริมให้กับความสวยงามของธรรมชาติเด่นชัดยิ่งขึ้น เช่น อ่างเก็บน้ำ เขื่อน และสถานที่ตากอากาศต่าง ๆ

- สิ่งดึงดูดใจประเภทประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม (Cultural Attractions) โบราณสถาน โบราณวัตถุ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ ปราสาทหิน อุทยานประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์สถาน ศาสนสถาน ประเพณี วิถีชีวิตชาวบ้าน หมู่บ้านชาวเขา ชีวิตริมน้ำ เป็นต้น นอกจากนี้ ความเป็นมิตรของเจ้าบ้าน ก็เป็นหนึ่งในสิ่งดึงดูดใจทางวัฒนธรรมด้วย

- สิ่งดึงดูดใจประเภทพิเศษ (Special Type of Attractions) ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจประเภทความสนุกสนาน และความบันเทิง เช่น สวนสนุกดิสนีย์แลนด์ โอเชียนปาร์ค การจับจ่ายสินค้า (shopping) รวมไปถึงการพนันเสี่ยงโชคด้วย เช่น สถานเสี่ยงโชคที่ลาสเวกัส หรือที่เกาะมาเก๊า เป็นต้น

นอกจากนี้ยังให้พิจารณาถึงสิ่งดึงดูดใจด้านอื่น ๆ เพิ่มเติมอีกด้วย (Other Attraction Considerations) ได้แก่ ศาสนาการจาริกแสวงบุญ (Religious), ชาติพันธุ์ (Ethnic) การเยี่ยมชมดิบบรรพบุรุษ, หรือการค้นหาวรรยากาศเก่า ๆ ที่เคยสร้างความประทับใจ (nostalgic)

2. การเข้าถึง Accessibility) หมายถึงการมีเส้นทางคมนาคมขนส่งนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวกและมีหลายรูปแบบ คือ ทางบก ทางน้ำ ทางอากาศ ถ้าแหล่งท่องเที่ยวใดสามารถเข้าถึงได้ทั้งสามทาง แหล่งท่องเที่ยวนั้นจะได้รับความนิยมและได้รับการพัฒนาสูง

3. สิ่งอำนวยความสะดวก (Facilities) เป็นสถานที่หรือบริการที่ส่วนใหญ่เอกชนจะเป็นผู้จัดสร้างและจัดหาไว้สำหรับบริการนักท่องเที่ยว ในรูปของการประกอบทางธุรกิจ แต่รัฐก็ต้องให้ความช่วยเหลือในบางส่วนด้วย ได้แก่ พิธีการเข้าเมืองและการบริการข้อมูลข่าวสาร ที่พัก ร้านอาหาร และการบริการนำเที่ยว โครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructures) ประกอบด้วยสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ระบบไฟฟ้า ประปา การคมนาคม ระบบสื่อสาร เป็นต้น ซึ่งรัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องเป็นผู้ลงทุนจัดสร้างโครงสร้างพื้นฐานเพื่ออำนวยความสะดวกสบายของนักท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่น รวมทั้งด้านความปลอดภัย ในการตัดสินใจเลือกจุดหมายการเดินทางท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจะคำนึงถึงความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินเป็นประการสำคัญ มาตรการรักษาความปลอดภัยจึงต้องมีประสิทธิภาพและทั่วถึงทุกแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

4. การโฆษณาเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ เป็นปัจจัยสำคัญต่อการขยายตัวของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เป็นกรรมวิธีที่จะทำให้แหล่งท่องเที่ยวเป็นที่รู้จักและสนใจของนักท่องเที่ยวทั้งจากภายนอกและภายในประเทศ

5. ภาพลักษณ์ของประเทศ เป็นอีกหัวข้อหนึ่งที่เป็นตัวกำหนดนักท่องเที่ยว หากมีภาพลักษณ์ว่าเป็นดินแดนแห่งเทศกาลพิเศษ นักท่องเที่ยวที่สนใจก็จะเป็นกลุ่มชายรักสนุก หรือ ถ้าหากประเทศนั้นมีภาพลักษณ์ทางด้านศิลปวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ กลุ่มนักท่องเที่ยว จะเป็นกลุ่มนักศึกษา และผู้ที่สนใจทางด้านวัฒนธรรม

2.2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยว

แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มีแนวทางและมาตรการดังต่อไปนี้

1) วัดผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GDP) ที่มาจากการท่องเที่ยว

2) พัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเพื่อกำหนดเขตท่องเที่ยว (Tourism zone) และให้องค์กรท้องถิ่นพัฒนาและกำกับแหล่งท่องเที่ยวให้ยั่งยืน กำหนดและแจกแจงอำนาจและหน้าที่ของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยว และให้อำนาจองค์กรที่ประสานงานและติดตามปัญหาการท่องเที่ยว กำหนดค่าธรรมเนียมท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ เช่น ค่าธรรมเนียมขึ้นเกาะ ค่าธรรมเนียมเข้าเขต พัฒนาอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว สิทธิการพัฒนาที่โอนได้ (Transferable development right) แลกเปลี่ยนที่ดินเพื่อการใช้ประโยชน์จัด ทำแผนกายภาพการท่องเที่ยวยั่งยืนในระดับประเทศ ซึ่งเป็นการประสานแผนลงทุนด้านการท่องเที่ยวระดับจังหวัด เป็นแผนที่ประชาชนมีส่วนร่วม และอยู่บนพื้นฐานของความรู้อย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับความเป็นมาและศักยภาพของท้องถิ่น

3) จัดงบประมาณเฉพาะเพื่อการท่องเที่ยวยั่งยืน ซึ่งมีวงเงินงบประมาณไม่ต่ำกว่าร้อยละ 2 ของรายได้จากการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ เพื่อดำเนินการตามแผนดังกล่าว และให้มีแผนงานด้านการท่องเที่ยวในงบประมาณ ซึ่งประมาณกึ่งหนึ่งของงบประมาณนี้จะกระจายรายได้ไปสู่องค์กรท้องถิ่น

4) จัดตั้งสำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการอำนวยการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งชาติ (สกอ.พสท.) ภายใต้คณะกรรมการอำนวยการ พัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งชาติ (กอ.พสท.) เพื่อแก้ไขอุปสรรคในการจัดการ สะสางปัญหาการท่องเที่ยว และประสานงานกับกระทรวงต่างๆ และองค์การปกครองท้องถิ่นด้านการท่องเที่ยวในลักษณะของทางด่วนท่องเที่ยว (Tourism Fast Track) ให้เกิดประสิทธิภาพและความยั่งยืน

5) ร่างพระราชบัญญัติ (พ.ร.บ.) การท่องเที่ยว ซึ่งจะกำหนดบทบาทหน่วยงานราชการต่างๆ ที่ชัดเจน รวมทั้งข้อเสนอที่ (1)-(4) (5) ร่างพระราชบัญญัติ (พ.ร.บ.) การท่องเที่ยว ซึ่งจะกำหนดบทบาทหน่วยงานราชการต่างๆ ที่ชัดเจนรวมทั้งข้อเสนอที่ (1) - (4)

6) ปรับปรุงกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น พ.ร.บ.โรงแรม พ.ร.บ.ธุรกิจท่องเที่ยวและมัคคุเทศก์ เป็นต้น ให้สอดคล้อง กับการเปลี่ยนแปลงด้านภาวะเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการพัฒนาเทคโนโลยี และให้เปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการ จัดการการท่องเที่ยวและเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น

7) จัดตั้งสมัชชาองค์กรบริหารการท่องเที่ยวระดับท้องถิ่น เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยน ความรู้และประสบการณ์ขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น ที่มีภารกิจสำคัญด้านการท่องเที่ยว เพื่อส่งเสริม สมรรถนะการบริหารการท่องเที่ยวระดับจังหวัดและท้องถิ่น

นอกจากประเด็นดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีความเปลี่ยนแปลงในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ ความสัมพันธ์กับทุกฝ่ายที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วม สนับสนุน และเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวกันมาก ขึ้น จึงจะช่วยขจัดความขัดแย้งและทำให้เกิดการท่องเที่ยวพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ ต่างจากรูปแบบเดิมที่ ทุกฝ่ายไม่ได้ร่วมมือกันอย่างเป็นรูปธรรมเพียงแต่รู้ว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างกันเท่านั้น

กุลภัทร วณิกสัมบรรณ (2541 : 26-28) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวได้รับการยอมรับ ว่าเป็นอุตสาหกรรมที่สามารถเพิ่มพูนรายได้ให้แก่ประเทศชาติเป็นอย่างดี ยังมีแรงกระตุ้นให้เกิด การลงทุนในทางอุตสาหกรรม และพาณิชย์กรรม ซึ่งจะได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและยัง ได้กล่าว แหล่งท่องเที่ยวทางน้ำย่อมมีปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนา คือ

1. สิ่งดึงดูดใจ (Attractions) ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในเส้นทาง
2. สิ่งอำนวยความสะดวก (Facilities) ได้แก่ สิ่งต่างๆ ที่ทำให้การเดินทางท่องเที่ยว ได้รับความสะดวกปลอดภัย
3. การเข้าถึง (Accessibility) ได้แก่ การเข้าไปยังแหล่งท่องเที่ยวหรือสถานที่ ท่องเที่ยวนั้น

4. การต้อนรับ (Hospitality) ได้แก่ ทัศนคติไมตรีอันดีของผู้คนในพื้นที่ท่องเที่ยว หรือสถานที่ท่องเที่ยว เจ้าของธุรกิจ มัคคุเทศก์

สำนักบริการวิชาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2533 : 4/109) ได้กล่าวว่า กรุงเทพมหานคร เป็นพื้นที่ที่มีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่าน และจากสภาพพื้นที่ยังประกอบไปด้วยลำคลองที่สำคัญ ต่างๆ มากมาย บริเวณสองฝั่งแม่น้ำและคลองต่างๆ หลายสายที่เป็นแหล่งโบราณสถาน วัด และ สถาปัตยกรรมที่น่าชมอยู่มามายซึ่งเหมาะแก่การท่องเที่ยวอย่างยิ่ง

2.2.5 สถิติการท่องเที่ยว

2.2.5.1 จำนวนและประมาณการนักท่องเที่ยว

ประเทศไทยเป็นประเทศแนวหน้าในด้านการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชีย จะเป็นรอง ก็เพียงจีนเท่านั้น การท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้ ที่เป็นเงินตราต่างประเทศเป็นจำนวนกว่า 300,000 ล้านบาทต่อปี จากนักท่องเที่ยวนานาชาติประมาณ 9.5 ล้านคน และเป็น ภาคเศรษฐกิจที่สามารถ โอบอุ้มและเกื้อหนุนประเทศไทยไว้ได้ในยามเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ ในปีสุดท้ายของแผนพัฒนา

เศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติฉบับที่ 9 คาดว่าจะมีนักท่องเที่ยวต่างประเทศมาประเทศไทยไม่น้อยกว่า 14 ล้านคน อัตราเฉลี่ยการขยายตัวของ นักท่องเที่ยวนานาชาติคาดว่าจะมีถึงร้อยละ 7 ต่อปี ส่วนการท่องเที่ยวของคนไทยนั้นในปี พ.ศ. 2549 ประเมินว่าจะสูงถึง 59 ล้านคนครั้งต่อปี

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย(2540 : 3) ได้กล่าวว่า องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization : WTO) ได้ประมาณอัตราการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวของโลกระหว่างปี พ.ศ. 2543 ถึง 2553 เท่ากับร้อยละ 4.2 และได้คาดคะเนอัตราการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยว ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก เท่ากับร้อยละ 7.7 สำหรับประเทศไทย WTO คาดว่าจะมีอัตราการเจริญเติบโตร้อยละ 7.8 ในช่วงแผน พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ปัจจัยภายนอกที่สำคัญที่สุดน่าจะเป็นการชะลอตัวของเศรษฐกิจสหรัฐอเมริกา และการทรุดตัวลงอย่างต่อเนื่องของเศรษฐกิจญี่ปุ่น ซึ่งจะมีผลต่อเศรษฐกิจในภูมิภาคนี้ซึ่งกำลังอยู่ในระยะฟื้นตัว ผลที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ ความต้องการท่องเที่ยวนานาชาติจะลดลง ในขณะที่การแข่งขันเพื่อแย่งชิงนักท่องเที่ยวจะรุนแรงมากขึ้น ถึงแม้ว่าประเทศคู่แข่งของไทยในภูมิภาค ได้แก่ ประเทศอินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และมาเลเซีย ต่างก็มีปัญหาด้านการเมือง และสังคม ทำให้ความสามารถในการดึงดูดนักท่องเที่ยวลดลง แต่ก็อาจมีการแข่งขัน กันสูงขึ้นในตลาดราคาต่ำ

ในสหัสวรรษที่ 2000 โลกตะวันตกได้เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจใหม่ (New Economy หรือ Digital Economy) นักท่องเที่ยว ที่มาเยือนไทยเป็นนักท่องเที่ยวที่ใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ (E-tourists) มากขึ้น และต้องการสินค้าบริการที่มีส่วนประกอบของสาระและความรู้ บริการที่ยืดหยุ่น และบริการที่เหมาะสมกับความต้องการรายบุคคล (personalized service) มากขึ้น ในขณะเดียวกัน ไทยก็ยังมีลูกค้าจากระบบเศรษฐกิจดั้งเดิมอยู่ส่วนหนึ่ง ความสามารถที่ไทยจะรักษาความเป็นประเทศผู้นำด้านการท่องเที่ยวในภูมิภาค เอเชีย ขึ้นอยู่กับการปรับโครงสร้างการจัดการที่เหมาะสม

จากผลการสำรวจข้อมูลจำนวนนักท่องเที่ยวข้างต้นพบว่า มีนักท่องเที่ยวในปี 2544 ที่มาเที่ยวกรุงเทพมหานคร จำนวน 24.5 ล้านคน (73% เป็นผู้ค้างคืน และ 27% เป็นนักท่องเที่ยว) ในจำนวนนี้เป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติ 8.9 ล้านคน นักท่องเที่ยวชาวไทย 15.6 ล้านคน มีนักท่องเที่ยวต่างชาติ 0.57 ล้านคน และนักท่องเที่ยวชาวไทย 5.89 ล้านคน

จากตัวเลขนักท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร ปี 2544 โดยมีสมมติฐานการเติบโตของนักท่องเที่ยวเป็น 3 ระดับ คือ ระดับต่ำสุด(MIN) คือ มีอัตราการเพิ่มประมาณร้อยละ 5 ทุกปี ระดับเฉลี่ย(MEAN) คือ มีอัตราเพิ่มประมาณร้อยละ 6 ทุกปี และ ระดับสูงสุด(MAX) คือ มีอัตราเพิ่มประมาณร้อยละ 10 ทุกปี จะพบว่าในปี พ.ศ.2550 จะมีนักท่องเที่ยวรวม ประมาณ 32 ล้านคน และในปี พ.ศ.2555 จะมีนักท่องเที่ยวรวม ประมาณ 42 ล้านคน ทั้งนี้จะเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย ประมาณร้อยละ 64 และ นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติประมาณร้อยละ 34

ตารางที่ 2.4 การประมาณการตัวเลขนักท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร ปี 2544, 2550 และ 2555

ประเภทนักท่องเที่ยว	ปี 2544	การเปลี่ยนแปลง	คิดเป็นร้อยละ	ปี 2550	ปี 2555
นักท่องเที่ยวชาวไทย	15,596,826	MIN	6.16%	22,325,525	30,102,754
		MEAN	6.62%	22,912,279	31,569,063
		MAX	10.00%	27,630,729	44,499,565
นักท่องเที่ยวต่างชาติ	8,916,986	MIN	3.10%	10,709,522	12,475,656
		MEAN	7.10%	13,457,206	18,962,791
		MAX	10.00%	15,796,985	25,441,202
รวม	24,513,812	MIN	5.05%	32,944,824	42,147,078
		MEAN	6.76%	36,296,290	50,339,056
		MAX	10.00%	43,427,713	69,940,767

ที่มา : แผนแม่บทพัฒนาการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. 2546 : 6 - 3

2.2.5.2 รายได้การท่องเที่ยวและรายจ่ายของนักท่องเที่ยว

จากรายงานของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2546 คาดว่ารายได้การท่องเที่ยวและรายจ่ายของนักท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานคร มีรายได้ต่อคนของนักท่องเที่ยวต่างชาติ 4,188 บาท/คน/วัน ชาวไทย 2,790 บาท/คน/วัน มีอัตราการเติบโตรายได้รวมจำนวน 204,989 ล้านบาทต่อปี และพบว่านักท่องเที่ยวต่างชาติที่ใช้จ่ายสูงสุดได้แก่ อาฟริกา(6,023.3 บาท/วัน) อันดับรองสองคือ เอเชียใต้ เอเชียตะวันออก อเมริกาต่ำสุด คือ ยุโรป(3,174 บาท/วัน)

ตารางที่ 2.5 ลักษณะการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวปี พ.ศ.2545

ประเภทค่าใช้จ่าย	ทั้งประเทศ (%)	กรุงเทพมหานคร (%)
ซื้อสินค้าของที่ระลึก	34.70%	39.70%
ที่พัก	24.20%	17.90%
อาหารและเครื่องดื่ม	15.20%	14.18%
บันเทิง	10.50%	14.14%
บริการเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศ	7.40%	10.33%
อื่นๆ	8%	3.75%
รวม	100%	100%

ที่มา : แผนแม่บทพัฒนาการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. 2546 : 8-10

ลักษณะการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวทั้งสิ้นแยกได้เป็น ชื่อสินค้าของที่ระลึก ที่พัก อาหารและเครื่องดื่ม บันเทิง บริการการท่องเที่ยว และอื่นๆ โดยเฉพาะการพัฒนาสินค้า (Product) ในด้านการท่องเที่ยวมีอัตราการเพิ่มขึ้น จึงต้องมีการปรับปรุงและเน้นตัวสินค้าที่แตกต่างกันตาม ลักษณะเด่นของแต่ละพื้นที่ในแต่ละชุมชนให้โดดเด่นเป็นที่สนใจมากยิ่งขึ้น

2.2.6 กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

ระเบียบและข้อบังคับเกี่ยวกับเรือโดยสารและการเดินเรือในแม่น้ำลำคลอง โดยผู้วิจัย ได้เน้นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกฎข้อบังคับของผู้ประกอบกิจการเดินเรือ ความปลอดภัยของผู้โดยสาร และความเป็นระเบียบในการสัญจรทางน้ำ

พระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ.2456

มาตรา 3* ในพระราชบัญญัตินี้

"เรือ" หมายความว่า ยานพาหนะทางน้ำทุกชนิด ไม่ว่าจะใช้เพื่อบรรทุกลำเลียง โดยสาร ลากจูง ดัน ยก ชูหรือลอก รวมทั้งยานพาหนะอย่างอื่นที่สามารถใช้น้ำได้ ทำนองเดียวกัน

"เรือโดยสาร" หมายความว่า เรือที่บรรทุกคนโดยสารเกินสิบสองคน

"ตันกรอสส์" หมายความว่า ขนาดของเรือที่คำนวณได้ตามกฎข้อบังคับ สำหรับการตรวจเรือตามมาตรา 163

"แพ" หมายความว่า รวมตลอดถึงโป๊ะ อุ้งลอย และสิ่งลอยน้ำอื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน

"แพคนอยู่" หมายความว่า เรือที่ปลูกอยู่บนแพ และลอยอยู่ในลำแม่น้ำ หรือลำคลอง

"น่านน้ำไทย" หมายความว่า บรรดาน่านน้ำที่อยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตย ของราชอาณาจักรไทย

มาตรา 17 มาตรา 119 มาตรา 119 ทวิ มาตรา 120 มาตรา 121 มาตรา 133 มาตรา 204 และมาตรา 220 แห่งพระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทยพุทธศักราช 2456 ให้หมายความรวมถึง น่านน้ำที่อยู่ในเขตต่อเนื่องของราชอาณาจักรไทยด้วย

"นายเรือ" หมายความว่า ผู้ควบคุมเรือกำปั่น หรือเรืออื่น ๆ แต่ไม่รวมถึงผู้นำร่อง

"คนประจำเรือ" หมายความว่า คนที่มีหน้าที่ทำการประจำอยู่ในเรือ

"ลูกเรือ" หมายความว่า คนประจำเรือนอกจากนายเรือ

"คนโดยสาร" หมายความว่า คนที่อยู่ในเรือ เว้นแต่

(1) คนประจำเรือ หรือผู้อื่นที่รับจ้างทำงานในเรือนั้น

(2) เด็กที่มีอายุต่ำกว่าหนึ่งปี

"เจ้าท่า" หมายความว่า อธิบดีกรมเจ้าท่า หรือผู้ซึ่งอธิบดีกรมเจ้าท่ามอบหมาย

"เจ้าพนักงานออกใบอนุญาต" หมายความว่า อธิบดีกรมเจ้าท่า หรือผู้ซึ่งอธิบดีกรมเจ้าท่า มอบหมายให้ทำการออกใบอนุญาต

"เจ้าพนักงานตรวจเรือ" หมายความว่า ผู้ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคมแต่งตั้งให้มีหน้าที่ตรวจเรือตามพระราชบัญญัตินี้ ภาค 1 ขอบบังคับทั่วไป

หมวดที่ 1 การเดินเรือ เขตท่าเรือ และเขตจอดเรือ

(1) กำหนดแนวแม่น้ำลำคลองหรือทะเลสาบเขตแห่งใดเป็นเขตท่าเรือ และเขตจอดเรือ

(2) กำหนดทางเดินเรือทั่วไปและทางเดินเรือในเขตท่าเรือนอกจากทางเดินเรือในเขตท่าเรือกรุงเทพฯ

หมวดที่ 3 ว่าด้วยท่าเลทอดจอดเรือ

มาตรา 44 ตามลำแม่น้ำเล็กและในคลองต่าง ๆ นั้นอนุญาตให้จอดเรือต่าง ๆ ทั้งสองฟาก แต่อย่าให้เป็นที่เกิดแก่ทางเรือขึ้นล่องที่กลางลำน้ำ และห้ามไม่ให้จอดซ้อนลำหรือจอดขวางหรือตรงกลางลำน้ำ ลำคลอง เป็นอันขาด

มาตรา 46 ทวิ* ให้เจ้าท่ามีอำนาจสั่งห้ามใช้ และให้แก้ไขท่ารับส่งคนโดยสาร ท่ารับส่งสินค้า ท่าเทียบเรือ และแพในแม่น้ำ ลำคลอง บึง อ่างเก็บน้ำ ทะเลสาบ อันเป็นทางสัญจรของประชาชน หรือที่ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน หรือทะเลภายในน่านน้ำไทย ซึ่งมีสภาพไม่ปลอดภัยในการใช้หรืออาจเกิดอันตรายแก่ประชาชน หรือแก่การเดินเรือ โดยแจ้งให้เจ้าของ หรือผู้ครอบครองทราบเป็นหนังสือ ในกรณีที่ไม่ปรากฏตัวเจ้าของหรือผู้ครอบครองให้ปิดคำสั่งไว้ ณ ท่ารับส่งคนโดยสารท่ารับส่งสินค้า ท่าเทียบเรือ หรือแพนั้นและให้ถือว่าเจ้าของหรือผู้ครอบครองได้รับคำสั่งนั้นแล้ว

เจ้าของหรือผู้ครอบครองซึ่งได้รับคำสั่งจากเจ้าท่าตามความในวรรคหนึ่ง มีสิทธิอุทธรณ์ต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคมภายในสิบห้าวันนับแต่วันที่ได้รับ คำสั่ง คำชี้ขาดของรัฐมนตรีเป็นที่สุดแต่ในระหว่างที่รัฐมนตรียังมิได้ชี้ขาด คำสั่งห้ามใช้นั้นมีผลบังคับได้ ในกรณีไม่มีอุทธรณ์คำสั่ง หรือมีอุทธรณ์แต่รัฐมนตรีสั่งให้ยกอุทธรณ์ และเจ้าของหรือผู้ครอบครองไม่ปฏิบัติตามคำสั่งภายในเวลาที่เจ้าท่ากำหนด หรือภายในสิบห้าวันนับแต่วันได้รับทราบคำวินิจฉัยอุทธรณ์ให้เจ้าท่ามีอำนาจจัดการแก้ไขให้เป็นไปตามคำสั่งโดยคิดค่าใช้จ่ายจากเจ้าของหรือผู้ครอบครอง

เมื่อเจ้าของหรือผู้ครอบครองได้แก้ไขเสร็จเรียบร้อยแล้ว ให้เจ้าท่าเพิกถอนคำสั่งห้ามใช้ ในกรณีที่เจ้าท่าจัดการแก้ไขเอง จะรอการเพิกถอนคำสั่งห้ามใช้ไว้จนกว่าเจ้าของหรือผู้ครอบครองจะชำระค่าใช้จ่ายให้เจ้าท่าก็ได้

*เจ้าของหรือผู้ครอบครองคนใดใช้เอง หรือยินยอมให้ผู้อื่นใช้ท่ารับส่งคนโดยสาร ท่ารับส่งสินค้า ท่าเทียบเรือ หรือแพ ซึ่งเจ้าท่า มีคำสั่งห้ามใช้ และยังไม่ได้เพิกถอนคำสั่งนั้น ต้องระวางโทษปรับตั้งแต่สามพันบาทถึงสามหมื่นบาท และปรับเป็นรายวันวันละหนึ่งพันบาทจนกว่าจะปฏิบัติให้ถูกต้อง

หมวดที่ 4 ว่าด้วยทางเดินเรือในลำแม่น้ำ

มาตรา 68* ในแม่น้ำลำคลองต่าง ๆ นอกเขตท่า บรรดาเรือที่เดินตามน้ำให้เดินกลางแม่น้ำหรือลำคลอง เรือที่เดินทวนน้ำให้เดินแอบฝั่ง ถ้าไม่สามารถจะทำอย่างหนึ่งอย่างใดดังว่ามานี้ ให้เดินกลางร่องน้ำและให้ปฏิบัติตามข้อบังคับการเดินเรือแห่งท้องถิ่น ซึ่งตั้งขึ้นเพื่อควบคุมการ

เดินเรือในลำแม่น้ำหรือคลองนั้น ๆ ด้วย

หมวด 5 ว่าด้วยแพไม้ แพลนอนอยู่ ฯลฯ

มาตรา 74* ในคลอง ห้ามไม่ให้สองแพไม้ที่มีซุงผูกเทียบกันเกินกว่าสี่ต้นและที่ผูกติดต่อกันยาวเกินกว่าสองชั่วซุง และส่วนแพไม้ไผ่นั้นไม่ให้ยาวเกินกว่าสิบหกเมตรและกว้างเกินกว่าที่พอจะให้แพนั้นเดินในคลองได้โดยไม่กีดกั้นการเดินเรือ

แต่ถ้าข้าหลวงประจำจังหวัดได้พิจารณาเห็นว่า ในคลองใด หรือในคลองตอนใดซึ่งใช้เรือกลไฟ หรือเรือยนต์ลากจูงแพเกินกว่าที่ได้กำหนดไว้ในวรรคก่อน โดยไม่เป็นภัยแก่การจราจรทางน้ำ ก็อาจผ่อนผันให้ผูกติดต่อกันได้ไม่เกิน 30 เมตร

เมื่อข้าหลวงประจำจังหวัดได้ผ่อนผันให้ตามวรรคก่อนแล้ว ภายหลังปรากฏว่าเป็นภัยแก่การจราจรทางน้ำ จะถอนเสียก็ได้

มาตรา 79 ภายใต้เขตท่ากรุงเทพฯ ห้ามมิให้แพลนอนอยู่ใดมีขนาดกว้างหรือยาวเกินกว่าสิบหกเมตร นับรวมทั้งขนและแพเล็กที่เป็นส่วนติดต่อกับแพนั้นด้วย

มาตรา 80 ตามลำคลอง ห้ามมิให้แพลนอนอยู่ใดมีขนาดกว้างเกินกว่าสิบสองเมตร และห้ามมิให้แพใดที่ผูกจอดกับฝั่งยื่นล้ำออกมาจนอาจเป็นที่กีดขวางแก่การเดินเรือ

มาตรา 81 ห้ามมิให้จูงแพลนอนอยู่ขึ้นล่องในตอนใต้หลักเขตเหนือของท่ากรุงเทพฯ ในระหว่างตั้งแต่พระอาทิตย์ตกจนถึงพระอาทิตย์ขึ้น

ภาคที่ 2 ข้อบังคับสำหรับออกใบอนุญาตการใช้และการควบคุมเรือกำปั่นและเรือเล็กต่าง ๆ

หมวดที่ 1 ว่าด้วยข้อบังคับทั่วไป

มาตรา 137* เรื่องราวขอรับใบอนุญาตหรือขอต่ออายุใบอนุญาตนั้นให้ยื่นต่อเจ้าพนักงาน ซึ่งได้แต่งตั้งขึ้นเพื่อการจดทะเบียนและต้องเขียนด้วยกระดาษแบบพิมพ์ของราชการ เวลาที่ยื่นเรื่องราวของผู้ขอใบอนุญาตต้องนำเงินไม่ต่ำกว่ากึ่งจำนวนเงินค่าธรรมเนียมสำหรับออกใบอนุญาตนั้นมาวางไว้ด้วย

มาตรา 138 เมื่อเจ้าพนักงานออกใบอนุญาตวินิจฉัยโดยเหตุอันสมควรเห็นว่า เรือกำปั่น และเรือเล็กถ้าใดมีความพิทักษ์รักษา และความสะอาดเรียบร้อยไม่พอเพียงสำหรับการที่ใช้กันอยู่ หรือที่คิดจะใช้นั้นก็ดี หรือว่าผู้ที่ได้รับอนุญาตหรือคนประจำเรือลำใดได้ประพฤติน่าไม่เรียบร้อยอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ท่านว่าถ้าเป็นเรือที่ยังไม่มีใบอนุญาตเจ้าพนักงานผู้นั้นมีอำนาจที่จะไม่ยอมออกใบอนุญาตให้ ถ้าเป็นเรือที่มีใบอนุญาตแล้วเจ้าพนักงานมีอำนาจที่จะเรียกคืนและรับใบอนุญาต นั้นได้

มาตรา 142* ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคมมีอำนาจออกกฎกระทรวงกำหนดแบบใบอนุญาตใช้เรือ ตลอดจนหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขในการขอรับใบอนุญาตใช้เรือและการออกใบอนุญาตใช้เรือ

มาตรา 145* ใบอนุญาตนั้นจะสับเปลี่ยนกันใช้ไม่ได้ แต่ถ้าในระหว่างที่ใบอนุญาตยังไม่หมดอายุเรื่อนั้นได้เปลี่ยนเจ้าของกันไปแล้วก็ให้จัดการ โอนกรรมสิทธิ์กันได้แต่ต้องแจ้งความให้เจ้าท่าทราบด้วย เพื่อเจ้าท่าจะได้แก้ไขใบอนุญาตเปลี่ยนชื่อบัญชีในทะเบียนไว้เป็นสำคัญ โดยเรียกเก็บค่าธรรมเนียม ถ้าเป็นเรือเล็ก เรือบรรทุกสินค้าหรือเรือเป็ดทะเล ฯลฯ เป็นเงินสองบาท ถ้าเป็นเรือนอกจากที่ว่ามานี้เป็นเงินยี่สิบบาท

มาตรา 149* การออกสำเนาใบอนุญาต ให้เรียกค่าธรรมเนียมกึ่งอัตราค่าธรรมเนียมออกใบอนุญาต แต่ไม่เกินหนึ่งร้อยบาท

หมวดที่ 3 ว่าด้วยเรือกลไฟทุกอย่าง

มาตรา 169 เนื้อที่ในเรือสำหรับให้คนโดยสารคนหนึ่ง ๆ จะต้องมิขนาดเท่าไรนั้นจะได้อำหนดไว้โดยชัดในกฎข้อบังคับสำหรับการตรวจเรือ และเรือลำใดจะยอมให้บรรทุกคนโดยสารได้กี่คนนั้นจะได้อำหนดไว้ในใบอนุญาตสำหรับเรือ

มาตรา 175* ผู้ใดใช้เรือผิดจากเงื่อนไขหรือข้อกำหนดในใบอนุญาตใช้เรือ ต้องระวางโทษปรับตั้งแต่หนึ่งพันบาทถึงหนึ่งหมื่นบาท

หมวดที่ 5 ว่าด้วยเรือบรรทุกสินค้าและเรือเล็กต่าง ๆ

มาตรา 185 ในใบอนุญาตสำหรับเรือเล็กต่าง ๆ ที่รับจ้างบรรทุกคนโดยสาร ต้องชี้แจงจำนวนคนโดยสารที่อนุญาตให้เรื่อนั้นบรรทุกได้ ถ้าเป็นเรือที่ใช้ทั้งสำหรับบรรทุกสินค้าและรับจ้างบรรทุกคนโดยสารจะนั้น ในใบอนุญาตต้องชี้แจงขนาดกว้างยาวและลึกของลำเรือและกำลังของเรือที่บรรทุกของหนักได้เพียงใด และจำนวนคนโดยสารที่อนุญาตให้บรรทุกได้นั้นด้วย

มาตรา 186 เรือบรรทุกสินค้าและเรือเล็กต่าง ๆ ทุกลำ ที่ใช้สำหรับให้เช่าหรือรับจ้าง และได้รับใบอนุญาตสำหรับเรือแล้วนั้น ต้องมีเลขลำดับของใบอนุญาตเป็นเลขไทยที่เขียนด้วยสีอ่านได้ชัดไว้ที่หัวเรือทั้งสองแคม ห้ามไม่ให้มีเลขอย่างอื่นเขียนไว้ในที่นั้นเป็นอันขาด และต้องสลักเลขลำดับนั้นลงไว้ในที่แลเห็นได้ง่ายในลำเรื่อนั้น ๆ ด้วย ถ้าเป็นเรือสำหรับรับจ้างบรรทุกคนโดยสารต้องเขียนจำนวนคนโดยสารที่อนุญาตให้บรรทุกได้นั้นด้วยสีลงไว้ในที่แลเห็นได้ง่ายในลำเรื่อนั้นเป็นอักษรเลขไทยและเลขฝรั่ง และที่เขียนไว้เช่นนี้ห้ามมิให้เอาสิ่งใดปิดบังไว้เป็นอันขาด

2.3 สภาพทางกายภาพของพื้นที่กรุงเทพมหานคร

ในอดีตพบว่าเมืองธนบุรีมีความสำคัญในฐานะราชธานีของไทยในระหว่างปี พ.ศ. 2310 - 2325 แม้ว่าจะเป็นเพียงระยะเวลาสั้นๆ เพียง 15 ปี แต่ก็นับว่ามีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ของชาติไทยเป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งยังปรากฏโบราณสถานที่สำคัญในสมัยธนบุรี คือ พระราชวังเดิม (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของกองบัญชาการกองทัพเรือ) รวมทั้งวัดวาอารามต่างๆ เป็นจำนวนมาก ดังนั้นในปัจจุบันเมืองธนบุรีจึงได้รับการอนุรักษ์และพัฒนาควบคู่กันไป เมืองธนบุรี หรือ บางกอกในอดีต คือ ฟังพระนครและฝั่งธนบุรีในปัจจุบัน ซึ่งเคยเป็นแผ่นดินเดียวกันมาก่อน ๆ เป็นที่ราบ

สามเหลี่ยมปากน้ำเจ้าพระยาที่อุดมสมบูรณ์ มีแม่น้ำเจ้าพระยา และลำคลองต่างๆ ที่กระจายอยู่ทั่วบริเวณ ดังนั้นจึงมีข้อสันนิษฐานว่าคำว่า "บางกอก" นั้นอาจจะเพี้ยนมาจากเดิมว่า "บางเกาะ" ด้วยความที่พื้นที่ดังกล่าวมีลักษณะเป็นเกาะเล็กเกาะน้อยจากแม่น้ำลำคลองต่างๆ

ภาพที่ 2.2 แผนที่แสดงคลองที่ขุดลัดทางเดินเดิมของแม่น้ำเจ้าพระยา

เดิมแม่น้ำเจ้าพระยาไหลคดเคี้ยวมากตั้งแต่ถนนธนบุรี ลงมายังพระนคร กล่าวคือ แม่น้ำเจ้าพระยาจะไหลจากทางเหนือ ผ่านเขตเมืองนนทบุรีลงมาถึงสะพานปิ่นเกล้า แล้วไหลวกไปทางตะวันตกเข้ามาทางคลองบางกอกน้อย อ้อมผ่านตลิ่งชัน บางระมาดแล้ววกกลับเข้าคลองบางกอกใหญ่ แล้วไหลลงทางใต้ไปออกทะเลอ่าวไทย เป็นลักษณะรูปเกือกม้า ซึ่งความคดเคี้ยวของแม่น้ำนี้ทำให้สองฟากฝั่งของแม่น้ำกลายเป็นที่ดอนซึ่งเหมาะแก่การตั้งบ้านเรือน และกลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ ซึ่งเรียกกันภายหลังว่า "ย่านบางกอก" แต่ในเวลาเดียวกัน ก็ทำให้เสียเวลาในการเดินทางไปมา ระหว่างกรุงศรีอยุธยา กับหัวเมืองชายทะเลตะวันออก

ดังนั้นในสมัยของสมเด็จพระไชยราชาธิราช (พ.ศ. 2077 - 2089) จึงโปรดให้ขุดคลองลัดบางกอกขึ้น เพื่อเชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยาเดิม ที่ไหลอ้อมเข้าไปทางคลองบางกอกน้อย ออกคลองบางกอกใหญ่ (คือขุดตั้งแต่หน้าสถานีรถไฟบางกอกน้อย จนถึงหน้าวัดอรุณราชวรารามในปัจจุบัน) การขุดคลองลัดดังกล่าวทำให้กระแสน้ำเปลี่ยนทางเดิน น้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาส่วนใหญ่ จึงไหลไปทางคลองขุดใหม่ และเซาะตลิ่งสองข้างจนกว้างขึ้น กลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาใหม่ ส่วนลำน้ำเดิมก็ค่อยๆ ตื้นเขินขึ้นลดขนาดลงเป็นลำคลอง ได้แก่ คลองบางกอกน้อย คลองชักพระ คลองบางขุนศรี คลองบางเชือกหนัง คลองวัดประดู่ และคลองบางกอกใหญ่ ดังที่เห็นในปัจจุบัน

แม่น้ำเจ้าพระยาสายเดิม

แม่น้ำเจ้าพระยาหลังการขุดคลองลัด

ภาพที่ 2.3 ลักษณะเส้นทางการขุดคลองลัดบางกอกในสมัยพระไชยราชาธิราช

เมื่อขุดคลองลัดสำเร็จ เมืองบางกอกหรือเมืองธนบุรีจึงถือกำเนิดขึ้น ทางฝั่งตะวันตก หัวมุมคลองบางกอกใหญ่ กลายเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ และได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นเมืองหน้าด่านทางทะเล ทำหน้าที่ป้องกันศัตรูที่จะเข้ามาทางใต้ของกรุงศรีอยุธยา พร้อมทั้งตรวจตราจับเก็บภาษีสินค้าที่ผ่านเข้าออก โดยปรากฏชื่อครั้งแรกในพระราชพงสาวดาร ในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พ.ศ. 2091 - 2111) ว่า "เมืองธนบุรีศรีมหาสมุทร" แต่โดยทั่วไปนิยมเรียกกันสั้นๆ เพียง "ธนบุรี" ส่วนชื่อ "เมืองบางกอก" นั้นคงเป็นชื่อสามัญ ที่ชาวบ้านและชาวต่างประเทศนิยมเรียก ดังปรากฏชื่อบางกอกในแผนที่และเอกสารของชาวต่างชาติ

เมืองธนบุรีมีความสำคัญเพิ่มขึ้นในฐานะเมืองหน้าด่านทางทะเล โดยเฉพาะเมื่อการค้ากับต่างประเทศเจริญรุ่งเรืองขึ้นถึงขีดสุด ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199 - 2231) เนื่องจากเป็นเมืองท่าพักเรือต่างชาติ ที่เดินทางขึ้นล่องระหว่างกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระนารายณ์ฯ จึงโปรดให้กองทหารฝรั่งเศส ขึ้นมาสร้างป้อมขึ้นทั้งสองฝั่งของแม่น้ำเพื่อป้องกันข้าศึกซึ่งมาทางทะเล โดยเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ (คอนสแตนติน ฟอลคอน) เป็นผู้กำกับการสร้าง เมื่อสร้างป้อมเสร็จจึงพระราชทานนามว่า "ป้อมวิไชยเยนทร์" และโปรดเกล้าฯ ให้ทหารต่างชาติทั้งโปรตุเกสและฝรั่งเศสมาประจำที่ป้อม ภายหลังที่สมเด็จพระนารายณ์ฯ สวรรคต ป้อมทั้งสองของเมืองธนบุรี (ป้อมฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตก) กลายเป็นสมรภูมিরบระหว่างฝ่ายไทย กับกองทหารฝรั่งเศสที่ประจำป้อม ซึ่งในท้ายที่สุดฝรั่งเศสเป็นฝ่ายที่ต้องยอมแพ้ และถอนกำลังออกจากราชอาณาจักรไทย จากนั้นสมเด็จพระเพทราชาโปรดเกล้าฯ ให้รื้อป้อมบางกอกทางฝั่งตะวันออก โดยให้คงเหลือแต่ป้อมทางฝั่งตะวันตก (ป้อมวิไชยเยนทร์) ไว้

ปากคลองบางกอกน้อย

ปากคลองบางกอกใหญ่

ภาพที่ 2.4 บริเวณคลองลัดบางกอก

หลังจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกอบกู้เอกราชสำเร็จในปี พ.ศ. 2310 ทรงมีพระราชดำริว่ากรุง ศรีอยุธยา มีสภาพทรุดโทรมมาก ไม่สามารถซ่อมแซมฟื้นฟูให้กลับคืนสภาพเดิมได้ จึงทรงตัดสินพระทัยสร้าง ราชธานีใหม่ขึ้นที่เมืองธนบุรี เนื่องจากเมืองธนบุรีมีชัยภูมิที่ดี เป็นเมืองหน้าด่านชายทะเล ควบคุมเส้นทางเดินเรือเข้าออก ประกอบกับเป็นเมืองที่มีป้อมปราการ และวัดวาอารามอยู่เป็นจำนวนมาก ไม่จำเป็นต้องเสียเวลาก่อสร้างขึ้นมาใหม่ เป็นเมืองขนาดย่อมซึ่งพอเหมาะกับกำลังที่จะรักษาไว้ได้ และอยู่ปากแม่น้ำ หากเพลิงพล้ำไม่สามารถรักษาเมืองไว้ได้จริงๆ ก็สามารถหลบหลีกศัตรูออกสู่ทะเล กลับไปตั้งมั่นที่จันทบุรีได้โดยสะดวก อีกทั้งตั้งอยู่บริเวณที่มีลำน้ำลึกใกล้ทะเล ถ้าข้าศึกไม่มีทัพเรือที่เข้มแข็งแล้วก็ยากที่จะตีเมืองธนบุรีได้

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงโปรดเกล้าฯ ให้ขยายเมืองไปทางทิศเหนือจนจรดคลองบางกอกน้อย พร้อมกันสร้างกำแพงเมืองตามแนวคลองขุดใหม่มีชื่อเรียกเป็นตอนๆ ว่า คลองบ้านขมิ้น คลองบ้านช่างหล่อ คลองบ้านหม้อ คลองวัดท้ายตลาด ส่วนทางทิศตะวันออกขยายไปจรดคลองคูเมืองที่ขุดขึ้นใหม่ (ปัจจุบันเรียกว่า "คลองหลอด") ทำให้แม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่านกลางเมือง แล้วสร้างกำแพงเมืองขึ้นตามแนวคลองคูเมือง (กำแพงเมืองนี้ต่อมาได้ถูกรื้อลง โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงขยายแนวกำแพงเมืองออกไปตามแนวคลองโอ่งอ่าง และคลองบางลำพู) ส่วนป้อมวิไชยเณตรได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น "ป้อมวิไชยประสิทธิ์" พร้อมทั้งให้ขุดที่สวนเดิมเปลี่ยนเป็นท้องนาออกคูเมืองทั้ง 2 ฟากซึ่งเรียกว่า "ทะเลตม" ไว้สำหรับเป็นที่นาใกล้พระนคร

ขอบเขตของราชธานี ครอบคลุมสองฝั่งน้ำ โดยมีแม่น้ำเจ้าพระยาตัดผ่านกลางเมือง พื้นที่ในกำแพงเมือง ฝั่งตะวันตกเริ่มตั้งแต่เขตเมืองธนบุรี เดิมริมคลองบางกอกใหญ่ ไปจนถึงบริเวณหลังวัดอินทาราม ส่วนฝั่งตะวันออกเริ่มตั้งแต่เชิงสะพานพระปิ่นเกล้าฝั่งพระนคร เลียบตามแนวคูเมือง ไปจรดแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณปากคลองตลาด โดยภายในกำแพงเมืองธนบุรีเดิม เป็นที่ตั้งของพระราชวังกรุงธนบุรีกรุงธนบุรีเป็นราชธานีเพียง 15 ปี

ภาพที่ 2.5 ทศนิยภาพฝั่งธนบุรีตรงข้างเกาะรัตนโกสินทร์

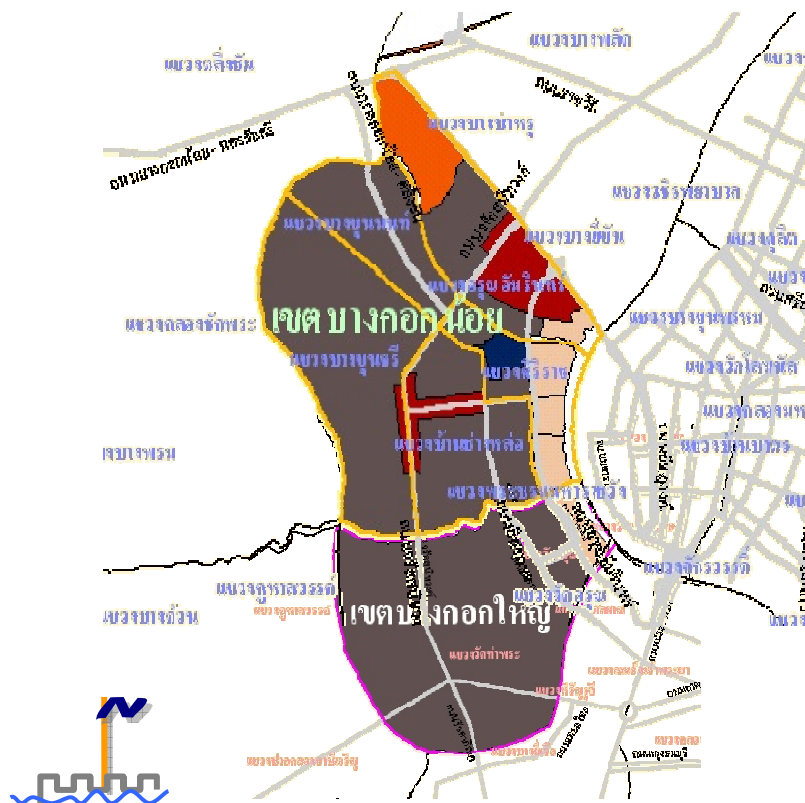
หลังจากที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสวรรคต พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงปราบดาภิเษก ขึ้นเป็นปฐมบรมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี และทรงย้ายราชธานีจากฝั่งตะวันตก มายังฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้พระราชวังกรุงธนบุรีว่างลง ได้กลายเป็นที่ประทับของพระบรมวงศานุวงศ์ จนถึงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานให้กองทัพเรือ ใช้เป็นที่ตั้งของโรงเรียนนายเรือ และภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้เป็นที่ตั้งของกองบัญชาการกองทัพเรือ กรุงธนบุรีจึงถูกลดความสำคัญ และกลายเป็นส่วนหนึ่งของกรุงรัตนโกสินทร์จนถึงปัจจุบัน

2.3.1 ที่ตั้งและอาณาเขตพื้นที่

ตั้งอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณตรงข้ามกับกรุงรัตนโกสินทร์ พื้นที่กรุงธนบุรีเป็นพื้นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำเจ้าพระยาที่ถูกโอบล้อมด้วยคลองบางกอกใหญ่(หรือคลองบางหลวง) คลองบางกอกน้อยและคลองชักพระ โดยมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	จรด	เขตบางพลัด
ทิศใต้	จรด	เขตธนบุรี
ทิศตะวันออก	จรด	แม่น้ำเจ้าพระยา เขตพระนคร(เกาะรัตนโกสินทร์)
ทิศตะวันตก	จรด	เขตภาษีเจริญ เขตตลิ่งชัน

กรุงธนบุรี ฝั่งธนบุรีอยู่ภายใต้การบริหารการปกครองของกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย 2 เขตหลัก คือ พื้นที่ที่ศึกษาตั้งอยู่ในเขตบางกอกน้อย ประกอบด้วย พื้นที่แขวงบางขุนนนท์ แขวงบางขุนศรี แขวงศิริราช และแขวงบ้านช่างหล่อ รวมทั้งพื้นที่ แขวงวัดอรุณ และแขวงท่าพระที่ตั้งอยู่ในเขตบางกอกใหญ่ทั้งเขต

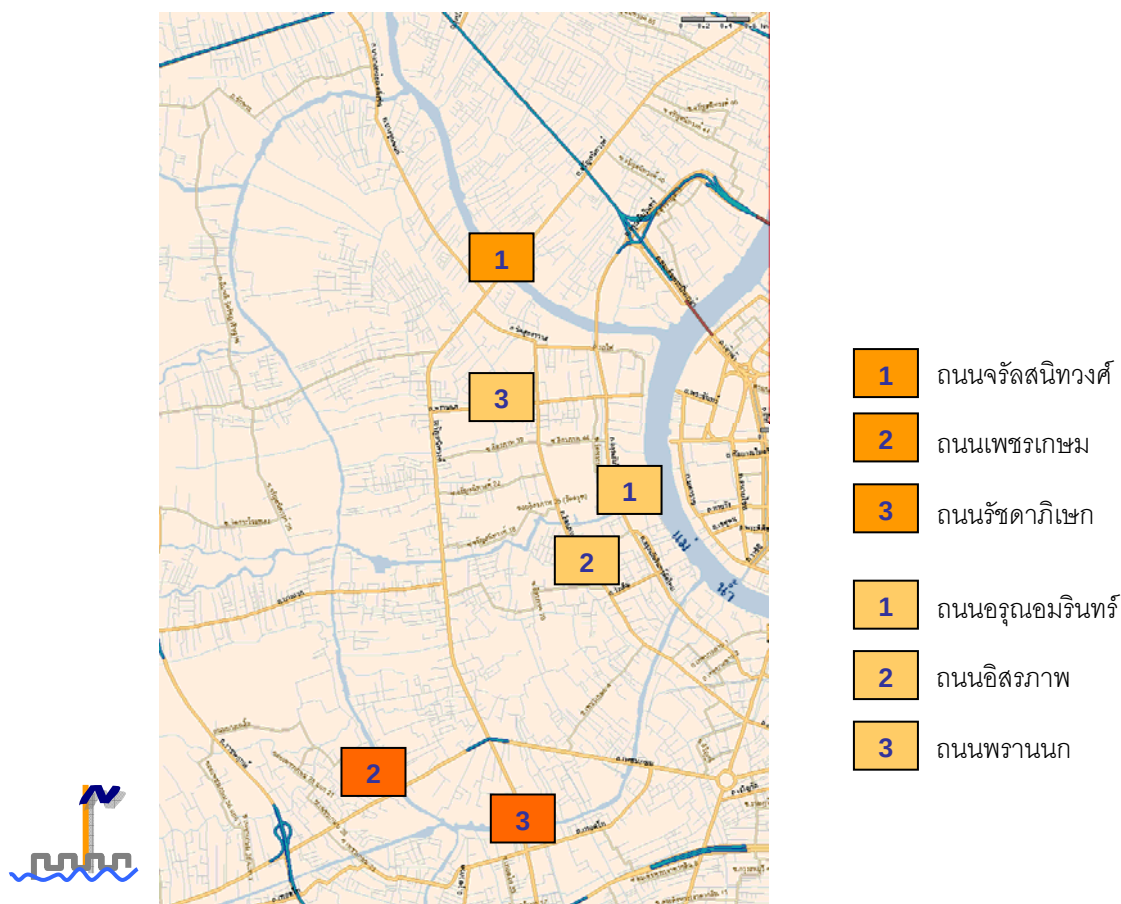
ภาพที่ 2.7 การใช้ประโยชน์ที่ดิน

2.3.3 การคมนาคมขนส่ง

1) โครงข่ายระบบการคมนาคมขนส่งทางบก มีโครงข่ายระบบถนนที่สำคัญสามารถแยกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1.1) ถนนสายหลัก 3 สาย เป็นถนนที่เชื่อมต่อพื้นที่เขตใกล้เคียง ทุกสายเป็นถนนคอนกรีต ได้แก่

- ถนนจรูญสนทวงศ์ เป็นสายหลักที่เข้าสู่ซอยต่างๆ ในพื้นที่ มีความกว้างผิวจราจร 6 ช่องจราจร และมีเกาะกลางถนน เริ่มต้นจากสะพานพระราม 7 ไปถึงจุดตัดระหว่างถนนบรมราชชนนีกับถนนพระปิ่นเกล้า
- ถนนเพชรเกษม เป็นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 ที่มุ่งสู่ภาคใต้ โดยเป็นเส้นทางเชื่อมต่อระหว่างเขตบางกอกใหญ่และเขตภาษีเจริญ และเป็นเส้นทางในการขยายตัวของพื้นที่เมืองออกไปทางทิศตะวันตก
- ถนนรัชดาภิเษก เป็นเส้นทางหลักที่ตัดขึ้นเพื่อเป็นการขยายพื้นที่ทางตอนใต้ของฝั่งธนบุรีเป็นย่านธุรกิจที่เกิดขึ้นใหม่ เชื่อมต่อกับถนนจรูญสนทวงศ์

ภาพที่ 2.8 โครงข่ายคมนาคมทางบก

1.2) ถนนสายรอง เป็นเส้นทางเชื่อมต่อระหว่างถนนสายหลักเพื่อนำเข้าสู่ย่านสำคัญในพื้นที่ เป็นเส้นทางที่ตัดขึ้นใหม่ตามแนวถนนเดิมในสมัยกรุงธนบุรี ได้แก่ ถนนอิสรภาพ ถนนพวานนก ถนนอรุณอมรินทร์ ถนนวังเดิม ถนนสุทธาวาส ถนนบางกอกน้อย-ตลิ่งชัน

1.3) ถนนซอย เป็นถนนที่แยกจากถนนสายหลักและถนนสายรอง เพื่อใช้ติดต่อระหว่างชุมชนที่อาศัยด้านในมีอยู่จำนวนมากและกระจายอยู่ทั่วไปพื้นที่ มีผิวจราจรกว้าง 1 เมตร ถึง 12 เมตร พื้นผิวถนนเป็นทั้งคอนกรีต แอสฟัลต์ ดินและหินคลุก ทางส่วนใหญ่จะเป็นซอยสั้น ๆ มีความยาวไม่เกิน 1,000 เมตร เป็นส่วนใหญ่

2) โครงข่ายระบบการคมนาคมขนส่งทางน้ำ

ในพื้นที่มีคลองที่สำคัญหลายสาย โดยคลองในพื้นที่ใช้ประโยชน์เป็นคลองเพื่อการสัญจร และคลองเพื่อการระบายน้ำและคลองเพื่อการเกษตรกรรมด้วย

ตารางที่ 2.6 คลองในพื้นที่ศึกษา

คลองในเขตบางกอกน้อย	ความยาว (ม.)	คลองในเขตบางกอกใหญ่	ความยาว (ม.)
1. คลองชักพระ (คลองบางขุนศรี)	5,450	1. คลองบางกอกใหญ่	6,150
2. คลองบางบำหรุ	840	2. คลองมอญ	2,950
3. คลองบ้านขมิ้น	1,050	3. คลองวัดเจ้ามูล	750
4. คลองวัดไชยทิศ	700	4. คลองวัดศีลาค	1,300
5. คลองกระต่อนแถว	1,480	5. คลองวัดราชสีห์ธาราม	1,500
6. คลองจักรทอง	1,600	6. คลองข้างวัดราชสีห์ธาราม	4,000
7. คลองบางขุนนนท์	2,350	7. คลองวัดอรุณ	725
8. คลองภาวนา	850	8. คลองคันดาล(เกษจำเริญ)	500
9. คลองวัดระฆัง	700	9. คลองวัดท่าพระ	1,250
10. คลองวัดเจ้าอาาม	800	11. คลองวัดประดู่	1,500
11. คลองผักหนาม	1,200	12. คลองโรงสี	450
12. คลองมอญ	3,000	13. คลองบางลำเจียก	1,000
13. คลองพิบูล	600	14. คลองบางลำเจียกน้อย	220
15. คลองทรงเทวดา	1,435	15. คลองวัดสังข์กระจาย	855
16. คลองวัดครุฑ	500	16. คลองบ้านแขก	450
17. คลองวัดมะลิ	1,050	17. คลองวัดหงส์รัตนาราม	1,400
18. คลองวัดยางสุทธาราม	1,200	18. คลองคันดาล(ซอยจรัญฯ1)	800
19. คลองวัดรวกสุทธาราม	880	19. คลองหน้าวัดหนัง	800
20. คลองวัดโพธิ์เรียง	750	20. คลองซอยกิตติกมล	500
21. คลองพัฒนาพิภย์	740	21. คลองซอยอภิชาติ	500
22. คลองคราม	910	22. คลองวัดเดิมทหารเรือ	1,500
23. คลองวัดยาง (ฝั่งตะวันออก)	520	23. คลองบ้านขาว	390
24. คลองขนมจีน	700	24. คลองคันไทร	710
25. คลองวัดคงมุลเหล็ก	1,500	25. คลองบ้านหม้อ	1,423
26. คลองน้ำคอกไม้	1,000	26. คลองศาลเจ้า	670
27. คลองพริกป่น	650		
28. คลองขุนคลัง	1,360		
29. คลองตราฐ	700		
30. คลองวัดฉิมพิกาวาส	450		
31. คลองแกลบ	400		
32. คลองวัดเพลงวิปัสสนา	1,200		
33. คลองเจ้าคุณ	700		
34. คลองสวนหอม	250		
35. คลองขวาง	460		
36. คลองน้ำคาล	900		
37. คลองน้ำอ้อย	980		
39. คลองวัดช่างเหล็ก	1,300		

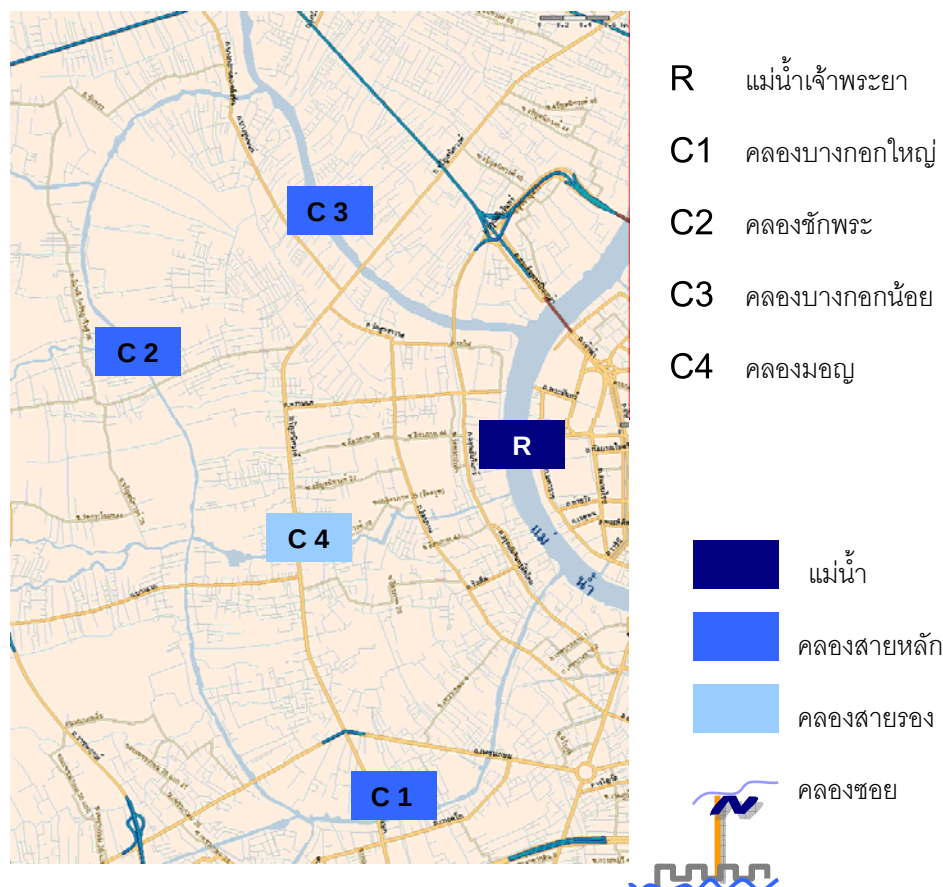
ความเชื่อมโยงของโครงข่ายระบบการคมนาคมขนส่งทางน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นโครงข่ายของระบบการคมนาคมขนส่งทางน้ำในแผ่นดิน (Inland Water Transportation) สายหลักที่ผ่านศูนย์กลางกรุงเทพมหานครตลอดแนวลำน้ำเจ้าพระยา จากอำเภอเมืองสมุทรปราการ จนถึงอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ที่มีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนทั้งชุมชนชนบทและชุมชนเมืองบนพื้นที่เลียบลำน้ำ (River Corridor) ที่มีท่าเรือทั้งสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยารวมทั้งสิ้น 85 ท่า ส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่บริเวณศูนย์กลางกรุงเทพมหานครตั้งแต่ตอนเหนือของสะพานกรุงธนบุรี ไปจนถึงสะพานพระราม 6 ส่วนในพื้นที่นั้น

- คลองบางกอกน้อย เป็นเส้นทางที่แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณสถานีรถไฟบางกอกน้อย บรรจบกับคลองชักพระและเชื่อมต่อกับคลองแม่น้ำอ้อม โดยในเส้นทางดังกล่าวมีเรือยนต์ และเรือหางยาวเล่นรับส่งบริการผู้โดยสาร จากอำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี สู่ท่าช้างฝั่งพระนคร

- คลองบางกอกใหญ่ เป็นเส้นทางที่แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณป้อมวิไชยประสิทธิ์ บรรจบกับคลองภาษีเจริญ และขึ้นไปบรรจบกับคลองชักพระและคลองบางกอกน้อย(แนวลำน้ำเจ้าพระยาเดิม) โดยในเส้นทางดังกล่าวมีเรือยนต์ และเรือหางยาวเล่นรับส่งบริการผู้โดยสาร จากบางเวก เขตภาษีเจริญ สู่ท่าปากคลองตลาด และท่าสะพานพุทธฯ ฝั่งพระนคร

- คลองมอญ เป็นเส้นทางที่แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณวัดเครือวัลย์และกรมพลศึกษา บรรจบกับคลองบางเชือกหนังและคลองบางกอกใหญ่ กว้างประมาณ 15.00-20.00 ม. โดยเส้นทางนี้เป็นเส้นทางคลองสายรองนำไปสู่ภายในพื้นที่

- คลองบางขุนศรี (คลองชักพระ) เป็นเส้นทางที่เริ่มจากคลองบางกอกน้อยเชื่อมต่อกับคลองบางกอกใหญ่ กว้างประมาณ 10.00-15.00 ม. โดยเชื่อมคลองสายอื่นด้วย เช่น คลองบางเชือกหนัง คลองบางหลวง ยังไม่มีเรือยนต์โดยสารมีเฉพาะเรือของชาวบ้านในพื้นที่เท่านั้น

ภาพที่ 2.9 แสดงโครงข่ายคลองในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

2.1) ระบบการคมนาคมขนส่งทางน้ำ

2.1.1) การขนส่งโดยเรือหางยาว เป็นการเดินทางระหว่างชุมชน และพื้นที่ใกล้เคียงตามเส้นทางคลองสายหลัก โดยมีเส้นทางการเดินเรือ 5 เส้นทาง ประกอบด้วย

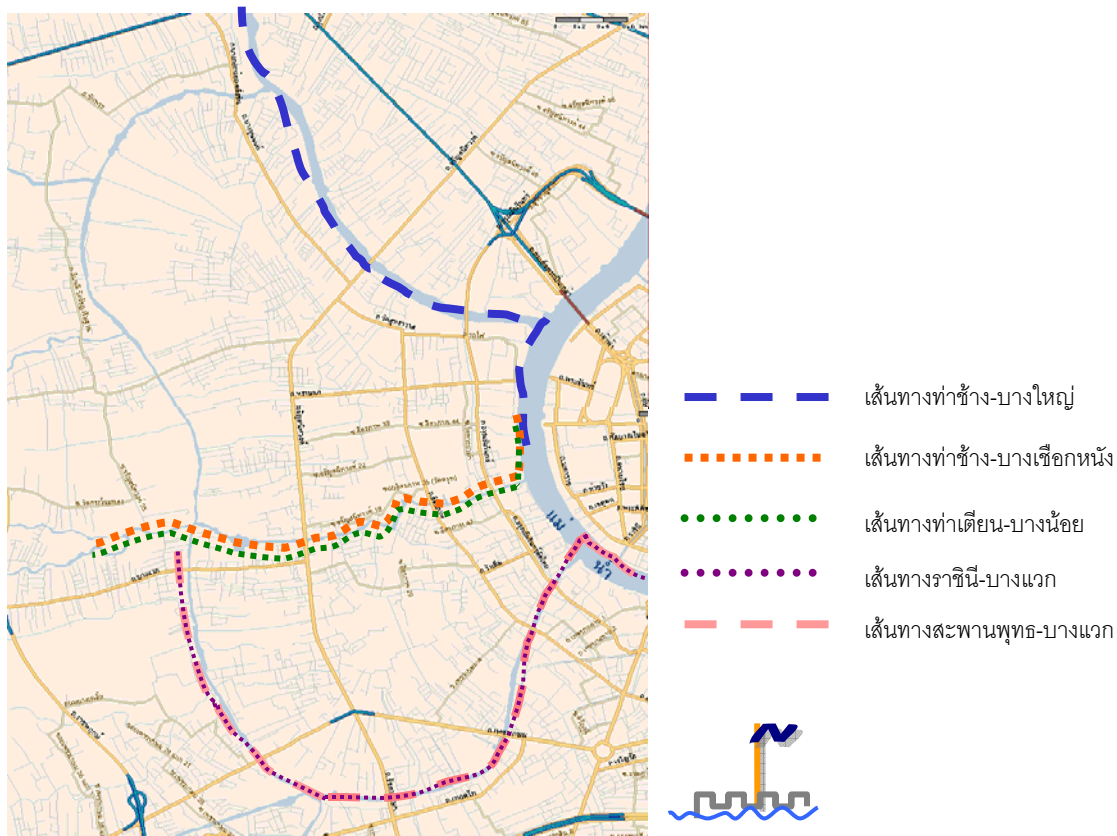
- เส้นทางท่าช้าง-บางใหญ่ จุดเริ่มต้นบริเวณอำเภอบางใหญ่ โดยใช้เส้นทางคลองอ้อมนนทบุรี จากบางใหญ่สู่บางกอกน้อย บริเวณอำเภอบางกรวย ออกสู่แม่น้ำเจ้าพระยา สู่ทางที่ท่าช้าง ใช้เวลาเดินทางตลอดเส้นทางประมาณ 45 นาที

- เส้นทางท่าช้าง-บางเชือกหนัง จุดเริ่มต้นบริเวณวัดมะพร้าวเตี้ย เขตภาษีเจริญ เข้าตามแนวคลองบางเชือกหนัง คลองมอญ ออกสู่แม่น้ำเจ้าพระยา สู่ทางที่ท่าช้าง ใช้เวลาเดินทางตลอดเส้นทางประมาณ 25 นาที

- เส้นทางท่าเตียน-บางน้อย จุดเริ่มต้นบริเวณบางน้อย เขตภาษีเจริญ เข้าตามคลองบางกอกน้อย คลองมอญ ออกสู่แม่น้ำเจ้าพระยา สู่ทางที่ท่าเตียน ใช้เวลาเดินทางตลอดเส้นทางประมาณ 30 นาที

- เส้นทางราชินี-บางแวก จุดเริ่มต้นบริเวณบางแวก(ช.จรัสสนิทวงศ์ 13) เข้าตามคลองบางกอกใหญ่ ออกสู่แม่น้ำเจ้าพระยา สู่ทางที่ท่าราชินี ปากคลองตลาด ใช้เวลาเดินทางตลอดเส้นทางประมาณ 30 นาที

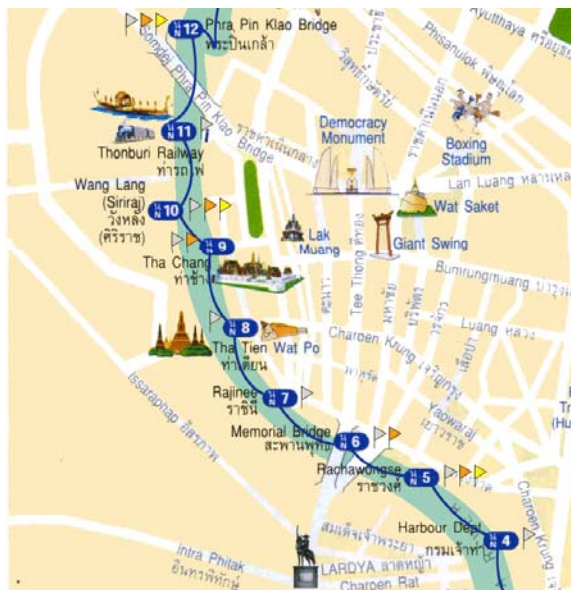
- เส้นทางสะพานพุทธฯ-บางแวก จุดเริ่มต้นบริเวณบางแวก (ข.จรัลสนิทวงศ์ 13) เข้าตามคลองบางกอกใหญ่ ออกสู่แม่น้ำเจ้าพระยา สู่ทางที่ท่าสะพานพุทธฯ ใช้เวลาเดินทางตลอดเส้นทางประมาณ 45 นาที

ภาพที่ 2.10 แสดงเส้นทางเดินเรือโดยสารในคลอง

2.1.2) การขนส่งโดยเรือข้ามฟาก เป็นส่วนหนึ่งของการเดินทางข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาระหว่างเขตพื้นที่ฝั่งธนบุรีกับพื้นที่ฝั่งพระนคร โดยจำนวนท่าเรือข้ามฟากในบริเวณฝั่งธนบุรีมีทั้งหมด 11 ท่า เชื่อมต่อกับฝั่งพระนคร 9 ท่า โดยท่าเรือส่วนใหญ่เป็นจุดจอดรับส่งผู้โดยสารร่วมกันทั้งท่าเรือหางยาว ท่าเรือข้ามฟาก ท่าเรือด่วนเจ้าพระยา และท่าเรือทัศนจร และยังเป็นจุดสับเปลี่ยนการเดินทาง (Transition) และเป็นศูนย์รวมของท่าจอดรถประจำทาง ท่าจอดรถสามล้อเครื่อง ศูนย์รวมของย่านสถานที่ต่างๆ

2.2.3) การขนส่งโดยเรือด่วนเจ้าพระยา ระบบเรือด่วน เชื่อมโยงกับพื้นที่ต่างๆ ของกรุงเทพมหานครกับปริมณฑล ประกอบด้วย เรือด่วนเจ้าพระยา เส้นทาง ท่าวัดราชสิงขร ถึง ท่าถนนนนทบุรี เรือด่วนแหลมทอง เส้นทาง ท่าปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ถึง ท่าถนนคอกเขต บางคอแหลม เรือด่วน บขส.ขนส่ง เส้นทาง เส้นทางคลองบางกอกน้อยสู่สายใต้ใหม่ นนทบุรี ปากเกร็ด

ภาพที่ 2.11 แสดงเส้นทางเดินเรือโดยสารแม่น้ำเจ้าพระยา

2.3.4 ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

1) ระบบไฟฟ้า

พื้นที่ศึกษา อยู่ในความรับผิดชอบของการไฟฟ้านครหลวงและเขตรับผิดชอบของการไฟฟ้านครหลวงธนบุรี ให้บริการครอบคลุมเขตบางกอกน้อย เขตบางกอกใหญ่ เขตตลิ่งชัน เขตหนองแขม เขตภาษีเจริญ และท้องที่แขวงบางยี่ขัน และแขวงบางบำหรุ เขตบางพลัด และ อยู่ในพื้นที่ให้บริการของการไฟฟ้านครหลวงเขตบางใหญ่ให้บริการครอบคลุมอำเภอบางใหญ่ อำเภอบางกรวย อำเภอบางบัวทอง และอำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี และท้องที่แขวงบางอ้อและแขวงบางพลัด เขตบางพลัด

2) ระบบประปา

การให้บริการด้านการประปาในพื้นที่อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของการประปานครหลวงโดยสำนักงานประปาสาขาบางกอกน้อย ที่มีพื้นที่ให้บริการในเขตบางพลัด เขตบางกอกน้อยและเขตตลิ่งชัน โดยในปี พ.ศ.2544 มีปริมาณน้ำที่ขายหรือปริมาณน้ำใช้ในรอบปีมีปริมาณรวมทั้งสิ้น 11,447,962 ลูกบาศก์เมตรจำแนกเป็นผู้ใช้น้ำที่เป็นอาคารที่อยู่อาศัยคิดเป็นร้อยละ 77.31 ของจำนวนผู้ใช้น้ำทั้งหมด รองลงมาเป็นผู้ใช้น้ำที่เป็นอาคารสถานประกอบการและธุรกิจคิดเป็นร้อยละ 22.58 ของจำนวนผู้ใช้น้ำทั้งหมด ที่เหลือเป็นผู้ใช้น้ำของส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจและสถาบันการศึกษาคิดเป็นร้อยละ 0.14 ของจำนวนผู้ใช้น้ำทั้งหมด

3) ระบบโทรศัพท์และการสื่อสาร

การให้บริการโทรศัพท์ในพื้นที่ อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของสำนักงานบริการโทรศัพท์บางพลัด หูมสายโทรศัพท์บางพลัดตั้งอยู่ในท้องที่แขวงบางบำหรุที่ให้บริการครอบคลุม

พื้นที่เขตบางพลัด เขตคลองสาน และท้องที่แขวงอรุณอมรินทร์และแขวงบางขุนนนท์ เขตบางกอกน้อย โดยในปี พ.ศ.2544 มีผู้ให้บริการที่เป็นอาคารที่อยู่อาศัย สถานประกอบการและธุรกิจ สถานที่ราชการและรัฐวิสาหกิจและโทรศัพท์สาธารณะคิดเป็นร้อยละ 73.34, 16.98, 5.16 และ 3.52 ของผู้ให้บริการทั้งหมด 36,587 เลขหมายตามลำดับ

4) ระบบการระบายน้ำและการป้องกันน้ำท่วม

4.1) ระบบคู คลอง เป็นทางระบายน้ำหลักที่ใช้ลำเลียง ระบายน้ำออกจากพื้นที่ รวมทั้งเป็นที่รองรับน้ำฝน เพื่อให้ระบบคลองต่าง ๆ ทำหน้าที่ระบายน้ำ รองรับน้ำได้ดี สำนักการระบายน้ำ กรุงเทพมหานคร ได้กำหนดแผนการดำเนินการเพื่อบำรุงรักษา คู คลอง ให้มีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม ปราศจากขยะ วัชพืช และปรับปรุงระบบคู คลอง ให้สามารถระบายน้ำได้สะดวก โดยการก่อสร้างเขื่อนริมคลอง การขุดลอกคลอง และเปิดทางน้ำไหล เป็นประจำทุกปี โดยในปี 2548 สำนักการระบายน้ำได้กำหนดแผนปฏิบัติการเกี่ยวกับการบำรุงรักษาคู คลอง เช่น การเปิดทางน้ำไหล ช่วงที่ 1 ระหว่างเดือนตุลาคม-เดือนธันวาคม จำนวน 27 คลอง และช่วงที่ 2 ระหว่างเดือนมีนาคม-เดือนกันยายน จำนวน 58 คลอง

4.2) ระบบป้องกันน้ำท่วม เป็นพื้นที่ประสบปัญหาน้ำท่วมขัง เช่น บริเวณพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ทางกรุงเทพมหานครจึงได้ทำการก่อสร้างเขื่อนและระบบป้องกันน้ำท่วม เพื่อเป็นแนวคันกั้นน้ำตลอดแนวถาวรตลอดแนวริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งธนบุรี ในพื้นที่ศึกษามีจุดอ่อนน้ำท่วม เช่น วัดระฆังโฆสิตารามบริเวณติดถนนอรุณอมรินทร์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเรือพระราชพิธีตอนลงคลองบางกอกน้อย บริเวณตรอกวังหลังริมแม่น้ำเจ้าพระยาซอยศาลาต้นจันทร์ อยู่ในความรับผิดชอบของเขตบางกอกน้อย ส่วนบริเวณลานหน้าวัดอรุณราชวรารามเป็นจุดอ่อนน้ำท่วมเช่นกันซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของเขตบางกอกใหญ่ ในกรณีที่ระดับแม่น้ำเจ้าพระยาไม่เท่ากันจากสาเหตุน้ำเหนือมีปริมาณมากและน้ำทะเลหนุนสูง โดยเฉพาะช่วงเดือนตุลาคมและพฤศจิกายน ระดับน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาจะสูงกว่าปกติ แผนหลักในการป้องกันน้ำท่วมกำหนดให้ใช้ค่าระดับออกแบบของคันป้องกันน้ำท่วมโดยใช้ค่าระดับน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาดังนี้

ตารางที่ 2.7 ค่าระดับออกแบบของคันป้องกันน้ำท่วม ปี 2548 โดยสำนักการระบายน้ำ

แม่น้ำเจ้าพระยา	ระดับน้ำ (เมตร) ระดับน้ำทะเลปานกลาง
บริเวณเหนือของกรุงเทพมหานคร (ที่คลองบางเขนและคลองบางซื่อ)	+2.50
บริเวณกลางของกรุงเทพมหานคร (ที่สะพานพุทธยอดฟ้า)	+2.30
บริเวณใต้ของกรุงเทพมหานคร (ที่คลองพระโขนงและคลองบางนา)	+1.90

หมายเหตุ ระดับความสูงของคันป้องกันน้ำท่วมที่ก่อสร้างริมแม่น้ำเจ้าพระยา จะเพิ่มระยะเพื่อบังคับ (Free Board) จากค่าระดับออกแบบอีก +50 เซนติเมตร

ที่มา : สำนักการระบายน้ำ กรุงเทพมหานคร 2548

2.3.5 ลักษณะทางสังคม

2.3.5.1 การนับถือศาสนา

ในพื้นที่ศึกษาอยู่ในพื้นที่ประกอบด้วย วัด 31 แห่ง มัสยิด 2 แห่ง ศาลเจ้า 2 แห่ง และโบสถ์คริสต์ 1 แห่ง ส่วนพื้นที่ตอนล่างประกอบด้วย วัด 13 แห่ง มัสยิด 3 แห่ง ศาลเจ้า 1 แห่ง

2.3.5.2 ย่านชุมชน

ลักษณะทางชุมชนของพื้นที่ สามารถแบ่งตามลักษณะเฉพาะตัวได้ 2 ลักษณะ ประกอบด้วย

1) ชุมชนที่มีความสำคัญในอดีตที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ ได้แก่

1.1) ชุมชนกรุงธนบุรีเดิม เป็นที่ตั้งถิ่นฐานของคนไทยตั้งแต่โบราณ โดยกระจายตัวตามแนวคูเมืองเดิมจนถึงริมแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งปัจจุบันยังปรากฏชุมชนดั้งเดิมให้เห็นอยู่ เช่น ชุมชนวัดเครือวัลย์ โดยสภาพบ้านเรือนส่วนใหญ่มีลักษณะทรวดโถมขาดการดูแล และกลายสภาพเป็นบ้านเช่าสำหรับผู้ที่มาพักอาศัยในบริเวณดังกล่าว โดยเฉพาะบริเวณชุมชนวัดระฆัง และศาลาต้นจันทร์ เนื่องจากบริเวณดังกล่าวอยู่ใกล้กับแหล่งงานและมีการคมนาคมที่สะดวกทั้งทางบกและทางน้ำ รวมถึงสามารถเชื่อมโยงไปยังย่านพาณิชยกรรมค้าขายได้ง่าย บริเวณดังกล่าวเป็นที่ตั้งของโบราณสถานที่ยังคงเหลืออยู่ ได้แก่ การอนุรักษ์ นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่ตั้งของพระราชวังเดิมในสมัยกรุงธนบุรี และวังเจ้านายในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยสถานที่ดังกล่าวกลายเป็นสถานที่ราชการ

1.2) ชุมชนริมคลองบางกอกน้อย-คลองบางกอกใหญ่ เป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานโดยยึดตามแนวลำน้ำเป็นหลัก ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่แสดงถึงการดำรงชีวิตของชาวไทยโบราณที่มีความผูกพันกับสายน้ำ มีการอยู่อาศัยและสืบทอดมาหลายชั่วอายุคน ลักษณะบ้านเรือนเป็นบ้านริมน้ำ วัดที่เป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่ริมคลองที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เช่น วัดคูหาสวรรค์ วัดสุวรรณาราม วัดศรีสุธาราม เป็นต้น นอกจากนี้เอกลักษณ์ที่ยังคงหลงเหลือของวัดริมน้ำคือ ศาลาริมน้ำ และการบิณฑบาตทางน้ำ

1.3) ชุมชนศูนย์กลางเดิมของเมืองธนบุรี(ชุมชนวัดคูหาสวรรค์) ซึ่งสันนิษฐานว่าในอดีตเป็นศูนย์กลางเดิมของเมืองธนบุรี ก่อนที่จะมีการขุดคลองลัดบางกอก มีการตั้งถิ่นฐานอย่างหนาแน่นในลักษณะของชุมชนริมน้ำ ลักษณะบ้านเรือนมีเค้าของเรือนแพในสมัยก่อน และเคยเป็นตลาดน้ำที่สำคัญ โดยมีวัดโบราณที่สำคัญตั้งเรียงอยู่ 3 วัด คือ วัดคูหาสวรรค์ วัดกำแพง และวัดโบสถ์อินทราสารเพชร บริเวณดังกล่าวเคยเป็นอู่จอดเรือของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ครั้งมาบำเพ็ญวิปัสสนาที่วัดอินทารามในคลองบางกอกใหญ่

1.4) ชุมชนศิลปหัตถกรรมดั้งเดิม

-บ้านช่างหล่อ เป็นชุมชนศิลปหัตถกรรมหล่อสำริด พระพุทธรูป ระฆัง ตั้งอยู่บริเวณถนนพราณนก เป็นชุมชนที่หล่อพระพุทธรูปทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ได้อย่างงดงาม ปัจจุบันยังคงปรากฏย่านหล่อพระพุทธรูปและร้านขายพระพุทธรูปในบริเวณดังกล่าว

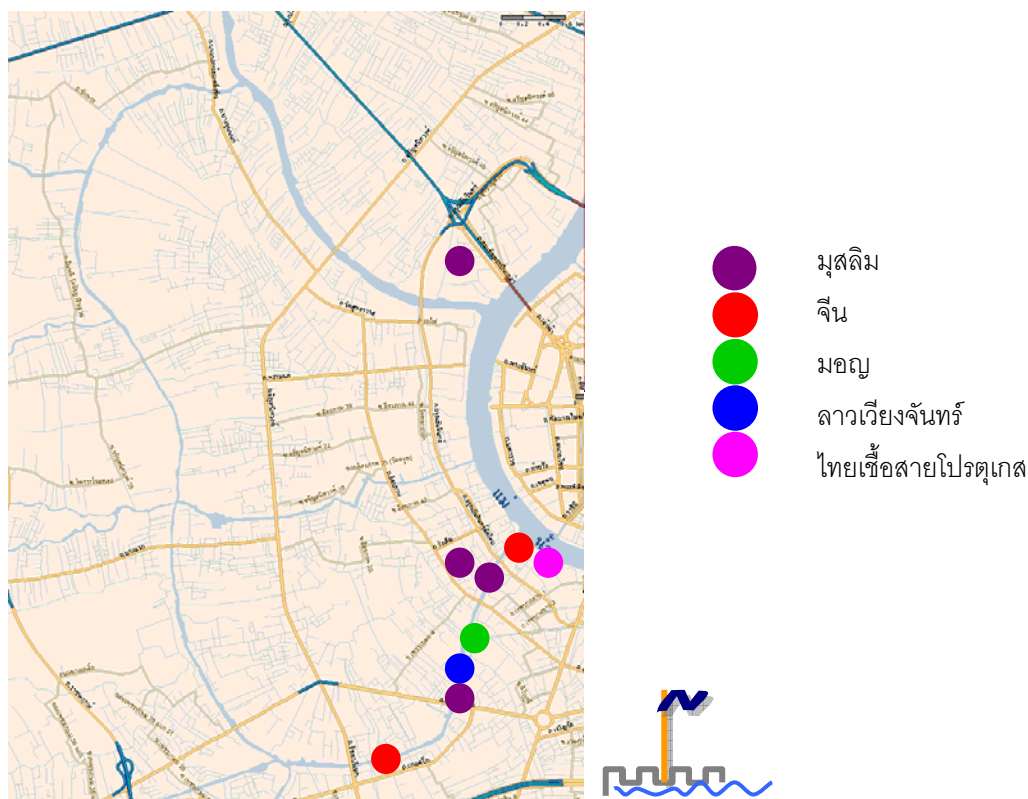
-บ้านขมิ้น เป็นชุมชนศิลปหัตถกรรมในการทำมันฝรั่งสำหรับใช้ในการย้อมสี แต่ปัจจุบันเริ่มมีอาชีพใหม่มาทดแทน คือ การทำเปลือกส้มโอเชื่อม และมะตูมเชื่อม ชุมชนดังกล่าวตั้งอยู่บริเวณถนนอิสรภาพ ปัจจุบันรู้จักในนามของตรอกมะตูม มากกว่าบ้านขมิ้น

-บ้านบุ เป็นชุมชนศิลปหัตถกรรมในการประกอบอาชีพทำภาชนะสำริดประเภทขันน้ำ ฟานรอง ถาด ซึ่งมักเรียกว่า ขันบุหรือขันลงหิน ชุมชนบ้านบุตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งคลองบางกอกน้อยด้านทิศใต้ติดกับด้านหลังของสถานีรถไฟธนบุรี และกระจายตัวตามแนวริมคลองบางกอกน้อยไปจนถึงวัดสุวรรณาราม ส่วนบ้านเนิน เป็นชุมชนศิลปหัตถกรรมที่ประกอบอาชีพทำเครื่องดนตรีสำริด ประเภท ฉิ่ง ฉาบ ซึ่งเป็นกรรมวิธีการทำด้วยการตีโลหะเช่นเดียวกับบ้านบุ ปัจจุบันบ้านบุและบ้านเนินยังคงเหลือบ้านที่ทำเครื่องขันลงหินเพียงไม่กี่หลังคาเรือน ชื่อของชุมชนบ้านบุ บ้านเนิน เป็นที่รู้จักในฐานะของหมู่บ้านศิลปหัตถกรรมที่กำลังจะถูกกลืนเลื่อนไป

1.5) ชุมชนชาวต่างประเทศ

- ชุมชนศาสนาอิสลาม มัสยิดต้นสน เป็นชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี โดยตั้งอยู่ทางตอนใต้ของพระราชวังเดิม ซึ่งลักษณะของบ้านเรือนในปัจจุบันมีสภาพทรุดโทรมแต่ไม่ถึงกับเป็นชุมชนแออัด มัสยิดต้นสนเป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจของชุมชนแห่งนี้

- ชุมชนชาวโปรตุเกส เป็นชุมชนเชื้อสายโปรตุเกสที่ตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี และเคยเป็นที่พักอาศัยของมิชชันนารีที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนา และพ่อค้าชาวตะวันตกที่เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ภาพที่ 2.12 ชุมชนชาวต่างชาติ

2.4 ลักษณะทางการท่องเที่ยวทางน้ำพื้นที่กรุงเทพมหานครปัจจุบัน

2.4.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

2.4.1.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์และโบราณสถาน ทรัพยากรการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นโบราณสถานที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้วส่วนใหญ่ มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ การก่อตั้งกรุงเทพมหานคร ได้แก่ พระราชวัง ศาสนสถาน สถานที่ราชการ ดังนี้

1) วัดอรุณราชวราราม

วัดอรุณราชวราราม เป็นวัดโบราณสร้างมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เดิมเรียกว่า "วัดมะกอก" ตามชื่อดาบลงมะกอก ต่อมาใน พ.ศ. 2310 เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีพระราชประสงค์จะย้ายราชธานีมาตั้ง ณ กรุงเทพมหานคร จึงเสด็จกรีธาทัพลงมาจากทลุมารถึงหน้าวัดมะกอกนอกนี้เมื่อเวลารุ่งอรุณพอดี จึงทรงเปลี่ยนชื่อวัดมะกอกนอกเป็น "วัดแจ้ง" เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งนิมิตที่ได้เสด็จมาถึงวัด นี้เมื่อเวลาอรุณรุ่ง

ภาพที่ 2.13 วัดอรุณราชวรมหาวิหารหรือวัดแจ้ง

เมื่อพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดให้ย้ายราชธานีจากกรุงศรีอยุธยามาตั้ง ณ กรุงเทพมหานคร และได้ทรงสร้างพระราชวังใหม่ มีการขยายเขตพระราชฐาน เป็นเหตุให้วัดแจ้งตั้งอยู่กลาง พระราชวัง จึงไม่โปรดให้มีพระสงฆ์จำพรรษา ถือกันว่าวัดแจ้งเป็นวัดคู่บ้าน คู่เมือง เนื่องจากเป็นวัดที่ประดิษฐาน พระแก้วมรกตและพระบาง ซึ่งสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช) ได้ อัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญ 2 องค์นี้มาจากลาวในคราวที่เสด็จตีเมืองเวียงจันทน์ ได้ใน พ.ศ.2322 โดยโปรดให้อัญเชิญ พระแก้วมรกตและพระบางขึ้นประดิษฐาน

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มหาราช รัชกาลที่ 1 เสด็จเถลิงถวัลราชสมบัติ ได้โปรดให้สร้างพระนครใหม่ฝั่งตะวันออก ของแม่น้ำเจ้าพระยา และรื้อกำแพงพระราชวังกรุงธนบุรีออก วัดแจ้งจึงไม่ได้อยู่ในเขตพระราชวังอีกต่อไป พระองค์จึงโปรดให้วัดแจ้งเป็นวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษาอีกครั้งหนึ่ง

ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 พระองค์ทรงดำเนินการปฏิสังขรณ์ต่อจนเสร็จ ทั้งได้ทรงปั้นหุ่นพระพุทธรูปด้วยฝีพระหัตถ์ และโปรดให้หล่อขึ้นประดิษฐานเป็นพระประธาน ในพระอุโบสถ และโปรดให้มีมหรสพสมโภชฉลองวัดในปี พ.ศ. 2363 แล้วโปรดพระราชทาน พระนามวัดว่า "วัดอรุณราชธาราม"

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดอรุณฯ ใหม่หมดทั้งวัด พร้อมทั้งโปรดให้ลงมือก่อสร้างพระปรางค์ตามแบบที่ทรงคิดขึ้น จนสำเร็จเป็นพระเจดีย์สูง 1 เส้น 13 วา 1 สอก 1 คืบ กับ 1 นิ้ว ฐานกลมวัดโดยรอบได้ 5 เส้น 37 วา ซึ่งการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์สิ่งต่าง ๆ ภายในวัดอรุณฯ นี้สำเร็จลงแล้ว แต่ยังไม่ทันมีงานฉลองก็สิ้นรัชกาลที่ 3 ในปี พ.ศ. 2394

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เสด็จเถลิงถวัลราชสมบัติ พระองค์ได้โปรดให้สร้างและปฏิสังขรณ์ สิ่งต่าง ๆ เพิ่มเติมอีกหลายอย่าง ทั้งยังได้อัญเชิญพระบรมอัฐิของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มาบรรจุไว้ที่พระพุทธรูปของ พระประธานในพระอุโบสถที่พระองค์ ทรงพระราชทานนามว่า "พระพุทธรูปมหาราชโลกธาตุคิลก" และเมื่อได้ทรง

ปฏิสังขรณ์เสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงได้พระราชทานนาม วัดเสียใหม่ว่า "วัดอรุณราชวราราม" ดังที่เรียกกันมาจนถึงปัจจุบัน

2) วัดโมลีโลกยาราม

วัดโมลีโลกยาราม หรือ วัดท้ายตลาด เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร เป็นวัดที่สร้างในสมัยอยุธยา แต่ไม่ปรากฏนามผู้สร้าง และเหตุที่เรียกว่า วัดท้ายตลาด เนื่องจากอยู่ต่อจากตลาดเมืองธนบุรี ปัจจุบันชาวบ้านยังนิยมเรียกชื่อนี้อยู่

ในสมัยธนบุรี วัดนี้เป็นวัดในเขตพระราชฐาน จึงไม่มีพระสงฆ์จำพรรษาพระวิหาร สันนิษฐานว่าได้ใช้เป็นนางเกลือของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ภายในพระวิหารกันเป็น 2 ตอน ปัจจุบัน ตอนหน้าที่หันออกคลองบางกอกใหญ่ ประดิษฐานพระพุทธรูปเป็นหมั่นบนฐานชุกชี ส่วนตอนหลังเป็นพื้นที่ค่อนข้างแคบ ประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ในรัชกาลที่ 3 ได้รับการปฏิสังขรณ์ใหม่ทั่วทั้งพระอาราม และทรงเปลี่ยนนามใหม่ว่า "วัดโมลีโลกสุธาราม" ภายหลังมาเรียกกันว่า "วัดโมลีโลกยาราม"

ภาพที่ 2.14 วัดโมลีโลกยาราม

3) วัดอินทารามวรวิหาร

วัดอินทารามวรวิหาร เป็นวัดโบราณที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ชาวบ้านเรียกว่า "วัดบางยี่เรือนอก" หรือ "บางยี่เรือไทย" หรือ "วัดสวนพลู" (ที่เรียกว่าวัดสวนพลู เนื่องจากแต่เดิมที่ดินใกล้เคียงกับวัดเป็นสวนปลูกพลู) เพราะหากล่องเรือมาจากอยุธยา จะถึงวัดอินทารามหลังสุด ในบรรดาวัดที่ตั้งเรียงกันอยู่ 3 วัด ขณะที่เรียกวัดราชคฤห์ว่า "บางยี่เรือใน" และวัดจันทารามว่า "บางยี่เรือกลาง"

ภาพที่ 2.15 วัดอินทารามวรวิหาร

วัดอินทารามเป็นวัดหลวงสำคัญอันดับหนึ่ง ในแผ่นดินกรุงธนบุรี จัดว่าเป็นวัดประจำรัชกาล ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งได้ทรงบูรณะเป็นพระอารามหลวงชั้นหนึ่ง ทรงสร้างหมุกุฎและถวายที่ดิน ให้เป็นธรณีสถัมภ์เป็นจำนวนมาก แล้วโปรดให้นิมนต์พระเถระ ฝ่ายวิปัสสนา มาจำพรรษา เพราะมีพระราชประสงค์ จะให้เป็นศูนย์กลางฝึกสมาธิทางวิปัสสนากรรมฐานของประเทศ และใช้ประกอบงานพระราชพิธีสำคัญๆ ต่างๆ มีพระเจดีย์กู่ชาตึกุหนึ่ง ตั้งอยู่หน้าพระอุโบสถหลังเก่า ภายในเชื่อกันว่าบรรจุพระบรมอัฐิ ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและพระอัครมเหสี ส่วนพระอุโบสถหลังเก่า มีพระพุทธรูปปางตรัสรู้เป็นพระประธานของพระอุโบสถบรรจุพระบรมราชสรีรังคาร หรือ เถ้ากระดูกของพระองค์

4) วัดราชคฤห์

วัดราชคฤห์ หรือ วัดบางยี่เรือใน มีฐานะเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร ฝ่ายมหานิกาย เป็นวัดที่สร้างโดยนายกองมอญในสมัยอยุธยาตอนปลาย ดังนั้นบางคราวจึงเรียก "วัดบางยี่เรือมอญ" หรือ "วัดมอญ" นอกเหนือไปจากชื่อ "บางยี่เรือใน" หรือ "บางยี่เรือเหนือ"

ในสมัยกรุงธนบุรี เข้าใจว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้โปรดฯ ให้มีการบูรณะซ่อมแซม เพราะเชื่อกันว่าพระยาพิชัยดาบหัก ทหารเอกและแม่ทัพคนสำคัญในแผ่นดินกรุงธนบุรี เป็นผู้สร้างพระอุโบสถ ซึ่งปัจจุบันคือพระวิหารใหญ่ และพระเจดีย์ที่ตั้งอยู่ด้านหน้า ส่วนกุฎเข่าจำลองสร้างขึ้นในรัชกาลที่ 1 ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของพระมณฑป ประดิษฐานพระพุทธรูปจำลองสำหรับให้ประชาชนได้สักการะเป็นงานประจำปีของวัด พระมณฑปนี้สร้างขึ้นภายหลังในช่วงปลายรัชกาลที่ 3 โดยเริ่มที่วัดนี้เป็นแห่งแรก และได้เป็นที่นิยมสร้างกันต่อมา

ภาพที่ 2.16 วัดราชกฤห์

5) วัดอมรินทรารามราชวรวิหาร

วัดอมรินทรารามราชวรวิหาร หรือ วัดบางหัวน้อย เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดราชวรวิหาร ในสมัยกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โปรดฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์ แล้วจึงทรงสถาปนาให้เป็นพระอารามหลวง ต่อมากรมพระราชวังบวรสถานพิมุข (วังหลัง) หรือ พระยาสุริย-อภัยในช่วงกรุงธนบุรี ได้เป็นผู้สถาปนาขึ้นใหม่หมดทั้งพระอาราม และพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้พระราชทานนามว่า "วัดอมรินทราราม" คู่กับวัดบางว่าใหญ่ ที่เปลี่ยนชื่อเป็นวัดระฆังโฆสิตาราม

ภาพที่ 2.17 วัดอมรินทรารามราชวรวิหาร

6) วัดระฆังโฆสิตาราม

วัดระฆังโฆสิตาราม หรือ วัดบางว่าใหญ่ เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรมหาวิหาร เป็นวัดโบราณที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โปรดฯ ให้อาราธนา พระอาจารย์ศรีจีนมาจากนครศรีธรรมราช ทรงสถาปนาให้เป็นสมเด็จพระสังฆราช และประจำที่ วัดนี้ รวมทั้งมีการเสาะหาพระไตรปิฎกจากภาคใต้ และที่อื่นๆ มากระทำสังคายนาตรวจทาน เพื่อ

ใช้เป็นฉบับหลวงที่วัดนี้ แต่ยังไม่ทันได้สำเร็จก็สิ้นรัชกาลเสียก่อน อย่างไรก็ตาม การครั้งนี้ก็ได้เป็นประโยชน์ต่อการสังคายนาพระไตรปิฎกในรัชกาลต่อมา

ภาพที่ 2.18 วัดระฆังโฆสิตาราม

เมื่อพระเจ้าตากสินมหาราชสวรรคตแล้ว พระดำหนักทอง ที่ประทับของพระองค์ ในพระราชวังเดิม ได้ถูกรื้อมาปลูกเป็นพระตำหนักที่ประทับของสมเด็จพระสังฆราช (ศรี) ที่วัดแห่งนี้ ตามประเพณีที่ถือปฏิบัติกันมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา แต่ได้ถูกไฟไหม้ไปในรัชกาลที่ 3 พร้อมๆ กับพระอุโบสถหลังเดิมและหมู่กุฏิสงฆ์ ส่วนพระตำหนักแดงซึ่งเจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศน์ พระโอรสในกรมพระยาเทพสุขาวดี ทรงถวายให้กับวัดนี้ แต่เดิมที่ฝาประจันของพระตำหนัก มีภาพชาดกศพและภิกษุเจริญกรรมฐานเขียนอยู่ ซึ่งขณะนี้ได้เลื่อนไปหมดแล้ว สมเด็จพระมหาปาณดาราญาณภาพได้สันนิษฐานไว้ว่า น่าจะเคยเป็นที่ประทับทรงกรรมฐาน ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมาก่อน

7) วัดจันทารามวรวิหาร

วัดจันทารามวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่ปากคลองบางยี่เรือ เขตธนบุรี เป็นวัดโบราณมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา เดิมเรียกว่าวัดบางยี่เรือกลาง พระยาสุรเสนา (ขุนเณร) บุรณใหม่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แล้วได้รับพระราชทานนามวัดใหม่ว่า วัดจันทาราม

ภาพที่ 2.19 วัดจันทารามวรวิหาร

8) วัดหงส์รัตนาราม

วัดหงส์รัตนาราม เดิมเรียกกันว่าวัดเจ้าหัวง สร้างโดยเศรษฐีชาวจีนในสมัยอยุธยา ในสมัยกรุงธนบุรีสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้ทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ ทรงสถาปนาพระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ และกุฏิ ในคราวเดียวกับที่ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์วัดอินทารามวรวิหาร (วัดบางยี่เรือนอก)

ภาพที่ 2.20 ทศนียภาพวัดหงส์รัตนาราม

เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสวรรคตแล้ว ประชาชนผู้เคารพนับถือพระองค์ ได้พร้อมใจกันสร้างศาลขึ้น เรียกกันว่า ศาลเจ้าพ่อตากสินวัดหงส์ เป็นที่สักการะบูชาของประชาชน โดยทั่วไป ต่อมาสมเด็จพระศรีสุริเยนทราธิบดี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ์เพิ่มเติมจนสำเร็จบริบูรณ์

9) วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร

วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร (วัดกัลยา) ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ฝั่งธนบุรี บริเวณปากคลองบางกอกใหญ่ เจ้าพระยานิกรบดินทร์ (โต กัลยาณมิตร) ได้อุทิศบ้านและซื้อที่ดินข้างเคียงเพิ่มเติม สร้างเป็นวัดขึ้นเมื่อ พ.ศ.2368 แล้วน้อมเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 พระราชทานนามว่า วัดกัลยาณมิตร และ ทรงสร้างพระวิหารหลวงและพระประธานสำหรับพระวิหารหลวง คือ หลวงพ่อโตหรือพระพุทธรูปไตรรัตน์นายก โดยทรงมีพระราชประสงค์ให้เป็นพระพุทธรูปใหญ่อยู่ริมแม่น้ำแบบเดียวกันกับที่วัดพนัญเชิง กรุงเก่า หลวงพ่อโตเป็นที่เคารพสักการะอย่างสูงโดยเฉพาะในหมู่ชาวจีน เรียกชื่อแบบจีนว่า ซำปอสุดกง หรือ ซำปอกง ภายในพระอุโบสถซึ่งมีขนาดเล็กกว่าพระวิหาร มีจิตรกรรมฝาผนังเรื่อง พุทธประวัติที่แทรกเรื่องราวชีวิตชาวบ้านชาวเมืองสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งนอกจากจะมีคุณค่าทางวัฒนธรรมแล้ว ยังมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์สังคมอย่างยิ่งอีกด้วย นอกจากนั้นยังมี หอมนต์เขยรรรรมเถลิงพระเกียรติ เป็นที่เก็บพระไตรปิฎกสมัยรัชกาลที่ 4 หน้าพระวิหารหลวงยังมีหอรบขังฝีมือคนรุ่นใหม่ สำหรับไว้ระฆังยักษ์ มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ทางเข้าวัดมีเจดีย์หิน ทำมาจากเมืองจีน เรียกว่า ละ เป็นศิลปะจีนที่งดงามมาก

ภาพที่ 2.21 วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร

10) วัดดุสิตารามวรวิหาร

วัดดุสิตารามวรวิหาร (วัดดุสิต) ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาใกล้ปากคลองบางกอกน้อย ฝั่งสะพานพระปิ่นเกล้า ฝั่งธนบุรี เป็นวัดโบราณ เดิมชื่อวัดเสาประโคน สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมหลวงศรีสุนทรเทพ พระเจ้าลูกเธอในรัชกาลที่ 1 ทรงสถาปนาใหม่ทั้งวัด กรมพระราชวังบวรมหาด้านนุรักษ์ ทรงปฏิสังขรณ์และพระราชทานนามใหม่ว่าวัดดุสิตาราม เมื่อ พ.ศ. 2456 โดยให้รวมวัดกุณรินราชปักษีซึ่งเป็นวัดร้างขนาดเล็ก ที่อยู่ติดกันเข้าไว้ด้วย

ภายในพระอุโบสถมีภาพเขียนฝีมือช่างสมัยรัชกาลที่ 1 รอบผนังทั้งสี่ด้านเป็นเรื่องพุทธประวัติ เบื้องหน้าพระประธานเป็นภาพมารผจญ ที่ได้รับยกย่องมากคือ ภาพนรกภูมิในไตรภูมิที่วาดอยู่บนผนังด้านหลังพระประธาน กล่าวกันว่าเขียนได้งามราวกับมีชีวิตจริง

ภาพที่ 2.22 วัดคูสิดารามวรวิหาร

สิ่งที่น่าสนใจอื่น ๆ ได้แก่ พระระเบียงรอบพระอุโบสถ ซึ่งเจาะเป็นซุ้มจะระนำเข้าไปผนัง 64 ช่อง มีพระพุทธรูปยืนปางถวายเนตร ประดิษฐานอยู่ทุกช่อง เดิมมีภาพจิตรกรรมฝาผนังบนพระระเบียงนี้ด้วย แต่ปัจจุบันลบเลือนไปหมดแล้ว นอกกำแพงพระระเบียงออกไปเป็นพระเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ที่ฐานมีปูนปั้นรูปปลา เจือกและช้างน้ำติดประดับโดยรอบ เรียกกันว่า พระเจดีย์ปลา นอกจากนี้ยังมีพระอุโบสถเก่าของวัดภุมรินราชปักษี ที่แม้มีขนาดเล็กแต่ก็มีรูปทรงงดงาม หน้าบันเป็นลายปูนปั้นรูปนารายณ์ทรงครุฑและมยุรารำแพนปิดกระฉกสี กับมีพระวิหารเก่าเป็นวิหารขนาดเล็กฐานโค้งเป็นทรงสำเภาสวยงามอีกหลังหนึ่ง

11) มัสยิดต้นสน

กุฎีใหญ่ เป็นชื่อที่ข้อมาจาก "กุฎีบางกอกใหญ่" บางทีก็เรียกกันว่า "กุฎีต้นสน" เป็นชุมชนมุสลิมที่ปฏิบัติตามแนวทางนิกายสุนนีที่อพยพมาจากหัวแหลม หัวรอ หรือ คลองตะเคียน พระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีอาชีพค้าขายแป๊ะกระแจะ น้ำอบรำ น้ำมันหอม เสื้อผ้า เครื่องเทศ รวมทั้งเครื่องใช้ประจำวันต่างๆ โดยออกเร่ขายทางเรือ จึงมีที่พักเป็นแบบเรือนแพปักหลักผูกลอยอยู่ในน้ำ

เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า ได้อพยพล่องมาตามลำน้ำเจ้าพระยา และแวะเข้าจอดตามลำคลองบางกอกใหญ่ เต็มสองฟากฝั่งและลี้เข้าไปจนถึงตลาดพลู ต่อมาจึงได้มีมุสลิมจากภูมิลำเนาอื่นอพยพมาสมทบ แต่ก็พอมืออยู่บ้างที่ปลูกสร้างบ้านเรือนรอบๆ บริเวณนั้น จึงเรียกผู้คนในชุมชนนี้ว่า "แขกแพ" ครั้นภายหลังมีอิสลามิกชนมารวมตัวอยู่จำนวนมากไม่สามารถขยับขยายได้ จึงได้มีการสร้าง มัสยิดบางหลวง หรือ กุฎีขาว ขึ้นที่ฟากตรงข้ามบริเวณซอยบางหลวงในปัจจุบัน

ภาพที่ 2.23 มัสยิดด้นสน

12) มัสยิดเจริญพาสณ์

ภายหลังกรุงศรีอยุธยาแตกในปี 2310 ชาวมุสลิมที่ถือนิกายชีอะห์ หรือสังคมไทย เรียกว่า "เจ้าเซ็น" ได้อพยพหนีพม่าลงมาทางใต้ โดยล่องลงตามแม่น้ำเจ้าพระยา และได้มาพักพิงบริเวณคลองบางกอกใหญ่ โดยอาศัยอยู่ในเรือนแพและเมื่อรัชกาลที่ 1 ขึ้นครองราชย์ ได้พระราชทานที่ดินแปลงหนึ่งบริเวณปากคลองมอญ ระหว่างคลองมอญกับคลองวัดอรุณราชวราราม ให้แก่ท่านก้อนแก้ว ซึ่งได้รับพระราชทานตำแหน่ง เป็นพระยาจุฬาราชมนตรี เพื่อสร้างศาสนสถานและเป็นที่อยู่อาศัย โดยชาวบ้านทั่วไป เรียกว่า กุฎีเจ้าเซ็น หรือ กุฎีหลวง มุสลิมที่ปฏิบัติตามแนวทางชีอะห์จึงมีที่อยู่ใหม่ อย่างไรก็ตาม มุสลิมชีอะห์ บางส่วนมิได้เคลื่อนย้ายตามไปด้วย ยังคงอยู่ที่เดิม

ภาพที่ 2.24 มัสยิดเจริญพาสณ์

ท่านอากาหยี น้องชายของท่านก้อนแก้ว เป็นบุคคลหนึ่งที่มีได้ย้ายไปอยู่ในที่ดินพระราชทาน เนื่องจากได้จับจองที่ดินไผ่นหนึ่ง ในบริเวณที่เรียกว่า เจริญพาสณ์ ในปัจจุบัน เมื่อท่านก้อนแก้วได้ถึงแก่กรรม ท่านอากาหยีจึงได้รับพระราชทาน ให้ดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรีแทน และได้สร้างศาสนสถาน สำหรับชีอะห์อีกแห่งหนึ่งในที่ดินดังกล่าว ชาวบ้านเรียกกุฎีเจ้าเซ็นของท่านก้อนแก้วว่า กุฎีบน และเรียกกุฎีเจ้าเซ็นของท่านอากาหยีว่า กุฎีล่าง ที่เรียกว่ากุฎีบน กุฎีล่าง

สันนิษฐานว่าคงใช้พระราชวังเดิมเป็นเกณฑ์ ถ้าอยู่ด้านเหนือของพระราชวังเดิมเรียกว่า กุฎีบน ถ้าอยู่ใต้พระราชวังเดิมลงมาเรียกว่า กุฎีล่าง ทุกวันนี้ชุมชนกุฎีบน ได้ย้ายไปอยู่ที่พรานนก บางกอกน้อย เนื่องจากมีการเวนคืนที่ดิน เพื่อใช้ในราชการกองทัพเรือ ซึ่งต่อมาเป็นที่ตั้งของกรมสารวัตรทหารเรือจนถึงทุกวันนี้

ปัจจุบันเป็นศูนย์รวมของการประกอบศาสนกิจของมุสลิมชีอะห์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อรำลึกถึงมรณกรรมของท่านอิมามสุเซน (หลานของท่านศาสดามุฮัมมัด) ซึ่งจัดขึ้นในช่วง 11 วันแรกของเดือนมูฮัรรัม (เดือนแรกของปีตามปฏิทินอิสลาม) การประกอบพิธีดังกล่าว จะมีการกล่าวบทกลอนซึ่งพรรณนาด้วยความเศร้าโศก รันทด สะท้อนเหตุการณ์ครั้งที่ท่านอิมามสุเซน ได้รับวิบากกรรมจนต้องเสียชีวิตในที่สุด ทั่วโลกจะจัดให้มีพิธีดังกล่าวพร้อมกัน แต่มีรูปแบบของพิธีกรรม แตกต่างกันไปตามวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ

13) มัสยิดหลวงอันวาริสซุนนะห์

บรรดามุสลิมที่อาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยาเมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ได้ล่องแพล่องเรือลงไปตามลำน้ำเจ้าพระยา มาตั้งหลักแหล่งอาศัยอยู่บริเวณตลาดแก้ว บางอ้อ บางกอกน้อย บางกอกใหญ่ บางลำภูบ้าง โดยเฉพาะบรรพบุรุษของชาวบางกอกน้อย ได้มาตั้งหลักแหล่งและสร้างมัสยิดอยู่ที่บริเวณต้นมะกอก (ปากคลองบางกอกน้อย) ตรงพื้นที่ที่เป็นสถานีรถไฟธนบุรีในปัจจุบัน ต่อมาจนถึงสมัยพระบาท

สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชการที่ 5 ทรงมีพระราชดำริจะสร้างทางรถไฟจากกรุงเทพฯ ไปยังจังหวัดเพชรบุรี ทรงมีพระราชประสงค์ว่าตรงปากคลองบางกอกน้อยเหมาะสมที่จะเป็นที่ตั้งสถานีรถไฟ ปรากฏว่าตำแหน่งที่ตั้งของสถานีรถไฟนั้นเป็นที่ตั้งของมัสยิดของพวกนัับถือนิกายอิสลาม พระองค์ทรงรับสั่งให้ที่ดินฝั่งตรงข้ามโรงเก็บเรือหลวงที่ชำรุด ให้เป็นที่ตั้งของมัสยิดแห่งใหม่ และพระราชทานที่ดินให้มากกว่าเดิม และได้พระราชทานทรัพย์เป็นค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างมัสยิดอีกด้วย ตามประกาศพระบรมราชูทิศไว้ ตั้งแต่วันที่ 26 พฤศจิกายน ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2451) เป็นวันที่ 11978 ในรัชกาล ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตามที่ปรากฏในพระราชโองการสร้างมัสยิด สำหรับพวกที่นัับถือนิกายอิสลามฝ่ายสุนหนี่

ภาพที่ 2.24 มัสยิดหลวงอันวาริสซุนนะห์

ต่อมาในสงครามมหาเอเชียบูรพา มัสยิด โรงเรียนและหมู่บ้านมุสลิมบางกอกน้อย ทั้งหมด ถูกระเบิดทำลายเสียหายหมดสิ้นเหลือแต่เพียงสุสานของมัสยิดเท่านั้น บรรดาสัปบุรุษของ มัสยิดบางกอกน้อยจึงได้ร่วมกับตระกูลศรีเจริญ และบริษัทเพชรทองคำบริจาทรทรัพย์ และวัสดุ ก่อสร้าง ทำการก่อสร้างมัสยิดหลังใหม่ ได้สร้างเมื่อ พ.ศ.2492 ตวนอับดุลเราะห์มาน หะซัน กริมิ อิหม่ามมัสยิดได้เสนอชื่อมัสยิดโดยได้ชื่อว่า "มัสยิดหลวงอันวาริสซุนนะห์" ในปีพ.ศ. 2499

14) พระราชวังเดิม

ตั้งอยู่ใกล้กับป้อมวิไชยประสิทธิ์ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงสร้างเมื่อสถาปนา กรุงธนบุรีเป็นราชธานีใน พ.ศ.2311 โดยใช้พื้นที่ในบริเวณกำแพงป้อมวิไชยเณทร์ ทางฝั่งตะวันตก ของแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นที่ตั้งของพระราชวัง ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 1 ได้ทรงย้ายพระนคร มาตั้ง ทางฝั่งตะวันออก จึงทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ ให้รื้อกำแพงพระนครฝั่งตะวันตก และกำหนด เขตพระราชวังเดิมให้แคบลง เพื่อใช้เป็นที่ประทับ ของพระราชวงศ์ชั้นสูง

ภาพที่ 2.25 พระราชวังเดิม

ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงศ์ ซึ่งได้ประทับเป็นพระองค์สุดท้ายสิ้นพระชนม์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึง พระราชทาน พระราชวังเดิมให้แก่กรมทหารเรือเพื่อจัดตั้งโรงเรียนนายเรือ โดยมีพระประสงค์ให้ รักษาอาคารที่สำคัญบางแห่งไว้ ได้แก่ ท้องพระโรง ตำหนักเก๋งคู่หลังใหญ่ ตำหนักเก๋งคู่หลังเล็ก ตำหนักเก๋งพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

15) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเรือพระราชพิธี

ตั้งอยู่ริมคลองบางกอกน้อยสร้างขึ้นมาตั้งแต่สมัย สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เพื่อใช้เก็บเรือพระราชพิธี กระบวนพยุหยาตราทางชลมารค เดิมอยู่ในการดูแลของกองทัพเรือ ปัจจุบัน ได้รับอนุมัติยกฐานะเป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ โรงเรียนเรือพระราชพิธีเรือพระราชพิธีที่เก็บอยู่ ได้แก่ เรือพระที่นั่ง สุพรรณหงษ์ เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช เรือพระที่นั่งเอกชาติภุชงค์ และเรือสำคัญ

อื่น ๆ อีกหลายลำ นอกจากนี้ ยังมีเรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ ซึ่งเป็นเรือพระราชพิธี ลำล่าสุด ที่กองทัพเรือ น้อมเกล้าถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน เปิดทุกวันเวลา 09.00 - 17.00 น. โทร. 0-2424-0004 ค่าเข้าชมคนไทยคนละ 10 บาท ชาวต่างชาติคนละ 30 บาท พิพิธภัณฑ์ ตั้งอยู่ในซอย อยู่เรือพระราชพิธีแยกจากถนน อรุณอมรินทร์ สถานที่จอดรถ บริเวณซอย ใกล้พิพิธภัณฑ์

ภาพที่ 2.26 พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเรือพระราชพิธี

16) ป้อมวิไชยประสิทธิ์

ป้อมวิไชยประสิทธิ์ หรือเดิมเรียกว่า "ป้อมวิไชยเอนทร์" สร้างขึ้นใน สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เพื่อใช้เป็นป้อมปราการ ของเมืองบางกอก อันเป็นเมืองหน้าด่านสำคัญ เมื่อ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสถาปนา กรุงธนบุรีเป็นราชธานี ได้ทรงสร้างพระราชวังขึ้น บริเวณปากคลองบางกอกใหญ่ พร้อมกับปรับปรุงป้อมแห่งนี้และพระราชทานว่า "ป้อมวิไชยประสิทธิ์" ปัจจุบันป้อมนี้ใช้เป็นที่ยิงสลุต ในพระราชพิธีสำคัญต่างๆและติดตั้งเสาธง เพื่อชักธงราชนาวีและ ธงผู้บัญชาการทหารเรือ

ภาพที่ 2.27 ทศนียภาพบริเวณป้อมวิไชยประสิทธิ์

17) วังหลัง (พิพิธภัณฑสถาน รพ.ศิริราช)

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ผู้ที่ดำรงตำแหน่ง

กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข หรือ กรมพระราชวังหลัง ซึ่งเป็นองค์แรกและองค์เดียวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ก็คือ สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ โดยทรงประทับอยู่ ณ พระราชวังหลังจนทิวงคต ในตอนปลายรัชกาลที่ 1 มีหลักฐานกล่าวว่า เนื้อที่ที่สร้างพระราชวังหลังแห่งยุครัตนโกสินทร์ คือ บริเวณที่ตั้ง โรงพยาบาลศิริราชในปัจจุบัน

ครั้นในสมัยรัชกาลที่ 1 เมื่อกรมพระราชวังหลังได้เสด็จทิวงคตแล้ว รัชกาลที่ 1 ทรงยกเลิกตำแหน่งวังหลังซึ่งทำให้กรุงรัตนโกสินทร์มีวังหลังเพียงองค์เดียว ส่วนบริเวณที่เป็นพระราชวังหลัง ได้แบ่งเป็น 4 ส่วน และได้สร้างเป็นวังขึ้น 4 แห่ง คือ วังเดิม อันเป็นตอนพระราชมณเฑียรของกรมพระราชวังหลังนั้น พระอัครชายากรมพระราชวังบวรสถานพิมุขทรงประทับพร้อมด้วยพระโอรสและพระธิดาด้วยกัน 3 พระองค์ คือ พระองค์เจ้าปฐมวงศ์ ซึ่งต่อมาผนวชอยู่วัดระฆัง กับพระองค์เจ้าหญิงกระจิบและพระองค์เจ้าหญิงจงกล วังที่ 2 เรียกว่า วังน้อย ซึ่งอยู่ทางด้านเหนือเป็นที่ประทับของกรมหลวงเสนีบริรักษ์ วังที่ 3 เรียกว่า วังกลาง เป็นที่ประทับของกรมหมื่นนเรศร์โยธี และวังที่ 4 เรียกว่า วังใหญ่ ซึ่งอยู่ทางใต้เป็นที่ประทับของกรมหมื่นนราเทเวศร์ ครั้นสืบต่อมาเจ้าปฐมวงศ์ซึ่งได้ผนวชที่วัดระฆังและเจ้าต่างกรมพระองค์อื่นๆ ที่ประทับอยู่วังทั้งสามดังที่ได้กล่าวมานี้ ได้สิ้นพระชนม์ลงในปลายรัชกาลที่ 3 วังต่าง ๆ ที่ปลูกในบริเวณเนื้อที่ของพระราชวังหลังนั้น ได้มีหม่อมเจ้าหม่อมราชวงศ์ชั้นรองๆ ลงมาประทับกันอยู่ได้อีกไม่นานเท่าไรก็ปล่อยให้วังต่างๆ ว่างเปล่าและรกร้างหญ้าและเถาวัลย์ขึ้นปกคลุมจนดูน่ากลัว สืบมาจนจบจนกระทั่งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงเห็นว่า สถานที่ภายในพระราชวังหลังแห่งนี้เงียบเหงาและอยู่ในทำเลที่ดี คือตั้งอยู่ใกล้ริมแม่น้ำเจ้าพระยา จึงโปรดให้สร้างโรงพยาบาลศิริราช ขึ้น ทั้งนี้เพื่อมิให้สถานที่นี้เป็นการสูญเปล่าประโยชน์ของสังคมอีกต่อไป

ภาพที่ 2.28 วังหลัง

พิพิธภัณฑ์ศิริราช

นอกจากจะเป็นโรงพยาบาลหลวงแห่งแรกของไทยแล้ว ศิริราชยังเป็นสถาบันผลิตแพทย์แห่งแรกอีกด้วย จากการที่เป็นแหล่งรวบรวมข้อมูล ความรู้ ตัวอย่างเกี่ยวกับการศึกษาด้านวิชาการแพทย์มากมาย จึงมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ต่างๆ ขึ้นภายในโรงพยาบาล เพื่อให้ นักศึกษาแพทย์เรียนรู้ด้วยตนเอง ทั้งยังสามารถนำไปวิเคราะห์และปฏิบัติในการเรียนทางการแพทย์ได้ด้วย

พิพิธภัณฑ์กายวิภาคศาสตร์กองคอน (ชั้น ๓ ตึกกายวิภาคศาสตร์) ก่อตั้งโดย ศ.เอ็ดการ์ เดวิดสัน กองคอน ผู้ซึ่งมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ส่งเข้ามาช่วยปรับปรุงการศึกษาแพทย์ของไทยเมื่อปี ๒๔๙๐ สิ่งของที่รวบรวมและนำมาจัดแสดงมีมากกว่า ๒,๐๐๐ ชนิด อาทิเช่น การกำเนิดและการพัฒนาตัวอ่อนของมนุษย์ อวัยวะต่างๆ โครงกระดูก ร่างกายที่ผิดปกติมาแต่กำเนิด เด็กแฝดที่ผิดปกติจากการที่ร่างกายส่วนใดส่วนหนึ่งติดกัน ฯลฯ

พิพิธภัณฑ์ก่อนประวัติศาสตร์และห้องปฏิบัติการ สุนท แสง วิเชียร (ชั้น ๑ ตึกกายวิภาคศาสตร์) จัดแสดงวิวัฒนาการของมนุษย์ วิวัฒนาการสิ่งมีชีวิตในโลกโดยเริ่มตั้งแต่ ๕๐๐ ล้านปีมาแล้วจนถึงสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมเมื่อ ๙๐ ล้านปี ฯลฯ

พิพิธภัณฑ์นิเวศศาสตร์ สงกรานต์ นิยมเสน (ชั้น ๒ ตึกอศุลยเวชวิกรม) จัดแสดงเกี่ยวกับคติ มาตรการ เครื่องมือที่ใช้ในการชันสูตร วัตถุพยานจากคดีสำคัญในอดีต ฯลฯ

พิพิธภัณฑ์ปรสิตวิทยา (ชั้น ๑ ตึกอศุลยเวชวิกรม) จัดแสดงสัตว์มีพิษและพยาธิที่เกี่ยวข้องกับการแพทย์ เช่น ตัวงูจรชีวิตของพยาธิ พยาธิไส้เดือน หุ่นจำลอง ฯลฯ

พิพิธภัณฑ์พยาธิวิทยาแอลลิส (ชั้น ๘ ตึกอศุลยเวชวิกรม) จัดแสดงวิวัฒนาการทางการแพทย์ สาขาพยาธิวิทยา อวัยวะที่เป็นโรคต่างๆ ซึ่งเป็นปัญหาในอดีตและปัจจุบัน ฯลฯ

ภาพที่ 2.29 ภายในพิพิธภัณฑ์ศิริราช

พิพิธภัณฑ์ประวัติการแพทย์ไทย อวย เกตุสิงห์ (ชั้น ๑ ตึกศิริศาสตร์) จัดแสดงประวัติและวิวัฒนาการทางการแพทย์แผนไทย หุ่นแสดงชุดการเกิด แก่ เจ็บ ตาย อุปกรณ์การปรุงยาสมุนไพรและการนวดแผนโบราณ

พิพิธภัณฑ์โรคระบบทางเดินอาหาร วิกิจ วีรานูวัตต์ (ชั้น ๑ ตึกพะออบ) จัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ ผลงานและตำราที่เก็บรวบรวมกว่า ๔๐ ปีของศ.นพ. วิกิจซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งสมาคมโรคทางเดินอาหารแห่งประเทศไทย

2.4.1.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตชุมชน

เนื่องกรุงธนบุรีมีวิวัฒนาการการตั้งถิ่นฐานมาช้านาน รูปแบบการพัฒนา การเปลี่ยนแปลงของเมืองปัจจุบันทำให้กรุงธนบุรีโดยเฉพาะในเขตพื้นที่ชั้นในตั้งแต่แนวริมแม่น้ำเจ้าพระยามาจนถึงถนนอิสรภาพ ถนนจรัลสนิทวงศ์ และตามแนวคลองบางกอกใหญ่ คลองชักพระ และคลองบางกอกน้อย ได้แก่ ตลาดสาละวินน้ำร้อน ภัทราวดีเธียเตอร์ ตรอกมะตูม บ้านช่างหล่อ บ้านขุนลงหิน/บ้านเนินฆ้องวง ตลาดน้ำตลิ่งชัน ที่นอนบางกอกน้อย และตรอกข้าวเม่า

ชุมชนริมน้ำ ตามคลองสายต่างๆ ในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียง เช่น คลองบางกอกน้อย คลองบางกอกใหญ่ คลองชักพระ ตลาดน้ำตลิ่งชัน บรรยากาศสองฝั่งคลองยังคงสภาพวิถีชีวิตของชุมชนริมน้ำมีเอกลักษณ์การตั้งถิ่นฐาน

1) บ้านขุนลงหิน

แหล่งทำขันทองในไทยนั้น มีอยู่แห่งเดียว บริเวณข้างวัดสุวรรณาราม ริมคลองบางกอกน้อย หลังที่ว่าการเขตบางกอกน้อย การทำขันทองเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนอย่างหนึ่ง ครอบครัวทำขันทองนี้ต้นตระกูลสืบมาจากอยุธยา เมื่อกรุงแตกก็อพยพกันเป็นหมู่มาอยู่ที่บางลำพูเป็นแหล่งแรก แล้วย้ายมายังบ้านขุนลงหินปัจจุบัน

พระพุทธเจ้าหลวงเคยเสด็จประพาสบ้านบุตรสาว "พวกนี้ดี อยู่กับไฟ แต่ไม่เคยมีไฟไหม้ " ด้วยการหลอมเนื้อขันทองต้องใช้ไฟจากเตาสูบซึ่งลูกโป่งอยู่ตลอดเวลา เขาปลูกเป็นโรงหลังคาสูง มีเตาสูบ 1-3 เตา ใช้คนชักสูบให้ไฟแรงสม่ำเสมอ ช่างหลอม และ ช่างตีนั้นต้องนั่งล้อมวงอยู่ข้างกองไฟตลอดเวลา ช่างพวกนี้จึงแทบจะไม่รู้จักร้อน หนาว และทั้งที่โรงเรือนสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ จะเป็นเชื้อไฟได้ดี แต่ก็ไม่เคยปรากฏว่าไฟจะสร้างความเดือดร้อนให้กับพวกเขาเลย เข้าทำนองอยู่กับไฟก็ต้องรู้จักเล่นกับไฟ

ชาวบ้านขุนลงหินภูมิใจในวิชาชีพของเขา เขาถือว่าเครื่องมือในการทำขันทองตลอดทั้งฝีมือของพวกเขานั้นสืบเนื่องมาแต่บรรพบุรุษ ล้วนเป็นของมีครู ถึงวันพระเขาจะหยุดทำงานบ้างมีการนำมาลัยไปคล้องไว้กับพระมอญ เพื่อเป็นเครื่องรำลึกถึงพระคุณครูที่ทำให้พวกเขามีวิชาชีพเลี้ยงตัวมาได้จนทุกวันนี้

ภาพที่ 2.30 การทำขันลงหิน

3) ตรอกบ้านข้าวเม่า

ตรอกบ้านข้าวเม่าหรือถนนอิสรภาพ 49 ตั้งอยู่บริเวณถนนอิสรภาพ ช่วงที่ติดกับทางรถไฟย่านพรานนก เป็นชุมชนโบราณที่อพยพมาจากกรุงศรีอยุธยาเมื่อครั้ง กรุงธนบุรีเป็นราชธานี เดิมทีนี้เป็นหมู่บ้านในสวน เรียกกันว่า “บ้านข้าวเม่า” เพราะเกือบทุกหลังคาเรือนทำข้าวเม่าขาย โดยสั่งซื้อข้าวจากทางบางขุนศรีซึ่งจะบรรทุกเรือมาส่งถึงบ้าน

การทำข้าวเม่า

การทำข้าวเม่าสมัยก่อนมีกรรมวิธีหลายขั้นตอนและต้องอาศัยคนเยอะ ปัจจุบันบ้านข้าวเม่าเหลือทำอยู่เพียงเจ้าเดียว และทำแค่ข้าวเม่ารางไม่ได้ทำครบวงจรเหมือนสมัยก่อน เพราะขาดกำลังคนที่จะทำ ในตรอกนี้นอกจากทำข้าวเม่าแล้วยังมีบ้านทำข้าวเหนียวแดง และขนมกวนต่าง ๆ มีกล้วยกวน สับปะรดกวน ฯลฯ แต่ต่อมาข้าวเม่ากับขนมกวนขายยากขึ้น จึงทำกะละแมและข้าวเหนียวแดงขายเพียงสองอย่างจนถึงปัจจุบัน

4) การย้อมผ้าด้วยมะเกลือที่ย่านวัดระฆัง

ประวัติความเป็นมาของการย้อมผ้าด้วยมะเกลือย่านวัดระฆังการย้อมผ้าด้วยมะเกลือที่ย่านวัดระฆัง คงมีมาไม่ต่ำกว่า 70 ปีมาแล้ว และเลิกไปเมื่อ พ.ศ. 2503 โดยเป็นกิจการ ซึ่งมีเจ้าของเป็นชาวจีน และจ้างแรงงานในแถบนั้น ซึ่งมีทั้งชาวไทยและชาวจีน พื้นที่ที่เคยเป็นโรงงานคือ ส่วนที่เป็นลานจอดรถของวัดระฆังในปัจจุบันรวมไปถึงพื้นที่ส่วนหนึ่งที่เป็นอาคารบ้านเรือนหลังโรงเรียนสุภัทราจนถึงภัทราวดีวิทยาคารกิจการย้อมผ้าด้วยมะเกลือ ชาวบ้านเรียกกันว่า ลานมะเกลือ ในบริเวณใกล้เคียงกับย่านวัดระฆังมีส่วน ที่สวนอนันต์ เรียก ลานเรือบินตก และย่านวัดสุวรรณารามด้วย

ภาพที่ 2.31 บ้านลานมะเกลือ

5) ที่นอนบางกอกน้อย

ภาพอดีตเมื่อราวร้อยปีก่อนคลองบางกอกน้อยย่านฝั่งธนบุรี ก็จะต้องมีแพผูกเรียงตามแนวคลองให้เห็นอย่างหนาแน่น เจ้าของแพเหล่านั้นส่วนใหญ่เป็นชาวไทยมุสลิมที่เดินทางจากอยุธยามาปักหลักที่นี่ เพราะความพร้อมพร้อมสมบูรณ์จึงทำให้ทำมาหากินได้คล่อง สะดวกขึ้น

อาชีพหลักที่พวกเขาประกอบกันในตอนนั้น นอกจากค้าขายของสวนแล้ว ก็ยังผลิตสินค้าอื่น ๆ ขายอีกหลายอย่าง แต่ที่ขึ้นชื่อหาใครเทียบได้ยาก ก็คือ งานตัดเย็บฟูกหรือที่นอนยัดนุ่นที่ใช้ฝีมือนั่งเย็บด้วยมือและมีเอกลักษณ์เฉพาะที่ไม่เหมือนที่ไหน สำคัญไปกว่านั้น ถ้าคลองสายนี้เป็นต้นตำรับที่แท้จริงของงานตัดเย็บที่นอนยัดนุ่น ซึ่งว่ากันว่าเริ่มต้นก่อนที่นอนโพธารามและราชบุรีมาช้านานนัก

ที่นอนบางกอกน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับที่นอนสมัยใหม่แล้ว ก็ต้องยอมรับคุณค่า เพราะสามารถใช้นอนกันไปจนถึงรุ่นลูกหลาน ไม่บั่นทอนสุขภาพร่างกาย หากรวมถึงวิธีการตัดเย็บอันเต็มไปด้วยขั้นตอนและรายละเอียดมากมาย ที่นอนบางกอกน้อยก็ควรมีคุณค่าที่ยกให้เป็น "ของดีบางกอกน้อย" ได้อีกอย่างหนึ่ง และเป็นความภาคภูมิใจของคนบางกอกน้อยที่น่าจะได้มีการอนุรักษ์ต่อไป

ภาพที่ 2.32 ที่นอนบางกอกน้อย

2.4.1.3 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ

ตลอดลำคลองในพื้นที่ประกอบด้วย คลองบางกอกน้อย คลองบางกอกใหญ่ ซึ่งเป็นคลองสายประวัติศาสตร์ได้อนุรักษ์ไว้ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 13 มิถุนายน พ.ศ.2510 ชุมชนริมน้ำ ตามคลองสายต่างๆ ในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียง เช่น ตลาดน้ำตลิ่งชัน บรรยากาศสองฝั่งคลองยังคงสภาพวิถีชีวิตของชุมชนริมน้ำมีเอกลักษณ์การตั้งถิ่นฐาน โดยเฉพาะบริเวณคลองชักพระยังปรากฏให้เห็นสวนผลไม้ และพื้นที่เกษตรกรรมอยู่บ้าง ความคดเคี้ยวของลำคลองตามธรรมชาติจากการขุดคลองลัดทำให้น้ำเปลี่ยนทิศทางก็เป็นบรรยากาศที่ทำให้ลำคลองมีความน่าสนใจกว่าคลองที่มีลักษณะลำคลองตรง ด้วยมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเกี่ยวกับเส้นทางของลำน้ำเจ้าพระยา อีกทั้งเป็นคลองสำคัญที่เชื่อมโยงกับลำคลองอื่นๆ นับแต่อดีตจวบจนปัจจุบันในวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ.2485 รัฐบาลจึงได้ตราพระราชกฤษฎีการักษาคลอง ร.ศ.121 ขึ้นเพื่อสงวนรักษาสภาพ

แม่น้ำเจ้าพระยาดั้งเดิม กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงมีพระอธิบายว่า ลำน้ำเจ้าพระยาเดิมตั้งแต่ปากน้ำเจ้าพระยาเดิมขึ้นมาตามแม่น้ำทุกวันนี้ จนถึงคลองบางกอกใหญ่ (หรือที่เรียกกันว่า คลองบางหลวง) ในระหว่างวัดอรุณ ฯ กับวัดกัลยาณ์ ฯ ที่วัดกัลยาณ์เองเป็นตัวแม่น้ำตลิ่งอยู่ที่กุฎิจีน ลำแม่น้ำเดิมเข้าทางบางกอกใหญ่ไปเลี้ยวบางระมาด ตลิ่งชัน วกมาออกคลองบางกอกน้อย ขึ้นทางสามเสน (พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ภาคต้น 2505 หน้า 487)

"ตำบลบางกอก" อยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาตอนใกล้อ่าวไทย เป็นบริเวณที่ลำแม่น้ำเจ้าพระยาไหลคดเป็นรูปโค้งเกือกม้า (OXBOW LAKE) กล่าวคือเมื่อแม่น้ำไหลมาจากทิศเหนือผ่านเขตจังหวัดนครพนม มาถึงสถานีรถไฟบางกอกน้อย ก็ไหลวกไปทางทิศตะวันตก กลายเป็นคลองบางกอกน้อย พอถึงบางระมาดก็ไหลวกลงใต้ กลายเป็นคลองบางระมาดมาถึงวัดนวลนรดิศแล้ววกมาทางตะวันออกเป็นคลองบางกอกใหญ่ เมื่อมาถึงวัดอรุณราชวรารามก็วกไหลเรื่อยลงไปทางทิศใต้จนออกทะเลที่ปากแม่น้ำ

การที่ลำแม่น้ำเจ้าพระยาเดิมไหลคดเคี้ยวเป็นรูปโค้งเกือกม้านั้นเอง เป็นเหตุให้สองฟากแม่น้ำคดโค้งนี้กลายเป็นที่ดอนขึ้นมา อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากแม่น้ำนำตะกอนจากที่ต่าง ๆ ทางเหนือมาทับถมทุกปีในฤดูน้ำหลาก จึงเหมาะแก่การตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัย

ในบรรดาบ้านเมืองสำคัญ ๆ ในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาช่วงตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18-19 ด้วยกันแล้ว จะเห็นว่าพระนครศรีอยุธยาอันเป็นราชธานีของไทยในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ลงมานี้ จำเป็นต้องอาศัยลำแม่น้ำเจ้าพระยานี้เป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญที่สุด ดังนั้นการเดินทางเรือจากปากแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อจะเข้าไปยังพระนครศรีอยุธยาจึงต้องผ่านชุมชนที่เป็นบ้านเมืองขึ้นไปเป็นระยะ ๆ

เมื่อเดินทางเข้าปากแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นมาแล้ว ก็จะถึงชุมชนย่านบางกอก เป็นแหล่งพักสินค้าได้ดีที่สุด เพราะเส้นทางน้ำที่จะเดินทางต่อไปไม่สะดวกเนื่องจากลักษณะคดเคี้ยวของแม่น้ำเจ้าพระยาเดิมดังกล่าวมาแล้วจะต้องเสียเวลาอีกมากนักเพราะฉะนั้นจึงต้องจอดพักกันที่ย่าน

บางกอกกันก่อน ในที่สุดย่านบางกอกก็ยิ่งทวีความสำคัญมากขึ้น และชุมชนก็ยิ่งขยายใหญ่มากขึ้นตามไปด้วย

ความสนใจที่พระนครศรีอยุธยามีต่อ บางกอก นั้น มีหลักฐานปรากฏอยู่ในพระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยา ตรงกันเกือบทุกฉบับว่า.....

"ศักราช 884 ปีมะโรง จัตวาศก ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระไชยราชาธิราชเจ้านั้น ก็ได้ขุดคลองบางกอกใหญ่ตำบลหนึ่ง" (พระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ 2515 หน้า 580)

ข้อความในพระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยามีเพียงเท่านี้เอง ซึ่งดูแล้วไม่น่าจะมีสาระสำคัญใด ๆ แต่ในความเป็นจริงแล้วเรื่องนี้มีความสำคัญต่อความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมืองในยุคดังกล่าวมาก และโดยเฉพาะอย่างยิ่งจะมีความสำคัญต่อฐานะความก้าวหน้าของตำบลบ้านย่านบางกอก

สมเด็จพระไชยราชาธิราชแห่งกรุงศรีอยุธยาโปรดให้ขุดคลองลัดบางกอกใหญ่ตรงส่วนที่แคบที่สุด ที่ทุกวันนี้เรียก ปากคลองบางกอกน้อยไปถึงคลองบางกอกใหญ่ และปัจจุบันนี้กลายเป็นลำแม่น้ำเจ้าพระยาช่วงตั้งแต่หน้ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หรือหน้าสถานีรถไฟในบางกอกน้อย ไปจนถึงวัดอรุณราชวราราม ส่วนแม่น้ำเจ้าพระยาสายดั้งเดิม ที่ย่านย่านบกกอกก็แคบลง กลายเป็นคลองดังที่เรียกกันทุกวันนี้ว่า "คลองบางกอกน้อย" และ "คลองบางกอกใหญ่"

แม้พระราชพงสาวดารจะระบุปีที่ขุดคลองลัดนี้ว่า "ศักราช 884 ปีมะโรง จัตวาศก" ซึ่งเทียบได้ตรงกับ พ.ศ.2065 แต่จะเอาแน่นอนนั้นก็ไม่ได้ เพราะโอกาสคลาดเคลื่อนย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ ส่วนที่แน่ ๆ คือ การขุดนี้เกิดขึ้นในแผ่นดินสมเด็จพระไชยราชาธิราช ที่ทรงครองราชสมบัติอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ระหว่าง พ.ศ.2077-2089

สาเหตุที่สมเด็จพระไชยราชาธิราช โปรดให้ขุดคลองลัดบางกอกใหญ่ขึ้นนี้ ในสมัยนั้น การติดต่อกับต่างประเทศ เช่น จีน และ โปรตุเกส มีความสม่ำเสมอมากขึ้น ราชสำนักกรุงศรีอยุธยาจึงให้ความสำคัญในการอำนวยความสะดวกในเรื่องการคมนาคมเป็นอย่างมาก

ดังนั้นจึงโปรดให้ขุดคลองลัดที่ย่านบางกอก เริ่มตั้งแต่ปากคลองบางกอกน้อย แล้วผ่านหน้าโรงพยาบาลศิริราชไปจนถึงคลองบางกอกใหญ่ ข้างวัดอรุณราชวราราม เมื่อกระแสน้ำมีร่องให้พุ่งตรง ซึ่งจะไหลคล่องกว่าการเลี้ยวลัดโค้งไปตามเส้นทางเดิม กระแสน้ำจึงมีกำลังแรงสามารถทำให้คลองลัดขยายกว้างขึ้นด้วยการทำลายสองฟากตลิ่ง จนกลายเป็นลำแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นมาแทนสายเก่า ส่วนลำแม่น้ำเดิมก็แคบเข้างงเหลือเป็นคลอง ดังที่เห็นอยู่ทุกวันนี้

การขุดคลองลัดที่ย่านบางกอกนั้น ช่วยย่นระยะทางคมนาคมมากทีเดียว เพราะแทนที่จะเสียเวลาพายเรือทั้งวันเพื่ออ้อมไปตามแม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่า ก็จะเหลือเพียงชั่วไปทันตั้งหม้อข้าวเดือดผลที่ตามมาอย่างรวดเร็วก็คือ ย่านดังกล่าวกลายเป็นเกาะ และขยายชุมชนใหญ่ขึ้นเป็นบ้านเรือนและเรือสวนมากมาย ในที่สุดก็กลายเป็น "เมือง" อยู่บริเวณสองฟากฝั่งคลองลัดที่กลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระไชยราชาธิราชทรงขุดคลองเพื่อให้ประชาชน ได้รับความสะดวกในการคมนาคม จนเกิด "คลองบางกอกน้อย"

คลองบางกอกน้อย เป็นเส้นทางร่วมในงานชักพระ วัดนางชี การชักพระวัดนางชี นั้นเมื่ออัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุประดิษฐานยังบุษบกแล้ว ชักแห่ไปทางเรือ จากหน้าวัดนางชี ไปทางคลองบางกอกน้อย ถึงวัดไก่อเต็ย เขตตลิ่งชัน ก่อนเพล เลี้ยงพระกันที่วัดไก่อเต็ย แล้วยกขบวน ไปที่ปากคลองบางกอกน้อย มาตามแม่น้ำเจ้าพระยา เข้าคลองบางกอกใหญ่ และวกเข้าคลองด่าน กลับไปยังวัดนางชี งานนี้มีขึ้นมวันแรม 2 ค่ำ เดือน 12 ของทุกปี เป็นงานประจำปี มีการละเล่น ต่าง ๆ เช่น แข่งเรือ เพลงเรือ แห่ขบวนเรือบุปผชาติ เป็นต้น

2.4.2 การวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานและสถานที่สำคัญ

การประเมินคุณค่าความสำคัญของสถาปัตยกรรมในพื้นที่ศึกษาจากการศึกษา ค้นคว้า ทางด้านวิชาการ และกายภาพ เป็นส่วนที่จะนำไปสู่การพัฒนาทางกายภาพของพื้นที่เพื่อพัฒนา เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม จะต้องมีการวิเคราะห์แยกแยะระดับความสำคัญของกลุ่ม สถาปัตยกรรมในบริเวณ ประกอบกับเนื้อหาส่วนอื่น ๆ ให้ได้พื้นที่ที่มีความสำคัญโดยผู้วิจัยได้ใช้ แนวทางของสำนักการนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม 2542 มีหัวข้อการพิจารณาด้านต่าง ๆ 5 หัวข้อ ดังนี้

1) คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์

เป็นการพิจารณาคุณค่าของสถาปัตยกรรมดังกล่าว ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญ หรือบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ของเมือง เช่น การบูรณะโดยพระมหากษัตริย์ หรือขุนนาง หรือเป็นหลักฐานแสดงวิวัฒนาการของเมือง เป็นต้น หากเกี่ยวเนื่องกับบุคคลสำคัญมากค่าคะแนน จะมากตามลำดับโดยมีค่าคะแนนสูงสุดที่ 3 คะแนน สำคัญปานกลางที่ 2 คะแนน และ สำคัญน้อย ที่ 1 คะแนน

2) คุณค่าทางด้านอายุ

เป็นการพิจารณาคุณค่าโบราณสถานและสถานที่สำคัญนั้น ๆ มีอายุเก่าแก่มากน้อย เพียงใด โดยหากสถาปัตยกรรมตั้งอยู่เป็นกลุ่มเป็นบริเวณ ก็จะต้องคำนึงถึงโบราณสถานและ สถานที่สำคัญเก่าแก่ที่สุดในกลุ่มบริเวณนั้น ซึ่งถ้ามีอายุมากย่อมมีคุณค่ามากตามกัน การกำหนดค่า คะแนนจะมีการแบ่งช่วงตามสมัยของประวัติศาสตร์ดังนี้

2.1) ช่วงก่อนสมัยธนบุรี (อยุธยา)	3	คะแนน
2.2) ช่วงสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น
(รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสิน-รัชกาลที่ 3)	2	คะแนน
2.3) ช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง
(รัชกาลที่ 4-รัชกาลที่ 6)	1.5	คะแนน

2.4) ช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ปัจจุบัน

1 คะแนน

(รัชกาลที่ 7-รัชกาลปัจจุบัน)

3) คุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม

เป็นการพิจารณาคุณค่าโบราณสถานและสถานที่สำคัญนั้น ๆ มีลักษณะรูปทรงทางสถาปัตยกรรม การประดับตกแต่งอาคารด้วยลวดลายปูนปั้นและการแกะสลักไม้ การประดับกระจกสี หรือมีภาพจิตรกรรมฝาผนังทั้งงดงามเป็นเอกลักษณ์ของสถานที่นั้น เป็นลักษณะเฉพาะทางสถาปัตยกรรมของพื้นที่นั้น ๆ ที่หาไม่ได้ในที่อื่นในระดับชาติ หรือมีลักษณะโครงสร้างการก่อสร้างเฉพาะอย่างพิเศษ ซึ่งจะได้รับค่าคะแนนมากที่สุด 3 คะแนน สำคัญปานกลาง 2 คะแนน และสำคัญน้อย 1 คะแนน

4) คุณค่าทางด้านองค์ประกอบของเมือง

เป็นการประเมินคุณค่าทางด้านที่ตั้งโดยถือว่าตัวสถาปัตยกรรมหรือกลุ่มสถาปัตยกรรมนั้น ๆ มีความสัมพันธ์ต่อส่วนอื่น ๆ ของเมืองมากน้อยไม่เท่ากัน เช่น ลักษณะของการเป็นจุดหมายตา (Landmark) ในระดับต่าง ๆ จากระดับเมืองถึงระดับบริเวณ เป็นต้น การพิจารณาดังกล่าวจะต้องสัมพันธ์กับเส้นทางสัญจรหลักและรองในปัจจุบันของบริเวณฝั่งธนบุรี หรืออาจเป็นโบราณสถานที่เป็นองค์ประกอบสำคัญส่วนหนึ่งของถนนหลักหรือทำให้เห็นร่องรอยรูปแบบผังเมืองเก่า หรือแสดงถึงการใช้พื้นที่ขนาดสัดส่วนที่ว่าเฉพาะอย่างภายในเมืองเก่า เป็นต้น โดยให้ค่าคะแนนสำคัญสูงสุดเท่ากับ 3 คะแนน สำคัญปานกลาง 2 คะแนน และสำคัญน้อย 1 คะแนน

5) คุณค่าทางด้านสภาพอาคารโบราณสถาน

เป็นการประเมินคุณค่าของสภาพอาคารโบราณสถานและสถานที่สำคัญ การดูแลรักษาอาคารให้อยู่ในสภาพดี มั่นคงแข็งแรง การประดับตกแต่งยังคงความงดงาม และมีคุณค่าการรักษาความสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย หรืออาจเป็นการดัดแปลงทางกายภาพที่ยังคงรูปแบบดั้งเดิมอยู่ในปริมาณมากพอสมควร และอยู่ในสภาพที่ดีจะได้รับค่าคะแนนมากน้อยตามลักษณะทางกายภาพที่ปรากฏโดยมีค่าคะแนนสูงสุดเท่ากับ 3 คะแนน สำคัญปานกลาง 2 คะแนน และสำคัญน้อย 1 คะแนน

หลังจากการวิเคราะห์ข้อมูลและประเมินศักยภาพแล้ว ผู้วิจัยได้นำเสนอในตารางให้คุณค่าศักยภาพด้านต่าง ๆ เป็นตัวเลขและนำมาคูณกับค่าน้ำหนัก และนำตัวเลขมารวมกัน ผลรวมคือ ศักยภาพของโบราณสถานหรือสถานที่สำคัญนั้น ได้รับค่าคะแนนศักยภาพแล้วนำมาพิจารณาคะแนนรวม สามารถแบ่งกลุ่มออกได้เป็น

แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงมาก	มี	1	ค่าคะแนน	35.5 – 45
แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง		2	มีค่าคะแนน	25.5 - 35
แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพปานกลาง		3	มีค่าคะแนน	15.5 - 25
แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพต่ำ		4	มีค่าคะแนน	5.5 - 15

ตารางที่ 2.8 ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา

	สถานที่ ZONE A (Chao Phraya River)	การประเมินคุณค่าความสำคัญ										รวม	ศักยภาพ
		1. ด้านประวัติศาสตร์		2. ด้านอายุ		3. ด้านสถาปัตยกรรม/ศิลปกรรม		4. ด้านองค์ประกอบของเมือง		5. ด้านสภาพอาคารโบราณสถาน			
	ค่าน้ำหนัก	5		1		4		2		3		45	
1	สถานีรถไฟธนบุรี	2	10	1.5	1.5	1.5	6	3	6	2.5	7.5	33.5	2
2	ตลาดศาลาน้ำร้อน	0	0	1.5	1.5	0	0	3	6	0	0	7.5	4
3	วัดอมรินทราราม	2	10	3	3	2	8	1	2	1	3	26	3
4	โรงพยาบาลศิริราช	3	15	1.5	1.5	2	8	2	4	2.5	7.5	36	2
5	วัดระฆังโฆสิตาราม	2	10	3	3	3	12	2	4	2.5	7.5	39.5	1
6	ภัทราวดีเทียเตอร์	0	0	0	0	1	4	3	6	2	6	16	4
7	กรมอุทการเรือ	3	15	2	2	2	8	1	2	3	9	36	2
8	วัดเครือวัลย์วรวิหาร	2	10	3	3	3	12	2	4	2	6	35	2
9	วัดอรุณราชวราราม	3	15	3	3	3	12	3	6	2.5	7.5	43.5	1
10	พระราชวังเดิม	3	15	2	2	2	8	2	4	3	9	38	2
11	ป้อมวิไชยประสิทธิ์	3	15	2	2	2	8	2	2	2	6	33	2
12	ตรอกมะตูม	1	5	1	1	0	0	2	4	2	6	16	3
13	บ้านช่างหล่อ	1	5	3	3	1	4	2	4	2	6	22	3

จากตารางที่ 2.8 จะเห็นได้ว่าแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาที่มีศักยภาพสูงมาก จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ วัดอรุณราชวรวิหาร วัดระฆังโฆสิตารามวรวิหาร ศักยภาพสูง จำนวน 6 แห่ง ได้แก่ สถานีรถไฟธนบุรี โรงพยาบาลศิริราช กรมอุทการเรือ วัดเครือวัลย์วรวิหาร พระราชวังเดิมและป้อมวิไชยประสิทธิ์ ศักยภาพปานกลาง จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ วัดอมรินทราราม ราชวรวิหาร ตรอกมะตูม และบ้านช่างหล่อ ส่วนภัทราวดีเทียเตอร์และตลาดศาลาน้ำร้อน ยังมี ศักยภาพทางการท่องเที่ยวต่ำ

ตารางที่ 2.9 ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่คลองบางกอกใหญ่

	สถานที่ ZONE B (Klong Bangkok Yai)	การประเมินคุณค่าความสำคัญ										รวม	ศักยภาพ
		1. ด้านประวัติศาสตร์		2. ด้านอายุ		3. ด้านสถาปัตยกรรม/ศิลปกรรม		4. ด้านองค์ประกอบของเมือง		5. ด้านสภาพอาคารโบราณสถาน			
	ค่าน้ำหนัก	5		1		4		2		3		45	
1	วัดโมลีโลกยารามราชวรวิหาร	3	15	3	3	2	8	2.5	5	2.5	7.5	38.5	1
2	วัดหงส์รัตนาราม	3	15	3	3	2	8	1.5	3	2	6	35	2
3	วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร	2	10	2	2	3	12	3	6	2.5	7.5	38.5	1
4	มัสยิดต้นสน	2	10	3	3	2	8	1	2	1.5	4.5	27.5	2
5	วัดราชสิทธิาราม	2	10	3	3	2	8	2	4	2.5	7.5	32.5	2
6	วัดสังข์กระจายวรวิหาร	2	10	3	3	2	8	2	4	1	3	28	3
7	โรงเรียนฤทธิธรรงค์รอน	1.5	7.5	1	1	2	8	1	2	2.5	7.5	35.5	3
8	ชุมชนตลาดโพธิ์สามต้น	1	5	1	1	0	0	1	2	2	6	14	4
9	วัดราชฤทธิวรวิหาร	2	10	3	3	3	12	2	4	1	3	33	2
10	วัดจันทารามวรวิหาร	2	10	3	3	2	8	2	4	3	9	34	2
11	วัดอินทารามวรวิหาร	3	15	2.5	2.5	2.5	10	3	6	2	6	39.5	1
12	วัดเวฬุราชิน	2	10	2	2	2	8	3	6	1	3	29	2
13	กุฎิเจริญพาศน์(กุฎิขาว)	2	10	2	2	2	8	2	4	2	2	26	2
14	วัดประดู่ฉิมพลี	2	10	2	2	2	8	2	4	2.5	7.5	31.5	2
15	วัดนวลนรดิศวรวิหาร	2	10	3	3	2	8	2	4	2	6	30	2
16	วัดคูหาสวรรค์	2	10	3	3	2	8	3	6	2	6	32	2
17	ตลาดพลู	0	0	1	1	0	0	3	6	0	0	7	4

จากตารางที่ 2.9 จะเห็นว่าแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่คลองบางกอกใหญ่ที่มีศักยภาพสูงมาก จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ วัดโมลีโลกยารามราชวรวิหาร วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร วัดอินทารามวรวิหาร ศักยภาพสูงจำนวน 10 แห่ง ได้แก่ วัดหงส์รัตนาราม มัสยิดต้นสน วัดราชสิทธิาราม วัดราชฤทธิวรวิหาร วัดจันทารามวรวิหาร วัดเวฬุราชิน กุฎิเจริญพาศน์(กุฎิขาว) วัดประดู่ฉิมพลี วัดนวลนรดิศวรวิหาร วัดคูหาสวรรค์ ศักยภาพปานกลาง จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนฤทธิธรรงค์รอน วัดสังข์กระจายวรวิหาร ส่วนชุมชนตลาดโพธิ์สามต้นตลาดพลู ยังมีศักยภาพทางการท่องเที่ยวต่ำ

ตารางที่ 2.10 ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่คลองชักพระและคลองบางกอกน้อย

	สถานที่ คลองชักพระ ZONE C (Klong Chakphra)	การประเมินคุณค่าความสำคัญ										รวม	ศักยภาพ
		1. ด้านประวัติศาสตร์		2. ด้านอายุ		3. ด้านสถาปัตยกรรม/ศิลปกรรม		4. ด้านองค์ประกอบของเมือง		5. ด้านสภาพอาคารโบราณสถาน			
	ค่าน้ำหนัก	5		1		4		2		3		45	
1	วัดดลิ่งชัน	1	5	3	3	2	8	2.5	5	2	6	27	2
2	ตลาดน้ำดลิ่งชัน	0	0	1	1	0	0	3	6	0	0	7	4
3	วัดช่างเหล็ก	1	5	2.5	2.5	1	4	2	4	2	6	21.5	3
4	วัดเรไร	1	5	2	2	2	8	2	4	2	6	25	3
5	วัดเชิงเลน	1	5	3	3	2	8	2.5	7.5	2	6	29.5	2
	คลองบางกอกน้อย ZONE D (Klong Bangkok Noi)												
1	พ.ช. เรือพระราชพิธี	3	15	2.5	2.5	3	12	1	2	2.5	7.5	42	1
2	มัสยิดบางหลวงอันซอร์ซุนนะห์	2	10	1.5	1.5	2	8	2	4	2	6	29.5	2
3	ที่นอนบางกอกน้อย	0	0	2.5	2.5	0	0	2.5	5	0	0	7.5	4
4	วัดคูสิดารามวรวิหาร	2	10	3	3	3	12	2	4	3	9	38	1
5	วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร	2	10	3	3	3	12	2	4	2	6	35	2
6	วัดศรีสุदारามวรวิหาร	2	10	2	2	2	8	2	4	2	6	30	2
7	วัดศรีสุदारามวรวิหาร	2	10	3	3	2	8	2	4	1	3	28	2
8	วัดกวางนภิตาราม	2	10	1.5	1.5	2	8	2	4	1.5	4.5	25	3
9	วัดสุวรรณคีรี	2	10	3	3	2	8	2	4	1.5	4.5	29.5	2
10	บ้านบุขันลงหิน	0	0	3	3	2	12	2	4	0	3	22	3
11	บ้านเนินฆ้องวง	0	0	3	3	2	12	2	4	0	3	22	3

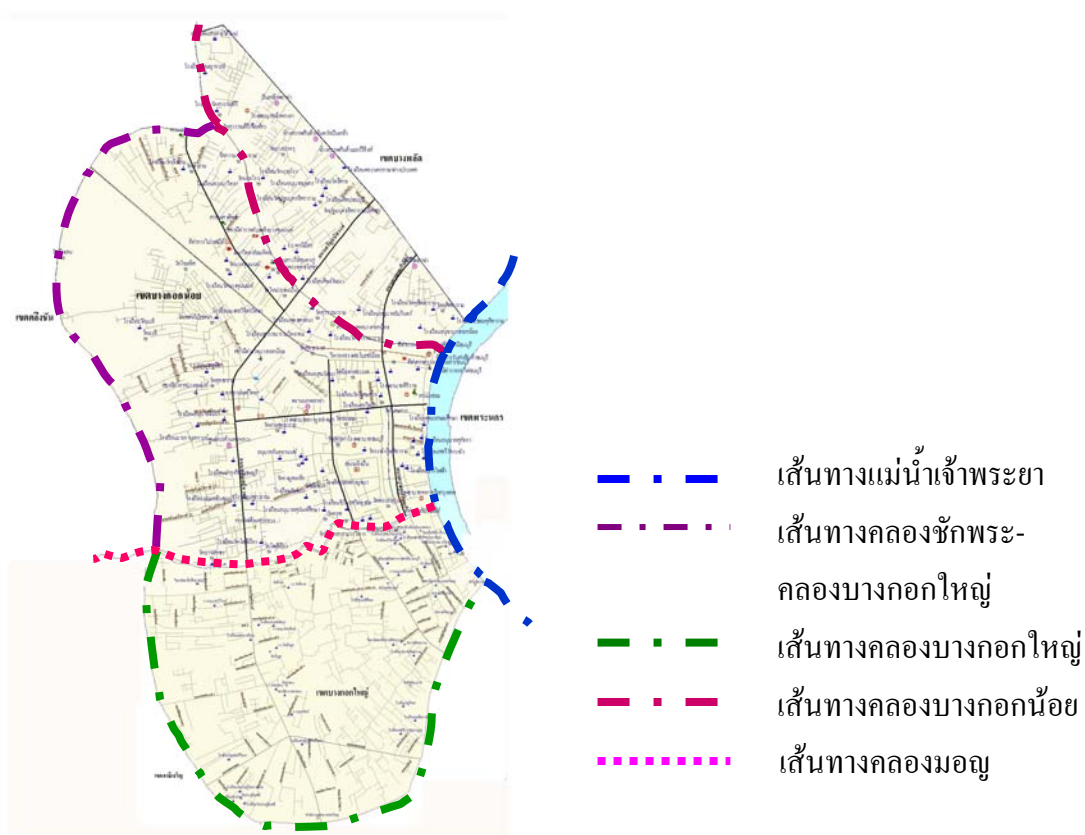
จากตารางที่ 2.10 จะเห็นได้ว่าแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ริมคลองชักพระ ไม่มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงมาก มีเพียงแหล่งท่องเที่ยวศักยภาพสูงจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ วัดดลิ่งชัน วัดเชิงเลน ศักยภาพปานกลาง จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ วัดช่างเหล็ก วัดเรไร ส่วนตลาดน้ำดลิ่งชัน ยังมีศักยภาพทางการท่องเที่ยวต่ำ แต่มีความโดดเด่นด้านกิจกรรมของชุมชน

ส่วนแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ริมคลองบางกอกน้อยที่มีศักยภาพสูงมาก จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเรือพระราชพิธี วัดคูสิดารามวรวิหาร ศักยภาพสูงจำนวน 5 แห่ง

ได้แก่ มัสยิดบางหลวงอันซอริชชุนนะห์ วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร วัดศรีสุदारามวรวิหาร วัดศรีสุदारามวรวิหาร วัดสุวรรณคีรี ศักยภาพปานกลาง จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ วัดกวานาภิรตาราม บ้านบุขัน ลงหิน บ้านเนินฆ้องวงส่วนที่ที่นอนบางกอกน้อย ยังมีศักยภาพทางการท่องเที่ยวต่ำ

2.4.3 เส้นทางการท่องเที่ยวทางน้ำพื้นที่ธนบุรีปัจจุบัน

จากสภาพของพื้นที่ที่มีลำคลองมากมาย บริเวณสองฝั่งคลองรอบกำแพงเมืองธนบุรี โดยเฉพาะพื้นที่ริมแม่น้ำมีวัดและสถานที่ต่างๆ ที่เหมาะแก่การท่องเที่ยวทางน้ำ บริเวณริมคลองสายหลักและสาขาย่อยได้แก่ คลองบางกอกน้อย คลองบางกอกใหญ่ คลองชักพระ คลองมอญ มีวัดและสถานที่น่าชมอยู่เป็นจำนวนมากตลอดสายน้ำ เหมาะแก่การท่องเที่ยวทางน้ำ

ภาพที่ 2.33 เส้นทางท่องเที่ยวพื้นที่กรุงธนบุรี

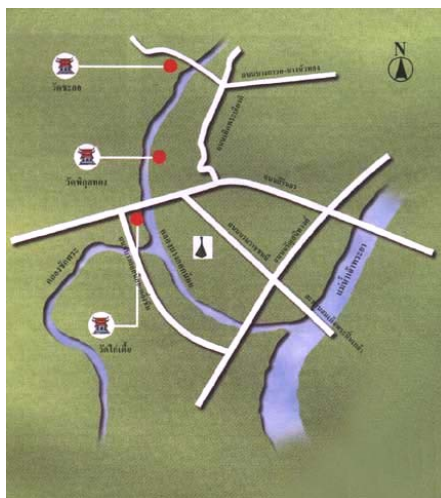
1) เส้นทางแม่น้ำเจ้าพระยา

ช่วงจากท่าเรือโอเรียนเต็ลถึงท่าบ้านนนทบุรี ประกอบด้วย สถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ดังนี้คือ ศูนย์การค้าริเวอร์ซิตี้ วัดปทุมคงคา วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดคูสิดาราม วัดปทุมคงคาราชวรวิหาร วัดอรุณราชวราราม วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดสังเวชวิศยาราม วัดคฤหบดี วัดเขมาภิรตาราม วัดทองนพคุณ วัดกัลยาณมิตร วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วัดดาวดึงษาราม วัดประยูรวงศาวาส วัดระฆังโฆสิตาราม วัดชนะสงครามราชวรวิหาร ป้อมพระสุเมรุ วัดราชาธิวาสวรวิหาร ศาลากลางจังหวัดนนทบุรี

ไชย ผ่านวัดสิงห์ วัดกำแพง วัดกก วัดเลา วัดท่าข้าม วัดหัวกระบือ เทียบท่าชมศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ที่วัดบางกระบือ ก่อนเทียบท่าที่ปากคลองโคกขาม

4) เส้นทางคลองบางกอกน้อย

เป็นคลองสำคัญซึ่งจะต้องอนุรักษ์ไว้ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 13 มิถุนายน พุทธศักราช 2510 เป็นคลองเพื่อการระบายน้ำ เริ่มปากคลองตั้งแต่แม่น้ำเจ้าพระยาทางเหนือ สถานีรถไฟธนบุรี ไหลไปเชื่อมกับคลองบางขุนศรีที่บริเวณตรงข้ามวัดสุวรรณคีรี (วัดชีเหล็ก) กว้างประมาณ 40 เมตร ยาวประมาณ 3.3 กิโลเมตร เดิมเมื่อแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่านสามเสนแล้ว จะไหลเข้าคลองบางกอกน้อย คลองบางขุนศรี หรือคลองชักพระไปออกคลองบางกอกใหญ่ มีสถานที่สำคัญทางศิลปวัฒนธรรม มีวัดสำคัญริมฝั่งคลองคือ วัดสุวรรณาราม วัดศรีสุदारาม วัดนายโรง วัดใหม่ยายแป้น วัดภาวนาภิรตาราม และวัดสุวรรณคีรี สถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจได้แก่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเรือพระราชพิธี วัดสุวรรณาราม วัดภาวนาภิรตาราม วัดนายโรง วัดศรีสุदारาม วัดสุวรรณคีรี บ้านบุ ชุมชนบ้านช่างหล่อ ซอยมะตูม พิพิธภัณฑ์ศิริราช ตรอกข้าวเม่า สถานีรถไฟบางกอกน้อย ตลาดน้ำตลิ่งชัน ปัจจุบันการท่องเที่ยวคลองบางกอกน้อยที่จัดให้นักท่องเที่ยวที่สนใจชมบรรยากาศมีหลากหลายมากขึ้น

ภาพที่ 2.35 แสดงตัวอย่างเส้นทางท่องเที่ยวคลองบางกอกน้อย

จุดแรก แวะชมความงดงามของเรือพระที่นั่ง ที่เรือพระราชพิธี แล้วล่องต่อไปชมความวิจิตรของภาพฝาผนังที่วัดสุวรรณาราม จากนั้นแวะไหว้เจ้าแม่กวนอิม ทำบุญให้อาหารปลาสวย ชื่นชมตึกแดง ศาลาการเปรียญที่สวยงามมากที่วัดชีปะขาว เลี้ยวต่อไปจะเข้าคลองชักพระขึ้นบกไปเที่ยวตลาดน้ำตลิ่งชัน รับประทานอาหารมื้อเที่ยงบนแพริมน้ำ ลงเรือต่อไปดูพระอุโบสถลอยน้ำกับหน้าบันกระฉกสีที่วัดพิศมัยก่อนกลับแวะชมพระอุโบสถเรือสำเภาสัมมุขโขทัยที่วัดชะลอ ปิดท้าย

นอกจากนี้ศูนย์บริการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานครมีโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวพื้นที่ กรุงเทพมหานคร ได้จัดเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อเป็นทางเลือกสำหรับนักท่องเที่ยว และเส้นทางอื่นของไว้ในพื้นที่ ในส่วนของพื้นที่กรุงเทพมหานครและพื้นที่ต่อเนื่องที่น่าสนใจ

1. เกาะเกร็ด

เกาะขนาด 2,000 กว่าไร่ อยู่ใกล้กรุงเทพฯ แค่เมืองนนท์นี่เอง ตามที่ท่านสุนทรภู่กล่าวไว้ว่า "ถึงเกร็ดย่านมอมญแต่ก่อนเก่า" ที่นี่เป็นถิ่นของชาวมอญที่อพยพมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าตากสินว่ากันว่า ชาวมอญเป็นเลิศในทางเครื่องปั้นดินเผา สืบทอดงานปั้นจนถึงเป็นหมู่บ้านเรียกว่า "กวานอาม่าน" และหากใครที่มาเยือนเกาะเกร็ดแล้ว ไม่ได้มาเห็นหม้อลายวิจิตร ถือว่ายังไม่ถึง สถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เช่น ศูนย์เครื่องปั้นดินเผาอมญโบราณ ชื่นชมกับหม้อลายวิจิตร แก้วน้ำลายสลักดั้งเดิม ไปดูโบสถ์หลังงามวัดไผ่ล้อม, หอสมุดมนต์ และหมู่กุฏิ วัดเสาธงทองวัดปรมัยยิกาวาสอายุกว่า 200 ปี ไปไหว้พระพุทธรูปไสยาสน์ ชมภาพจิตรกรรมฝาผนัง เครื่องสังเค็ดโบราณ และโอ่งดินเผาใหญ่ที่สุดในประเทศ และที่ห้ามพลาดคือ ไปดมกลิ่นหอมของดอกจันทน์กะพ้อบานสะพรั่ง

ภาพที่ 2.36 ศูนย์เครื่องปั้นดินเผาอมญโบราณ

การเดินทางโดยสารเรือเพียง 45 นาที จากเรือด่วนท่าช้าง มาสุดที่ปากเกร็ด แล้วเดินย้อนมาที่วัดสนามเหนือเพื่อลงเรือข้ามฟาก หรือซื้อตั๋วเรือ "วันเดียวเที่ยวเมืองนนท์" ตามเส้นทางบางกรวย - บางใหญ่ - ปากเกร็ด เฉพาะเสาร์ - อาทิตย์ ที่ ททท. นนทบุรี จัดขึ้น รถยนต์ ส่วนเส้นทางรถโดยสาร ที่ท่าปากเกร็ด มีรถสาย ปอ. 5, ปอ. 6, ปอ. 104, ปอ. 32 ผ่าน หรือกด 184 ถ้ามเส้นทางมาทำน้ำปากเกร็ด

ภาพที่ 2.37 แสดงตัวอย่างเส้นทางท่องเที่ยวเกาะเกร็ด

2. ล่องแม่น้ำเที่ยวกรุงศรีอยุธยา

นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย จั๋วเบน หรือป่านลม จะได้สัมผัส อิ่มใจกับบ้านไทยริมน้ำที่เรียงรายกันให้ชมไม่รู้เบื่อ ตลอดการเที่ยวครั้งนี้

ชมบ้านไทยที่อยุธยาก่อน ช่วงเช้าก่อน 9 โมง ไปลงเรือที่ทำเรือหลังตลาดหัวรอ หรือที่ท่าเรือตลาดเจ้าพรหมก็ได้ แล่นเรือขึ้นไปทางเหนือผ่านวัดมณฑป วัดแค โรงเลื่อย วิทยาลัยการต่อเรือ แล้วเข้าคลองหันตรา จากคลองหันตราต้องย้อนกลับมาที่ท่าตลาดหัวรอ แล้วผ่านตลาดเจ้าพรหมไปออกแม่น้ำเจ้าพระยา ผ่านวัดพนัญเชิงสองข้างทางมีบ้านสลับกับวัด โรงเลื่อย โรงสี ก่อนกลับมาท่าเรือหาถ้วยเตี๋ยวอร่อยกินเป็นอาหารมื้อเที่ยง เพิ่มบรรยากาศในการนั่งเรือเที่ยว

ภาพที่ 2.38 แสดงบ้านไทยริมคลองหันตรา จ.พระนครศรีอยุธยา

ช่วงบ่ายไปชมบ้านไทยนอกเกาะเมือง ที่บ้านต้นยาง ต.ปากกราน ออกจากเกาะเมืองข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา ด้านวัดไชยวัฒนาราม (เส้นทางหลวง 3263) ผ่านวัดไชยวัฒนาราม แล้วเลี้ยวซ้ายไปทางหมู่บ้านโปรตุเกส เห็นวัดช้าง อยู่ทางขวามือ เลี้ยวซ้าย เข้าถนนลูกรังเล็ก ๆ ด้านในเป็น

หมู่บ้านต้นยาง ถนนลูกรังจะวนผ่านบ้านมอญ บ้านอิสลามและมัสยิดเก็ย มีบ้านไทยเก่า ๆ ให้อุหลายหลัง ถ้ายังมีเวลาให้ไปดูบ้านไทยต่อบ้านปากกราน และบ้านพลู ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กัน

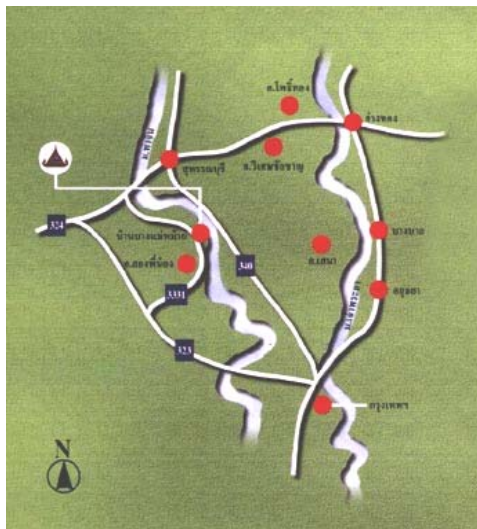
ชมบ้านไทยในอ่างทอง ใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 309 ก่อนเข้าอ่างทองจะผ่าน อ.บางปะหัน ที่นี้มีโรงงานปรุงเรือน (สร้างเรือน) หลายแห่ง เข้าไปดูขั้นตอนการปรุงเรือนได้ เมื่อเข้ามาในตัวเมืองอ่างทองแล้ว ให้ตรงไปยัง อ.วิเศษชัยชาญ ที่บ้านหัวตะพานยังมีบ้านไทยอยู่หลายหลัง แต่บ้านไทยที่นี่จะต่างกับที่อยู่ชยตรงบ้านลม บ้านไทยที่อยู่ชยจะมีเหงา แต่วิเศษชัยชาญจะเป็นหางปลา ออกจากวิเศษชัยชาญเข้าสู่พรรณฯ ค้างคืนในสุพรรณฯ ค่อยเดินทางชมบ้านไทยต่อวันรุ่งขึ้น

เส้นทางนี้จะมีทุ่งนาและสระบัวขนาบไปตลอดจนเข้าเขตบ้านบางแม่หม้าย ให้เลี้ยวขวาตรงป้าย "บ้านหัตถกรรมบางแม่หม้าย" มีกลุ่มเรือนไทยมีชานเชื่อมถึงกันให้เห็นอยู่ 3-4 หลัง มาถึงแล้วจะซื้อไม้กวาดไยมะพร้าวติดมือกลับไปก็ไม่วุ่นวายอะไร คุณภาพดีแถมราคาถูกเพราะเป็นแหล่งผลิต ออกจากหมู่บ้านบางแม่หม้ายมาตามทางหลวง 3351 เหมือนเดิม เข้าสู่ อ.สองพี่น้อง เข้าเส้นทางไปวัดไผ่โรงวัว มาออกเส้นทางหลวง 340 เพื่อกลับกรุงเทพฯ

ภาพที่ 2.39 บ้านหัตถกรรมบางแม่หม้าย

อีกเส้นทางหนึ่งใน อ.บางปลาม้า น่าสนใจไม่แพ้กัน จากกรุงเทพฯ ไปตามทางหลวง 340 เลี้ยวซ้ายเข้า อ.บางปลาม้า ผ่านร้านแม่บัวยาสาลีเจ้าดังของสุพรรณฯ เลี้ยวขวาไปตามทางเลียบแม่น้ำท่าจีน ผ่านที่ว่าการอำเภอฯ เลี้ยวขวาไปตามถนนลาดยางเล็ก ๆ เลี้ยวซ้ายเข้าถนน รพช. คอนโพธิ์-โคกคราม ตลอดเส้นทางนี้ จะผ่านทุ่งนากว้าง มีบ้านไทยให้ตื่นตามากมาย แต่ถ้ามีเวลาเพียง 1 วัน แนะนำให้ไปตามเส้นทาง อ. สองพี่น้องและ อ.บางปลาม้า สุพรรณฯ จะมีบ้านไทยมากที่สุด การเดินทางโดยเรือ ลงเรือที่ตลาดหัวรอ หรือที่ท่าเรือตลาดเจ้าพรหม ราคาครึ่งวัน ราว 500-600 บาท

ภาพที่ 2.40 แสดงตัวอย่างเส้นทางท่องเที่ยวกรุงเทพ-อยุธยา

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สารท ทองคำแท้ (2546 : 15) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาคลองผดุงกรุงเกษมเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำ จากการวิจัยพบว่า

การพัฒนาคลองผดุงกรุงเกษมเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำ ผู้วิจัยมีแนวคิดในการพัฒนาแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ ศักยภาพของลำน้ำ แหล่งท่องเที่ยว และโครงสร้างพื้นฐาน

1. แนวคิดในการพัฒนาสภาพของลำน้ำโดยรอบที่อยู่ริมคลองส่วนที่เป็นอุปสรรคต่อการเดินเรือ การมองเห็นในขณะที่นั่งบนเรือหรือเดินอยู่ริมฟุตบาท การสร้างขอบเขตทางสายตาในรูปแบบต่างๆ การจัดภูมิทัศน์บริเวณทางเท้าและริมอาคาร

2. แนวคิดในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสถานที่ท่องเที่ยวขึ้นมาใหม่ที่อยู่ริมคลองเพื่อเตรียมพร้อมรับนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมหรือผู้มาเยือน การหาพื้นที่สีเขียวที่อยู่ริมคลอง การจัดเตรียมที่พักผ่อน แพนผังเส้นทาง ทำน้ำหรือทำเทียบเรือ บุคคลากรที่ให้ความรู้ในสถานที่นั้นๆ รวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ที่พึงมีแก่นักท่องเที่ยว

3. แนวคิดในการพัฒนาส่วนโครงสร้างพื้นฐานที่ยังขาดให้ครบสมบูรณ์ตามองค์ประกอบทำการปรับปรุงทำน้ำและทำเรือของเดิม ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ศูนย์บริการด้านความปลอดภัยที่จอดรถ ทำเรือ แหล่งบริการให้เช่าที่จอดเรือ

พรรณทิพย์ เปี่ยมพุทธานุกูล (2537 : 113) ได้วิจัยเกี่ยวกับวิวัฒนาการชุมชนและตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี เป็นการศึกษาเพื่อกำหนดแนวทางการอนุรักษ์ชุมชนและตลาดน้ำดำเนินสะดวก โดยมีวัตถุประสงค์

- เพื่อดำรงไว้ซึ่งรูปแบบและวิถีชีวิตของชุมชนน้ำที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ
- เสนอแนะมาตรการด้านกฎหมายและแผนงานเพื่อให้การอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนและตลาดน้ำดำเนินสะดวกให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
- เผยแพร่และประชาสัมพันธ์ให้กับหน่วยงานราชการ และประชาชนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าในการอนุรักษ์

วิธีดำเนินการ

1. อนุรักษ์รูปแบบชุมชนริมน้ำ การอนุรักษ์รูปแบบชุมชนน้ำเป็นส่วนสัมพันธ์ในทุกด้าน ๆ ที่ก่อให้เกิดเอกลักษณ์วัฒนธรรมเฉพาะท้องถิ่น อันได้แก่ ชุมชนชาวสวน เมืองริมน้ำ ตลาดน้ำ วิถีชีวิตและกิจกรรมต่าง ๆ ทางน้ำ ด้วยขั้นตอนดังนี้

ก. กำหนดขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์

การกำหนดขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์พิจารณาจากลักษณะทางกายภาพซึ่งมีชุมชนชาวสวนเป็นปัจจัยหลัก และยังพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของแหล่งที่อยู่อาศัยในกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าที่มาค้าขายยังตลาดน้ำ พิจารณาถึง สภาพปัจจุบันจาก

- 1) การวางอาคาร กับลำคลอง
- 2) รูปแบบการใช้ที่ดิน
- 3) ระบบถนน โครงข่ายของถนนปัจจุบันที่เข้าถึงพื้นที่
- 4) ระบบสาธารณูปโภค

ข. กำหนดแนวทางพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์รูปแบบชุมชนน้ำ

1) การจัดระบบโครงข่ายคมนาคม ความสำคัญที่เกี่ยวเนื่องกับรูปแบบชุมชนน้ำคือการมีระบบโครงข่ายทางน้ำเป็นโครงสร้างหลักของชุมชน แต่ปัจจุบันอิทธิพลของการคมนาคมทางบกมีความสำคัญขึ้นมาแทนที่ทางน้ำ ทำให้ชุมชนพึ่งพาทางน้ำในการคมนาคมขนส่งน้อยลง ผลต่อเนื่องคือการละทิ้งความหมายของเส้นทางน้ำ การจัดระบบโครงข่ายคมนาคมจึงมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนากระบวนทางถนนและทางน้ำให้สอดคล้องกัน

1.1) มาตรฐานการจัดระบบโครงข่ายทางน้ำ

- จัดระบบคมนาคมทางน้ำให้เป็นทางสัญจรหลักภายในชุมชน โดยส่งเสริมการคมนาคมทางน้ำควบคู่กับการคมนาคมทางบก ด้วยการพัฒนาคลองแยกคลองซอยต่าง ๆ เป็นเส้นทางย่อยเชื่อมต่อกับเส้นทางรถยนต์ เพื่อใช้เส้นทางน้ำเหล่านี้เป็นทางสัญจรภายในชุมชน การพัฒนาลำคลองต่างๆ นั้น ต้องมีการบำรุงดูแลรักษาคลองอย่างสม่ำเสมอ ด้วยการขุดลอกลำคลองที่ตื้นเขิน และกำจัดขยะที่เป็นอุปสรรคในการสัญจร

- จัดระบบขนส่งสนับสนุนให้ชาวสวนขนส่งผลผลิตทางการเกษตรทางน้ำไปยังตลาดกลางในจังหวัดและกรุงเทพฯ โดยใช้คลองดำเนินสะดวกเป็นเส้นทางหลักในการขนส่งผลผลิตไปกรุงเทพมหานครแทนการขนส่งทางรถยนต์ เพื่อหลีกเลี่ยงการจราจรที่ติดขัด

- จัดระบบการจราจรทางน้ำในปัจจุบันมีเพียงเรือหางยาววิ่งรับส่งผู้โดยสารเฉพาะคลองดำเนินสะดวกเท่านั้น จึงควรได้รับการปรับปรุงระบบการจราจรทางน้ำเพิ่มขึ้น เพื่อเป็นการส่งเสริมการคมนาคมทางน้ำและให้บริการชุมชนที่อยู่ลึกเข้าไปตามคลองย่อย โดยจัดให้มีเรือประจำทางวิ่งรับส่งผู้โดยสารในคลองแยกที่สำคัญ ๆ

1.2) มาตรการจัดการระบบโครงข่ายถนน

- ระบบโครงสร้างถนน ถนนที่สร้างตัดผ่านลำคลองทุกสายต้องยกพื้นสูงเป็นสะพานข้ามคลอง เพื่อให้เรือแล่นผ่านไปมาได้โดยสะดวก

- แนวถนนที่สร้างใหม่ไม่ควรสร้างประชิดคลองในแนวนานทั้งนี้เป็น การลดความสำคัญทางน้ำลง

- พัฒนาระบบถนนให้ส่งเสริมกับการคมนาคมทางน้ำ

2) การจัดระเบียบการใช้ที่ดิน

- สนับสนุนให้มีการจัดทำผังเมืองรวม เพื่อกำหนดการใช้ที่ดิน และอนุรักษ์สภาพชุมชนเกษตรกรรมดั้งเดิมและรักษาความสัมพันธ์ของตลาดน้ำไว้

- ควบคุมการใช้พื้นที่ริมน้ำเพื่อการอนุรักษ์เมืองริมน้ำ

- พัฒนาศูนย์กลางพาณิชยกรรมหลักริมถนนหลักริมถนน เนื่องจากรองรับการเติบโตของเมืองตามถนนทางหลวงสายหลัก เพื่อให้การใช้ที่ดินเป็นไปอย่างเหมาะสมและรบกวนรูปแบบชุมชนน้ำให้น้อยที่สุด

3) สนับสนุนชุมชนชาวสวน

- สนับสนุนด้านการเงินและเผยแพร่ข่าวสาร ความรู้แก่ชาวสวน

- ส่งเสริมอาชีพด้านการเกษตรแก่คนหนุ่มสาวในท้องถิ่น

- ส่งเสริมให้ชาวสวนใช้วิธีการเกษตรแบบธรรมชาติ

- ประชาสัมพันธ์ผลผลิตของสวน ให้มีชื่อเสียงหรือจัดการประกวดผลผลิตขึ้น

4) อนุรักษ์สภาพน้ำ และสภาพแวดล้อม

5) จัดทัศนศึกษาทางน้ำ เช่น โครงการล่องเรือในคลองที่มีประวัติศาสตร์ในอดีต

2. อนุรักษ์เมืองริมน้ำ

ก. กำหนดขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์

- พิจารณาจากลักษณะเฉพาะของการวางอาคารเมืองริมน้ำที่ยาวต่อเนื่องกันโดยตลอด เพื่อการรักษาสภาพเดิมของชุมชนที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และชีวิต เศรษฐกิจของชุมชนน้ำ

- พิจารณาสภาพปัจจุบันของรูปแบบอาคาร เช่น ความสูง จำนวนชั้น วัสดุโครงสร้างของอาคาร กิจกรรมการใช้ที่ดิน เป็นต้น

ข. กำหนดแนวทางพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์

มาตรการส่งเสริม

1) ส่งเสริมกิจกรรมการใช้อาคารเพื่อการค้า ที่เป็นกิจกรรมเหลือเฟือเพียงแห่งเดียวของพื้นที่ต้องส่งเสริมด้วยมาตรการทางด้านบวก เช่น ลดภาษีโรงเรือน เพื่อเป็นแรงจูงใจไม่ให้ละทิ้งกิจกรรมน้ำ

2) ส่งเสริมกิจกรรมการใช้อาคารเพื่อพักอาศัย สภาพเมืองริมน้ำเงียบเหงา บ้านเรือนมีสภาพทรุดโทรมขาดคนดูแล ต้องส่งเสริมไม่ให้ละทิ้งบ้านเรือน เช่น การยกเว้นภาษีบำรุงท้องที่ การสร้างอาชีพท้องถิ่น

มาตรการควบคุม

1) ควบคุมความสูงของอาคารและลักษณะอาคาร โดยให้อาคารมีความสูงไม่เกิน 2 ชั้น และลักษณะอาคารควรมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเรือนไทย

2) กำหนดพื้นที่ริมน้ำเป็นทางสาธารณะ ควรมีมาตรการกำหนดห้ามรुकล้ำพื้นที่สาธารณะและสร้างสิ่งกีดขวางทางเดินหน้าบ้าน เพื่อเป็นพื้นที่เปิดโล่งพักผ่อน

3) กำหนดการใช้ที่ดินริมน้ำ ห้ามการใช้ที่ดินที่ก่อเกิดมลภาวะ

4) กำหนดห้ามทิ้งขยะมูลฝอย ซากสัตว์และสิ่งปฏิกูลลงคลอง

5) จัดแผนป้องกันอัคคีภัย เนื่องจากชุมชนเป็นเรือนไม้ส่วนใหญ่ปลูกติดๆ กัน